

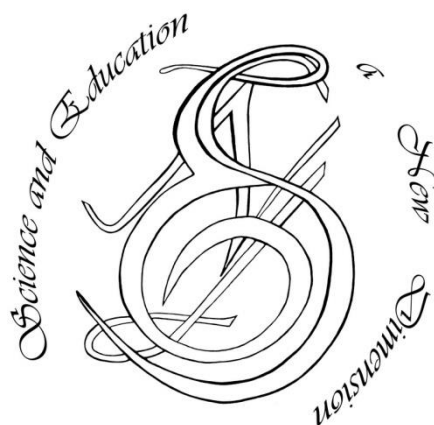

SCIENCE AND EDUCATION A NEW DIMENSION

PHILOLOGY

Филология

p-ISSN 2308-5258

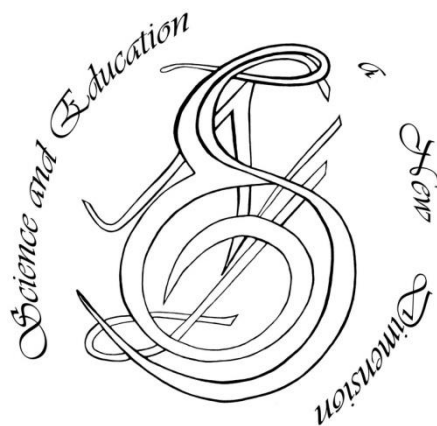
e-ISSN 2308-1996

VI(52), Issue 177, 2018 Sept.

SCIENCE AND EDUCATION A NEW DIMENSION

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-177VI52>

Philology

Editorial board

Editor-in-chief: Dr. Xénia Vámos

Honorary Senior Editor:

Jenő Barkáts, Dr. habil. Nina Tarasenkova, Dr. habil.

Andriy Myachykov, PhD in Psychology, Senior Lecturer, Department of Psychology, Faculty of Health and Life Sciences, Northumbria University, Northumberland Building, Newcastle upon Tyne, United Kingdom

Edvard Ayvazyan, Doctor of Science in Pedagogy, National Institute of Education, Yerevan, Armenia

Ferenc Ihász, PhD in Sport Science, Apáczai Csere János Faculty of the University of West Hungary

Ireneusz Pyrzyk, Doctor of Science in Pedagogy, Dean of Faculty of Pedagogical Sciences, University of Humanities and Economics in Wrocław, Poland

Irina Malova, Doctor of Science in Pedagogy, Head of Department of methodology of teaching mathematics and information technology, Bryansk State University named after Academician IG Petrovskii, Russia

Irina S. Shevchenko, Doctor of Science in Philology, Department of ESP and Translation, V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine
Department of Psychology, Faculty of Health and Life Sciences, Northumbria University, Northumberland Building, Newcastle upon Tyne, United Kingdom

Kosta Garow, PhD in Pedagogy, associated professor, Plovdiv University „Paisii Hilendarski”, Bulgaria

László Kótis, PhD in Physics, Research Centre for Natural Sciences, Hungary, Budapest

Larysa Klymanska, Doctor of Political Sciences, associated professor, Head of the Department of Sociology and Social Work, Lviv Polytechnic National University, Ukraine

Liudmyla Sokurianska, Doctor of Science in Sociology, Prof. habil., Head of Department of Sociology, V.N. Karazin Kharkiv National University

Marian Wloshinski, Doctor of Science in Pedagogy, Faculty of Pedagogical Sciences, University of Humanities and Economics in Wrocław, Poland

Melinda Nagy, PhD in Biology, associated professor, Department of Biology, J. Selye University in Komarno, Slovakia

Alexander Perekhrest, Doctor of Science in History, Prof. habil., Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

Nikolai N. Boldyrev, Doctor of Science in Philology, Professor and Vice-Rector in Science, G.R. Derzhavin State University in Tambov, Russia

Oleksii Marchenko, Doctor of Science in Philosophy, Head of the Department of Philosophy and Religious Studies, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

Olga Sannikova, Doctor of Science in Psychology, professor, Head of the department of general and differential psychology, South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky, Odesa, Ukraine

Oleg Melnikov, Doctor of Science in Pedagogy, Belarusian State University, Belarus

Perekhrest Alexander, Doctor of Science in History, Prof. habil., Bohdan Khmelnytsky National University in Cherkasy, Ukraine

Riskeldy Turgunbayev, CSc in Physics and Mathematics, associated professor, head of the Department of Mathematical Analysis, Dean of the Faculty of Physics and Mathematics of the Tashkent State Pedagogical University, Uzbekistan

Roza Uteeva, Doctor of Science in Pedagogy, Head of the Department of Algebra and Geometry, Togliatti State University, Russia

Seda K. Gasparyan, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology, Professor and Chair, Yerevan State University, Armenia

Sokuriaynska Liudmyla, Doctor of sociological science. Prof. Head of Department of Sociology. V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

Svitlana A. Zhabotynska, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology of Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

Tatyana Prokhorova, Doctor of Science in Pedagogy, Professor of Psychology, Department chair of pedagogics and subject technologies, Astrakhan state university, Russia

Tetiana Hranchak, Doctor of Science Social Communication, Head of department of political analysis of the Vernadsky National Library of Ukraine

Valentina Orlova, Doctor of Science in Economics, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ukraine

Vasil Milloushev, Doctor of Science in Pedagogy, professor of Department of Mathematics and Informatics, Plovdiv University „Paisii Hilendarski”, Plovdiv, Bulgaria

Veselin Kostov Vasilev, Doctor of Psychology, Professor and Head of the department of Psychology Plovdiv University „Paisii Hilendarski”, Bulgaria

Vladimir I. Karasik, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology, Professor and Chair, Volgograd State Pedagogical University, Russia

Volodimir Lizogub, Doctor of Science in Biology, Head of the department of anatomy and physiology of humans and animals, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

Zinaida A. Kharitonchik, Doctor of Science in Philology, Department of General Linguistics, Minsk State Linguistic University, Belarus

Zoltán Poór, CSc in Language Pedagogy, Head of Institute of Pedagogy, Apáczai Csere János Faculty of the University of West Hungary

Managing editor:

Barkáts N.

© EDITOR AND AUTHORS OF INDIVIDUAL ARTICLES

The journal is published by the support of Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe

BUDAPEST, 2015

Statement:

By submitting a manuscript to this journal, each author explicitly confirms that the manuscript meets the highest ethical standards for authors and co-authors. Each author acknowledges that fabrication of data is an egregious departure from the expected norms of scientific conduct, as is the selective reporting of data with the intent to mislead or deceive, as well as the theft of data or research results from others. By acknowledging these facts, each author takes personal responsibility for the accuracy, credibility and authenticity of research results described in their manuscripts. All the articles are published in author's edition.

THE JOURNAL IS LISTED AND INDEXED IN:

INDEX COPERNICUS: ICV 2014: 70.95; ICV 2015: 80.87; ICV 2016: 73.35

GOOGLE SCHOLAR

CROSSREF (DOI prefix:10.31174)

ULRICHS WEB GLOBAL SERIALS DIRECTORY

UNION OF INTERNATIONAL ASSOCIATIONS YEARBOOK

SCRIBD

ACADEMIA.EDU

Content

The adaptive strategy in rendering the socio-communicative features of French colloquial lexemes in the Ukrainian translation of G. Musso's novel "Call from an Angel"	7
<i>A. Bilas</i>	
Speaker's intentions: the problem of classification	12
<i>N. Dolishnia</i>	
Методологія дослідження образності природних стихій у сучасному англomовному поетичному дискурсі	16
<i>Є. О. Фінік</i>	
Реалізація компетентнісного підходу в процесі навчання сучасного усного перекладача	20
<i>Л. О. Гончаренко</i>	
Об'єкт неолінгвістики – мультимодальність: завдання і рішення	23
<i>Л. К. Гливінська</i>	
Функціонування складнопідрядних речень у тексті дипломатичної промови: прагмалінгвістичний аспект	27
<i>Г. Д. Канкаш</i>	
Стратегії і тактики відмови	30
<i>О. В. Крайник</i>	
Відтворення символічного коду в українських перекладах трагедії «Макбет»	34
<i>Г. В. Лебедева</i>	
Дигітальний вимір образності лімінального у сучасному англomовному поетичному дискурсі	37
<i>К. А. Лисова</i>	
Approaches to definition of verbal aggression in political discourse	41
<i>I. S. Melnyuchenko</i>	
Принципи створення посібника з галузевого перекладу для студентів-філологів (на прикладі посібника «Переклад у банківській галузі»)	45
<i>Т. Є. Набережна</i>	
Эпистолярный диалог Валерия Брюсова и Нины Петровской как гендерный эго-документ	49
<i>Е. В. Педченко</i>	
Епістемічна модальність в системі контекстуалізму і релятивізму	53
<i>Л. Шнуровська</i>	
Номінативні речення як засіб вираження почуттів та емоцій в англійській, французькій та українській мовах	57
<i>О. В. Швець</i>	
Вербалізація концепту FAMILY в американських сімейних кінофільмах	61
<i>О. В. Скобнікова</i>	
Стратегії оперування соціальними ролями у сучасному англomовному дискурсі	64
<i>Л. В. Солощук, Ю. С. Скриннік</i>	
Міфопоетика австралійських літературних казок крізь призму їх наративної структури: лінгвокультурологічний аспект	69
<i>А. О. Цапів</i>	

Літературна етноімагологія, літературні образи та етнообрази: проблеми термінології <i>В. А. Якимович</i>	73
Cognitive metaphor as the background for actualization of evaluative content of concept TERRORISM <i>O. Zhulavska</i>	77

The adaptive strategy in rendering the socio-communicative features of French colloquial lexemes in the Ukrainian translation of G. Musso's novel "Call from an Angel"

A. Bilas

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk, Ukraine
Corresponding author. E-mail: bilas_andriy@ukr.net

Paper received 22.08.18; RAccepted for publication 28.08.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-177VI52-01>

Abstract. The article deals with socio-communicative aspect of colloquial language as a translation problem. The adaptive strategy in translating French colloquial words is examined. The procedures and techniques of rendering the colloquial component of G. Musso's novel "Call from an Angel" in the Ukrainian translation are analysed.

Keywords: *colloquial language, connotation, translation, functionality, truncation, rendering, adaptation, strategy, procedure, procedure.*

Introduction. The study of translation activities, aimed to achieve the adequacy of translation, is one of the fundamental issues of modern translation. The adaptive translation strategy, as a way of overcoming the interlingual and intercultural asymmetry, provides a set of translation tactics that help to transfer the pragmatic potential of the source, the author's intentions and avoid interference in translation. Linguistic and cultural asymmetry between the recipients of the original and translation texts determines the application of an adaptive strategy in translating the fiction text. Adaptive translation strategy consists in adding, eliminating and replacing the source text elements [5, p. 85-87].

An analytical review of various definitions of the term "adaptation" shows that current and, accordingly, common in modern translation science is the understanding of adaptation as an important creative component of translation process, aimed at providing a functional and complete replacement of the source text. Similar translation activities aimed to achieving the adequacy of the translation due to the neutralization of the language and cultural barrier of the original and translation texts are called "pragmatic" [7], or "linguo-cultural" adaptation of the source text [5; 6].

The goal. This article aims not only at examining adaptation as translation strategy, but also at analysing and demonstrating the basic adaptive techniques of French low colloquial units of different registers used by K. Yermolayeva in translating the G. Musso's novel "Call from an Angel".

Materials and methods. A descriptive method with some techniques of contextual analysis and synthesis is used for the systematic description of illustrative and theoretical material. The method of translation studies analysis was used to identify regular matches and translation deviations from the original text. The sample collection method gave an opportunity to identify and organize the necessary language units. The methods of linguistic, stylistic and comparative analysis were applied to determine the typical paradigmatic and stylistic features of the low colloquial elements and their translation. The contextual analysis and the method of component analysis helped to determine the explicit and implicit connotative components of the structure of the studied units in the

original text and the specifics of their reproduction in translation.

A brief review of publications on the subject. We start with an attempt to clarify the notion of adaptation in translation studies. In this case, is it possible to say that adaptation does not have the right to exist in today's theory and practice of translation? As it turns out, the concept "adaptation" is ambiguous [7]. On the one hand, it exists its various definitions. On the other hand, they clearly emphasize the significance of adaptation's domesticating nature. H. Vandal-Sirois and G.L. Bastin pay attention to the applying of adaptation in practice [16, p. 26]. They also note that adaptations take place on the cultural or pragmatic levels at least as much as on the linguistic or textual level.

L.L. Neliubyn defines adaptation in as a technique of creating correspondences by changing the described situation in order to achieve the same effect on the receptor [4, p. 12]. Adaptation as a means of convergence of two linguistic and cultural realities in translating has the entire right to exist, as evidenced by numerous translations of H. Kochur, who widely uses tactics of substitution to adapt the translated text to the norms of the target language, with the preservation of the original versifying system and rhythm [7]. H. Kochur protects the preserving the authenticity of the original in the translation, criticizing the "smoothing" of the translation language, because "the heroes are speaking, not writing treatises": "a writer gets down hardly from the right path and allows him some kind of obscenity, how to intervene: to eliminate a dangerous place or rewrite it so that it corresponds to our idea of a good practice" [2, p. 565].

Thus, we conclude that the method of rendering the colloquially marked elements of a foreign fiction text by means of Ukrainian may not be one vector. On the one hand, it is not necessary to simplify the live language of the source, but to use all the lexical diversity of Ukrainian, without forgetting dialect and vernacular words. And on the other hand, "over colouring" and domestication of translations are not appropriate [1, p. 101]

Adaptation is very peculiar and differs in many ways from any other translative strategies. It may "be understood as a set of translative interventions which result in a text that is not generally accepted as a translation but is nevertheless recognized as representing a source text" [8,

p. 3]. The nature of adaptation is such that “may embrace numerous vague notions such as appropriation, domestication, imitation, rewriting, and so on” [8, p. 3].

In fact, the notion of adaptation was discussed, supported or severely criticized in the field of translation studies and often called ‘an abusive form of translation’ (16, p. 21). H. van Gorp suggests that the concept of all adaptation has “gradually acquired more the negative connotations” comparing to translation [14, p. 1]. Then, he continues that if translation eats an ideal image of a source next adaptation potentially subverts that image (10, p. 66; 14, p. 1).

It is important to note that adaptation as one of a number of translation strategies, adaptation can be defined in a technical and objective way. Perhaps, one of the first definitions of the notion of adaptation is J.-P. Vinay and J. Darbelnet’s, who list adaptation as their seventh translation procedure: adaptation is a procedure which can be used whenever the context referred to in the original text does not exist in the culture of the target text, thereby necessitating some form of re-creation [8, p. 3].

In Translation Studies we can assume without any doubts that adaptation is the most efficient communicational strategy. Although it is a tactical tool used to solve isolated communicational problems or conflicts. G.L. Bastin examines the implications of adaptation as tactical and strategic ways of solving cultural dissimilarities from the translation studies perspective. G.L. Bastin shows that adaptation in translation studies is at the crossroads of various disciplines that it can enrich [9, p. 73]. Developing the theory of M. Tymoczko [15] L. Raw proposes an extension of intellectual field that will ‘expand the conception of translation [and adaptation], moving it beyond dominant, parochial, and stereotypical thinking about [...] processes and products’ [14, p. 3].

Results and discussion. Adaptation has always been defined in relation to something else – a specific style, linguistic conventions or a communication model. Translation studies as an independent discipline now enables us to study adaptation on its own terms, as both a local and a global procedure. It is imperative to acknowledge adaptation as a type of creative process which seeks to restore the balance of communication that is often disrupted by traditional forms of translation. Only by treating it as a legitimate strategy can we begin to understand the motivation for using it and to appreciate the relationship between it and other forms of conventional translation [8, p. 3-6].

J. R. Morton Gledhill focuses on a strategic approach to translation, observing its fundamental aspect due to many forms of translation, all of which have their validity depending the translator’s aims and circumstances. These range from close translation to recreations and include intermediary stages such as adaptations [12, p. 5]. He also insists on the importance of semantic and communicative adaptation as one of many factors (target readership, publishing contract, general strategy domesticating and re-writing) influencing the strategic approach [12, p. 143].

G.L. Bastin defines the most common factors or conditions which cause translators to resort to adaptation (8, p. 5): 1) cross-code breakdown: where there are simply no lexical equivalents in the target language (especially common in the case of translating metalanguage); 2)

situational or cultural inadequacy : where the context or views referred to in the original text do not exist or do not apply in the target culture; 3) genre switching : a change from one discourse type to another (e.g. from adult to children’s literature) often entails a global re-creation of the original text; 4) disruption of the communication process : the emergence of a new epoch or approach or the need to address a different type of readership often requires modifications in style, content and/or presentation.

The conditions of applying adaptation (cross-code breakdown, situational or cultural inadequacy, genre switching, disruption of the communication process), which in practice may exist simultaneously, can lead to two major types of adaptation: local adaptation, caused by problems arising from the original text itself and limited to certain parts of it (as in the first two conditions), and global adaptation, which is determined by factors outside the original text and which involves a more wide-ranging revision (8, p. 5).

Adaptive strategy involves three main actions (tactics) of the translator: various substitutions of elements of the source text, elimination of some elements and addition of new elements. As for substitutions, they may have a synonym character (instead of the direct equivalent, an interlingual synonym (analogue) of the original word is used), hyponymic and hyperonymic character (a unit of the original text is replaced by a hyponym or hyperonym, resulting in a semantic transformation of concretisation or generalisation). In addition, the translation substitutions may become antonymic, and also use modulations related to changing the vector of semantic relations (for example, conversion of cause and consequence and vice versa) [7].

T. Volkova and M. Zubenina point out that sociocultural adaptation tends to be viewed in terms of techniques and strategies of pragmatic adaptation (omission, expansion, exoticism, updating and creation, and pragmatic strategies include explicitness change, interpersonal change, illocutionary change, coherence change, partial translation, visibility change, and transediting) [17, p. 104]. Although they argue that sociocultural adaptation techniques may be illustrated by transcription / transliteration, generalization, translation by more neutral equivalents, translation by cultural substitution, translation using a loan word, translation by paraphrase, translation by omission / edition, translation by illustration, functional equivalence, formal equivalence, and descriptive translation [17, p. 104].

In terms of mode of adaptation, G.L. Bastin proposes to distinguish following procedures used by the translator: 1) transcription of the original (word-for-word reproduction of part of the text in the original language, usually accompanied by a literal translation); 2) omission (the elimination or implicitation of part of the text); 3) expansion: the addition or explicitation of source information, either in the main body or in a foreword, footnotes or a glossary; 4) exoticism (the substitution of stretches of slang, dialect, nonsense words, etc. in the original text by rough equivalents in the target language); 5) updating (the replacement of outdated or obscure information by modern equivalents); 6) situational or cultural adequacy (the recreation of a context that is more familiar or culturally appropriate from the target reader’s perspective than the

one used in the original); 7) creation (a more global replacement of the original text with a text that preserves only the essential message/ideas/functions of the original) [8, p. 5].

As for rendering of multi-register colloquial speech in the translation we propose to identify the socio-cultural adaptive strategy including linguo-register, socio-communicative, socio-stylistic, linguo-cultural and socio-linguistic translation tactics. Linguo-register tactics involves the use of appropriate adaptives: the replacement of the original register by the same or equivalent register of the target language, the replacement of the lower to the higher register, the replacement of the higher to the lower register. Socio-communicative adaptation provides situational, occasional, variational/synonymous adaptives. Social-figurative equivalent, analogue and calque we distinguish in the arsenal of socio-stylistic adaptation. Socio-linguistic adaptation contains complete and partial formal adaptives and transformations. Notional, conceptual, semantic adaptives fill linguo-cultural adaptation.

Thus, we study in details the characteristics of fiction heroes' colloquial speech that leads to different adaptations, namely the marks of spoken language, the lexical register, cultural references and playful aspects. The use of low colloquial words is not only in characters' speech, but in the author's language. It complicates the understanding of socio-communicative and aesthetic function of low colloquial units in a fiction text by French speaking people and especially by foreign recipients. In this case translators use some techniques of adaptive strategy. For example, translating the G. Musso's novel "Call from an Angel" K. Yermolayeva use full form (*колишній* "a former partner"): *Vous y avez camouflé ceux de vos ex* [13]... – *Ви заховали там номери своїх колишніх* [3, p.6]...

Even without this preliminary analysis, the translator feels instinctively that he cannot literally translate a certain number of stylistic marks, which obviously seem unacceptable in target language (in our case – Ukrainian). That's why he/she is forced to consider the stylistic marks of low colloquial French (e.g. truncated lexemes) as a cultural characteristic to adapt to the Ukrainian public. Therefore, translators have difficulties in rendering different types of French colloquial truncated lexemes. Particularly the translator of Musso's novel uses full forms of the truncated words that causes the loss of colloquial colouring not only of a separate word but also of the whole text and it can be illustrated by the truncated unit *parano* and *ch'ais*: 1. *Ne sois pas parano* [13]! *Не будь параноїком* [3, p.8]! 2. – *Ch'ais pas* [13]. – *Та не знаю я* [3, p.59].

In the case of the translation of colloquial words, the best option available seems to lie in a strategy that ensures performing the same function of the original as well as rendering its communicative effect regardless of formal considerations on the syntactic and lexical levels. Functional equivalence means using an equivalent in the target language culture whose function is similar to that of the source language culture: *C'était sympa d'avoir toujours sur soi une photo rigolote à montrer aux collègues* [13]. – *Це ж так прикольно, завжди мати із собою смішну фотку, аби показати колегам* [3, p. 6]. An examination of the Ukrainian translation shows that the translator uses a combination of functional equivalence plus compensa-

tion, because *смішна* is not colloquial word but *фотка* is colloquial.

If there is a conflict between the source language culture and target language culture having the different cultural imaginations, the translator should put the target language readers' acceptance at the first place to achieve the functional equality, as we can observe in the case with colloquial denominations of people (*conne, abruti, nana*): 1. *Quelle conne* [13]! – *Ну й дурена!* [3, p. 18]. 2. *Quel abruti* [13]! – *От кретин* [3, p. 18]! 3. – *Eh ! pas mal la nana* [13]! – *Ова! Ладна краля* [3, p. 30]!

Often, the translator applies the replacement of the original register by the same or similar register of the target language: 1. – *OK, tu gagnes cette manche* [13]... – *Ок, цей раунд ти виграла* [3, p. 12]! 2. – *Cap à l'est, moussaillon* [13]! – *Курс на схід, юнго* [3, p. 17]! 3. – *Allez, Jon', sois cool* [13]! – *Ну Джоне, будь кльовим* [3, p. 27]!

Language varieties and registers are of great importance for the translation of colloquial lexemes. Thus, it is important for the translator to be aware of the linguistic and socio-linguistic elements in translating in general and in translating colloquial words in particular. Occasionally, the translator replaces a source argot word by a target argot word: – *Tu es mon seul vrai copain, mon seul vrai poteau* [13]... – *Ти мій єдиний справжній друг, мій єдиний справжній кореш* [3, p. 37]... As we can see, *poteau* "friend" is adapted in Ukrainian *кореш* with the same meaning, but borrowed from Russian argot vocabulary.

Adaptation plays a key role in translating colloquial words. However, we are dealing with adaptation that reduces the translated text effect on its reader. It is a case of the replacement procedure of the lower to higher register, which is not rare observed during our examination of the K. Yermolayeva's translation of the G. Musso's novel "Call from an Angel". The translator does the tone of the text higher, but tries to give it the flavour of natural usage, adapting it to target language recipient: 1. – *Bon sang, que cette théière est lourde* [13]! – *Господи, який же цей чайник важкий* [3, p. 18]... 2. *Dans la cuisine, en haut d'un placard, vous allez chercher le vieux paquet de clopes entaté que vous avez planqué là en cas de coup dur* [13]. – *На кухні, в шафі нагорі, ви шукаєте стару розпочату пачку цигарок, що заховали колись на чорний день* [3, p. 7]. 3. – *Envoie-moi Charly et casse-toi ! ordonna-t-il, à cran* [13]. – *Відправ мені Чарлі та забирайся!* – *наказав він, ледь стримуючись* [3, p. 14].

So, to recreate in another language, which does not have the same register structure as the source language, an equivalent in the target language, the translator refers to effacing the text strangeness instead of finding atypical forms in the target language: *C'est quoi cette embrouille ? pensa-t-il en relisant le SMS. Une blague loufoque de Marcus* [13]? – *Що за нісенітниця? – подумав він, перечитуючи смс. Недолугий жарт Маркоса* [3, p. 20]?

Considering the fact that the samples examined in this study were colloquial or informal in tone, this question mainly was related to the degree of the success of the translators in preserving the informal tone or register of

- питання суспільних наук та історії медицини, 2017. № 1. С. 85–88.
6. Сопилюк Н. М. Системні розбіжності між мовами як чинник застосування лінгвокультурної адаптації у міжкультурній комунікації // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки, 2013, №14(1). С. 126–131.
  7. Чередниченко О. Перекладацький доробок Григорія Кочура (до 100-літнього ювілею Майстра) // Всесвіт, 2009. №5-6. С. 185–191. <http://www.vsesvit-journal.com/old/content/view/578/41/>
  8. Bastin G.L. Adaptation // Baker M., Saldahna G. Routledge Encyclopedia of Translation Studies, New York, Routledge, 2011. P. 3–6.
  9. Bastin G.L. Adaptation, the Paramount Communication Strategy // Linguaculture, 2014. № 1. P. 73–87.
  10. Gorp H., Van. Translation and comparable transfer operations // Übersetzung. Translation. Traduction. An International Encyclopedia of Translation Studies. H. Kittel et al. (eds), 2004. Vol.1, Berlin and New York, Walter de Gruyter. P. 62–68.
  11. Jalalpour E., Heidari Tabrizi H. A Study of English Translation of Colloquial Expressions in Two Translations of Jamal-zadeh: Once Upon a Time and Isfahan Is Half the World // Journal of Language Teaching and Research, 2017. Vol. 8, No. 5, P. 1011–1021, DOI: <http://dx.doi.org/10.17507/jltr.0805.24>
  12. Morton Gledhill, J. R. (2001). Strategies in Translation: A Comparison of the Helen Lowe-Porter and David Luke Translations of Thomas Mann's Tonio Kröger, Tristan and Der Tod in Venedig within the Context of Contemporary Translation Theory, Dissertation, Hudders Field, Erfurt. 281 p.
  13. Musso G. L'Appel de l'ange, Roman, Paris, XO éditions, 2011. 400 p.
  14. Raw L. Introduction: Identifying Common Ground // Translation, Adaptation and Transformation, Ed. L. Raw, London and New York, Continuum, Bloomsbury Publishing, 2012. P. 1–20.
  15. Tymoczko M. Enlarging Translation, Empowering Translations. New York: St Jerome Publishing, 2007. 362 p.
  16. Vandal-Sirois H., Bastin G.L. Adaptation and Appropriation: Is there a Limit? // Translation, Adaptation and Transformation. Ed. L. Raw, London and New York, Continuum, Bloomsbury Publishing, 2012. P. 21–41.
  17. Volkova T., Zubenina M. Pragmatic and Sociocultural Adaptation in Translation: Discourse and Communication Approach // SKASE Journal of Translation and Interpretation. 2015, Vol. 8, no. 1. P. 89–105. http://www.skase.sk/Volumes/JTI09/pdf_doc/05.pdf

REFERENCES

1. Bilas A. Hryhoriy Kochur's Translation Methods: Rendering the Colloquially Marked Component of Fiction Text by the Target Language Resources // Foreign philology, Is. 127, Part 2, 2014. P. 98–103.
2. Kochur H. Maria Hablyvch [On the Review of the Translation of the Novel of the Updike "Of the Farm"] // Kochur, Hryhory. Literature and Translation: Researches. Reviews. Literary portraits. Interviews / Ed. A. Kochur, M. Kochur; Preface by I. Dziuba, R. Zorivchak. Kyiv, Smoloskyp, 2008. Vol. 1. P. 564–565.
3. Musso G. Call from an Angel, Roman, Kharkiv, Family Leisure Club, 2015. 352 p.
4. Nelyubin L.L. Translation Studies Dictionary. Ed. 5th, Moscow, Flinta-Nauka, 2008. P. 12–13.
5. Sopylyuk N. Adaptive Strategy in Literary Translation (on the Material of Marcel Proust's Prose) // Current Issues of Social Sciences and History of Medicine, 2017. Is. 1. P. 85–88.
6. Sopyliuk N. M. System Language Differences as a Factor Determining Linguo-Cultural Adaptation in Intercultural Communication // Visnyk Journal of Taras Shevchenko National University of Lugansk. Philological Sciences, 2013. Is. 14(1). P. 126–131.
7. Cherednychenko O. Translation Work of Grygory Kochur (to the 100th anniversary of Master) // Vsesvit, 2009. Is. 5–6. P. 185–191. <http://www.vsesvit-journal.com/old/content/view/578/41/>
8. Bastin G.L. Adaptation // Baker M., Saldahna G. Routledge Encyclopedia of Translation Studies, New York, Routledge, 2011. P. 3–6.
9. Bastin G.L. Adaptation, the Paramount Communication Strategy // Linguaculture, 2014. № 1. P. 73–87.
10. Gorp H., Van. Translation and comparable transfer operations // Übersetzung. Translation. Traduction. An International Encyclopedia of Translation Studies. H. Kittel et al. (eds), 2004. Vol.1, Berlin and New York, Walter de Gruyter. P. 62–68.
11. Jalalpour E., Heidari Tabrizi H. A Study of English Translation of Colloquial Expressions in Two Translations of Jamal-zadeh: Once Upon a Time and Isfahan Is Half the World // Journal of Language Teaching and Research, 2017. Vol. 8, No. 5, P. 1011–1021, DOI: <http://dx.doi.org/10.17507/jltr.0805.24>
12. Morton Gledhill, J. R. (2001). Strategies in Translation: A Comparison of the Helen Lowe-Porter and David Luke Translations of Thomas Mann's Tonio Kröger, Tristan and Der Tod in Venedig within the Context of Contemporary Translation Theory, Dissertation, Hudders Field, Erfurt. 281p.
13. Musso G. L'Appel de l'ange, Roman, Paris, XO éditions, 2011. 400 p.
14. Raw L. Introduction: Identifying Common Ground // Translation, Adaptation and Transformation, Ed. L. Raw, London and New York, Continuum, 2012. P. 1–20.
15. Tymoczko M. Enlarging Translation, Empowering Translations. New York: St Jerome Publishing, 2007. 362 p.
16. Vandal-Sirois H., Bastin G.L. Adaptation and Appropriation: Is there a Limit? // Translation, Adaptation and Transformation. Ed. L. Raw, London and New York, Continuum, 2012. P. 21–41.
17. Volkova T., Zubenina M. Pragmatic and Sociocultural Adaptation in Translation: Discourse and Communication Approach // SKASE Journal of Translation and Interpretation. 2015, Vol. 8, no. 1. P. 89–105. http://www.skase.sk/Volumes/JTI09/pdf_doc/05.pdf

Speaker's intentions: the problem of classification

N. Dolishnia

Kyiv National Linguistic University, Kyiv, Ukraine
Corresponding author. E-mail: tatka_oe@ukr.net

Paper received 25.08.18; Accepted for publication 01.08.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-177VI52-02>

Abstract. The paper deals with the problem of classification of speaker's intentions. Thorough review of the existing classifications of speaker's intentions enables the author to establish main criteria for classifying intentions. The speaker's intentions are systematised according to the correlation with the pragmatic types of utterances; cognitive, communicative, and sociocultural nature; categorial status; form of realisation in speech; mode of their fulfilment; participant criterion; their direction. Based on the research, an attempt is made to determine the types of intentions that form the speaker's general intention.

Keywords: *classification/typology/types of speaker's intentions, communicative intention, representative intention, cognitive intention, informative intention, evident and hidden intentions, general intention.*

Introduction. The natural development of scientific paradigms contributed to the fact that today a person as a linguistic identity has become the focus of philological researches. In modern linguistics, many efforts are devoted to the investigation of human communication within the scope of communicative and cognitive paradigms. In this vein, the nature of speech production and perception belongs to the most widespread problems of increasing interest. Among them, it is necessary to mention the phenomenon of the speaker's intention in modern dialogical discourse. The majority of scientists agree that one of the most complicated issues in the study of the speaker's intention is the problem of elaboration of its broad and all-purpose classification. Accordingly, **the aim of this paper** is to give a detailed overview of some already existing classifications of the speaker's intentions as well as to decide what basic types of intentions constitute the speaker's general intention.

Methods of research are determined by the aim of this article. General scientific methods such as analysis, synthesis, induction, deduction, and generalization are employed to provide a systematic review of the literature and to determine the types of intentions that compose the speaker's general intention. Table 1 is used for better illustration of the notion discussed.

Review of publications on the subject. Among various types and kinds of the speaker's intentions, most research is and has been dedicated to the notion of the speaker's communicative intention. The nature of this phenomenon, its typology, and means of realisation in speech are the object of studies of many native and foreign linguists, philosophers, psychologists, experts in other fields. Thus, Professor G. Pocheptsov, the founder of pragmalinguistics in Ukraine, defines the communicative intention as an intrinsic property of the sentence to be directed at solving a certain language task in communication [17, p. 433]. The scholar emphasises that the intention, or, in other words, the communicative and intentional content of the sentence, makes it possible to distinguish six pragmatic types of sentences: constatives, promissives, menasives, performatives, directives, and quesitives [ibid., p. 433-444].

In her monograph dedicated to the study of the category of communicative intention in the Ukrainian language, S. Shabat-Savka also classifies intentions bringing them into correlation with the pragmatic types of utterances.

Therefore, the researcher characterises informative, interrogative, incentive, optative, emotional and evaluative, and interactive intentions as the most relevant ones for the representation of the multifaceted speech activity of the linguistic identity [18, p. 453]. The basis of the informative intention is the need to exchange information and to foresee its possible perception by the interlocutor. The interrogative intention is responsible for the speaker's cognitive processes and the need to fill in information gaps. While the incentive intention induces the hearer to participate in the change of the surrounding world and to react both verbally and non-verbally, the optative intention explains the speaker's wishes, hopes, and desires. Then, the unit of emotional and evaluative intentions represents the speaker's reaction to the pragmatic speech situation, or expresses the speaker's evaluation of somebody or something. The last type of intention is the interactive one that helps to establish and maintain contact between interlocutors, to attract attention of the hearer [18, p. 454-456]. Russian linguist Yu. Antonova introduces a similar classification of communicative intentions [12, p. 78-80]. However, in her thesis, the optative intention is not considered, and the interrogative intention is combined with the incentive one as the part of it.

According to S. Shabat-Savka, the speaker's communicative intention may also be considered from the sociocultural perspective. In this typology, the author divides intentions into four types with respect to the role and status of interlocutors in the society; their gender characteristics; their age characteristics; the stereotypes of the speaker's behavioural needs and linguistic culture of certain ethnic groups [19, p. 97]. Finally, the scientist builds a universal typology of the communicative intention that is logical and relevant to the Ukrainian discourse. The category of intention, as S. Shabat-Savka defines it to be, is represented by five types of intentions. The first type incorporates cognitive and mental intentions that are connected with cognitive structures, mental representation of the world, the person's intellectual ability, the emotional and evaluative spheres of the linguistic identity [ibid., p. 360]. The second type includes communicative and modal intentions that describe the speaker's intentional needs via the speaker's communicative needs. These are the informative/declarative, interrogative, incentive, and optative intentions [ibid., p. 361]. The third type of subjective and modal intentions embraces author-

ized intentions (they introduce the speaker's subjective viewpoint), intentions of credibility (they indicate the degree of the speaker's awareness of certain facts and events), intentions of hypothesis expression (they convey the meaning of probability, doubt, assumption, uncertainty) [ibid., p. 361-364]. The next type of intentions consists of discourse intentions and those related to genre differentiation of speech. They all form the paradigm of aesthetic intentions in fiction, conversational intentions in dialogical discourse, intentions of influence in publicistic discourse, I-intentions in epistolary discourse, sacral intentions in religious discourse, argumentative intentions in academic discourse, and regulation intentions in formal discourse [ibid., p. 364-365]. Intentions of social regulation and interactive intentions constitute the metacommunicative type of intentions [ibid., p. 366].

P. Jacob studied the notion of intentionality from the philosophical perspective and presented a comprehensive review of his research on intentions in the article "Meaning, Intentionality and Communication." This French philosopher starts his discussion with how F. Brentano understood intentionality within the framework of phenomenology and how the concept is defined by J.L. Austin, H.P. Grice, other modern philosophers and pragmatists [4, p. 12]. Incidentally, it was H.P. Grice who suggested making a distinction between two types of meaning: the linguistic meaning and the speaker's meaning [1; 2; 4; 6]. In other words, it is necessary to distinguish between what is said in the utterance and what is meant by this utterance. Referring to the Gricean theory of speaker's meaning, P. Jacob says that the content of the utterance may be explicit and implicit. Therefore, it is possible to speak about the existence of explicit and implicit communicative intentions that predetermine the content of the utterance [4, p. 11]. The fact that the typology of intentions should also consider the criterion of explicitness and implicitness may be proved by the words of T. Pratchett, a renowned British fantasy writer. In the book *Reaper Man*, he declares, "There was never anything to be gained from observing what humans said to one another – language was just there to hide their thoughts" [5, p. 290].

Yu. Antonova is another researcher who has tried to systematise communicative intentions in accordance with the form of realisation of intentions in speech. She distinguishes between evident and hidden intentions, the recognition of the latter depends on the interlocutors' background knowledge, their understanding of conventional and conversational implicatures [12, p. 81-94]. The same approach to evident and hidden intentions is adopted by N. Mukhina, although, in her thesis, the linguist regards intentions as goals [16].

H.P. Grice, who became famous for his fundamental works about the nature of communication and the theory of meaning, also contributed much to the investigation of the communicative intention [1, p. 359]. He defined communication as the intentional influence on the hearer's psychological state. The key element in the fulfilment of the communicative intention is making the target audience recognise the speaker's intention to influence somehow this audience [1, p. 359; 2, p. 92; 8, p. 47]. This approach is adopted by such scholars as J.R. Searle, K. Bach, and F. Recanati in their research works [1; 6; 8].

H.P. Grice concludes that a communicative intention is self-referential, or reflexive, because the speaker has an intention to communicate some information and a further intention that the target audience will recognise this first intention [1; 2; 6]. However, it does not imply that then the aforementioned recognising process caused by further intentions endlessly continues. Hence, the question of reflexive communicative intentions is the subject of much debate [1, p. 359]. In addition, in H.P. Grice's account, the communicative intention is global and consists of several sub-intentions the one of which is the hearer's recognition of the speaker's communicative intention [6, p. 240].

With reference to J.R. Searle, an American philosopher and currently the Emeritus Professor at the University of California, the notion of intention may be classified according to the participant criterion. It is subdivided into the individual intention of the addresser, the individual intention of the addressee, and the collective intention that enables the participants to act in a coordinated and cooperative fashion, and to achieve collective goals [7; 13]. Moreover, Searle emphasises that collective intentionality is a phenomenon which cannot be analysed as "the summation of individual intentional behavior" [7, p. 403]. As a result, the notion of the collective intention should be investigated as an independent type of intention in this taxonomy.

Discussion. It is clear that the communicative intention and its typology are the focus of scrupulous scientists' attention. However, fewer research papers are devoted to other types of intentions. Nevertheless, to investigate such a complex phenomenon as the speaker's intention, it is not enough to scrutinise only its communicative aspect. One reason is that this research would be at least one-sided and incomplete, if not ambiguous. Therefore, a variant of the speaker's intentions typology was introduced by D. Wilson, a British linguist and cognitive psychologist, and D. Sperber, a French social and cognitive scientist. In their article "Relevance Theory," these researchers argue that two levels of intentions are involved in ostensive communication: the informative intention and the communicative one. D. Sperber and D. Wilson explain, "The speaker's informative intention is to inform the audience of something. The communicative intention is to inform the audience of one's informative intention. Understanding is achieved when the communicative intention is fulfilled – that is, when the audience recognizes the informative intention" [10, p. 611]. This attitude to the classification of intentions is close to the one of H.P. Grice's and his followers, but it characterises the informative intention as a separate type.

Other scientists suppose the intention to be a complex phenomenon that incorporates both a cognitive and a communicative aspect in its nature [13, p. 13; 14] because the notion discussed is not only a linguistic term, but also a subject of numerous studies in psychology and philosophy. In fact, the term "intention" originated in philosophy where intentionality is usually expounded as an essential property of mental states to be directed at or oriented towards something [3; 9, p. 48]. Ukrainian researcher L. Bezugla insists that it is crucial to distinguish between the communicative intention and the representative one. The representative intention means that the speaker's

mind is directed at a particular object or state of affairs in the world [9, p. 48], while the communicative intention is the speaker's purpose to communicate the representative intention to the hearer and to make the hearer react [13, p. 13]. This distinction between communicative and representative intentions corresponds to the distinction between the main functions of the language: communicative and cognitive [13; 19]. Similarly, Russian philologist N. Klushina differentiates between the communicative intention and the cognitive intention. In her opinion, the latter forms the cognitive world of a person; that is why, it is more appropriate to call it the cognitive intention. The communicative intention is directed at achieving the speaker's aims [14]. It is necessary to mention that L. Bezugla considers a representative (or cognitive, with reference to N. Klushina) intention and a communicative intention to be two different types of the intention [13, p. 13], while N. Klushina argues that these are the components of the author's general intention [14]. Consequently, it is not possible to consider them separately. A fortiori, E. Kubryakova explains that modern science is the synthesis of cognition and communication [15, p. 16].

Apart from the peculiarities reported above, it is worthwhile to closely examine other similarities and differences between the representative/cognitive and the communicative aspects of intention. As it was stated, these two types (or components) of the speaker's intention

are characterised by their direction focused on something. Secondly, just as the representative/cognitive intention has the aim of its direction at objects and states, so too the communicative intention has its aim of the direction. The representative/cognitive type (or component) of intention, directed at the outside world, creates the inner world of the person. To cognise and recognise the phenomena of life and the person's own self is the primary aim of this type of intention, whereas the communicative intention is realised to somehow produce an effect on the target audience and to reach the speaker's own goals [9, p. 48; 14]. Thirdly, both of the intentions in question have some inherent characteristic features in their nature. Being obligatory, the representative/cognitive intention contrasts with the communicative intention, which is optional, because communication is not always realised in its verbal form [14]. Finally, the representative/cognitive type of the speaker's intention correlates with the cognitive function of the language [13; 19] and, consequently, is studied by cognitive pragmalinguistics. On the other hand, the communicative type of the speaker's intention corresponds to the communicative function of the language [ibid.] and, therefore, is a subject of research in communicative pragmalinguistics. These common and distinctive features that pertain to the representative/cognitive and communicative aspects of the speaker's intention may be summarised in the form of a table (Table 1).

Table 1. The comparison of the representative/cognitive intention and the communicative intention

Intentions	Representative / Cognitive intentions	Communicative intentions
Criteria		
Direction	Directed at or about objects and states of affairs in the world	Directed at or about achieving speaker's communicative aims
Correlation with the main functions of the language	Cognitive function	Communicative function
Aim	To cognise the phenomena of life and the person's own self	To achieve communicative aims, to influence the audience
Inherent characteristic feature	Obligatory	Optional
The branch of pragmalinguistics	Cognitive pragmalinguistics	Communicative pragmalinguistics

In her thesis about the intention of promise, Russian philologist A. Antonova suggests her model of the general intention that includes the informative and the communicative intentions as well as a number of subsidiary intentions (they help to produce a correct utterance from the point of view of phonetics, grammar, semantics, and genre) [11, p. 37]. Following this and the previously mentioned studies, it is possible to construct a working model of the speaker's general intention through an integrated approach to the notion. The model incorporates the communicative, cognitive, and subsidiary intentions as the basic types of the general intention. Evident and hidden intentions require careful consideration in this piece of research.

Conclusions. Taking everything mentioned above into account, the classifications of the speaker's intentions are based on multiple parameters which leads to inconsistency. In addition, such classifications do not cover all sides

of the complex notion that embraces both a cognitive and a communicative aspect in its nature. Consequently, it is essential to perform a careful analysis of the existent classifications of the speaker's intentions as well as to attempt to discover what basic types of intentions represent the speaker's general intention. Moreover, since the intention of the speaker is the subject of research in phenomenology, psychology, cognitive and communicative pragmalinguistics, researchers often have different, even opposing, views on the issue. Therefore, it is also necessary to pay particular attention to the difference in comprehension of the notion under investigation in various branches of science. Further revision of the model and types of the speaker's general intention will increase understanding of the phenomenon of intention and may help to develop some universal principles of the effective communication theory.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bach, K. Grice, H. Paul // The MIT Encyclopedia of the Cognitive Sciences / edited by R.A. Wilson and F.C. Keil. Cambridge, MA: The MIT Press, 1999. P. 359-360.
2. Grice, H.P. Studies in the Way of Words. Harvard: Harvard University Press, 1991. 406 p.
3. Jacob, P. Intentionality // The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Winter 2014 Edition) / edited by E.N. Zalta. Stan-

- ford, CA: Metaphysics Research Lab, Stanford University, 2014. URL: <https://plato.stanford.edu/archives/win2014/entries/intentionality/> (accessed: 15.06.2018).
4. Jacob, P. Meaning, Intentionality and Communication // *Semantics: An International Handbook of Natural Language Meaning* / edited by C. Maienborn, K. von Stechow, and P. Portner. De Gruyter Mouton, 2011. № 2. P. 11-25. URL: https://jeannicod.ccsd.cnrs.fr/ijn_00755975 (accessed: 16.12.2016).
  5. Pratchett, T. *Reaper Man*. London: Transworld Publishers Ltd, 2012. 352 p.
  6. Recanati, F. On Defining Communicative Intentions // *Mind and Language*, 1986. № 1(3). P. 213-242.
  7. Searle, J.R. *Collective Intentions and Actions* // *Intentions in Communication* / edited by Ph.R. Cohen, J. Morgan, and M.E. Pollack. Cambridge, MA: The MIT Press, 1990. P. 401-415.
  8. Searle, J.R. *Speech Acts. An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge: Cambridge University Press, 1969. 214 p.
  9. Searle, J.R. *The Intentionality of Intention and Action* // *Cognitive Science*, 1980. № 4(1). P. 47-70.
  10. Wilson, D., and D. Sperber. *Relevance Theory* // *The Handbook of Pragmatics* / edited by L.R. Horn and G. Ward. Oxford: Blackwell, 2004. P. 607-632.
  11. Антонова А.В. Интенция обещания и средства ее выражения в английском языке: дис. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.04 «Германские языки». Самара, 2004. 190 с.
  12. Антонова Ю.Н. Интенция говорящего в аспекте коммуникативно-целевой семантики: дис. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.19 «Теория языка». Орел, 2006. 183 с.
  13. Безугла Л.Р. Когнитивно-прагматичні характеристики імпліцитних смислів у німецькомовному дискурсі: автореф. дис. ... доктора філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови». Київ, 2009. 28 с.
  14. Клущина Н.И. Интенциональный метод в современной лингвистической парадигме // *Электронный научный журнал «Медиаскоп»*, 2012. № 4. URL: <http://mediascope.ru/node/1242> (дата обращения: 23.11.2016).
  15. Кубрякова Е.С. Об установках когнитивной науки и актуальных проблемах когнитивной лингвистики // *Вопросы когнитивной лингвистики*, 2004. № 1(001). С. 6-17.
  16. Мухина Н.Б. Цель как коммуникативно-прагматический фактор организации речевой деятельности говорящего (на материале современного английского языка): автореф. дис. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.04 «Германские языки». Уфа, 2004. 23 с.
  17. Почепцов Г.Г. *Избранные труды по лингвистике: монография / сост., общ. ред. и вступ. статья И.С. Шевченко*. Харьков: ХНУ имени В.Н. Каразина, 2009. 556 с.
  18. Шабат-Савка С.Т. Дискурс як релевантний спосіб втілення комунікативних інтенцій // *Studia Linguistica*, 2011. № 5. С. 451-457.
  19. Шабат-Савка С.Т. Категорія комунікативної інтенції в українській мові. Чернівці: «Букрек», 2014. 412 с.

REFERENCES

1. Antonova, A.V. *Intentsiya obeshchaniya i sredstva yeye vyrazheniya v angliyskom yazyke* [The Intention of Promise and Means of its Realisation in the English Language]: dissertation thesis for the Candidate degree in Philology: Speciality 10.02.04 "Germanic Languages." Samara, 2004. 190 p.
2. Antonova, Yu.N. *Intentsiya govoryashchego v aspekte kommunikativno-tselevoy semantiki* [The Speaker's Intention in the Aspect of Communicative-Target Semantics]: dissertation thesis for the Candidate degree in Philology: Speciality 10.02.19 "The Theory of Language." Orel, 2006. 183 p.
3. Bezugla, L.R. *Cognitive-Pragmatic Characteristics of Implicit Meanings in German Discourse*: extended abstract of a thesis for the Doctoral degree in Philology: Speciality 10.02.04 "Germanic Languages." Kyiv, 2009. 28 p.
4. Klushina, N.I. *Intentional Method in the Modern Linguistic Paradigm* // *Mediascope: The Online Scientific Journal*, 2012. № 4. URL: <http://mediascope.ru/node/1242> (accessed: 23.11.2016).
5. Kubryakova, E.S. *Of Cognitive Science Guidelines and Vital Problems of Cognitive Linguistics* // *Voprosy kognitivnoy lingvistiki*, 2004. № 1(001). P. 6-17.
6. Mukhina, N.B. *Tsel kak kommunikativno-pragmatischekiy faktor organizatsii rechevoy deyatelnosti govoryashchego (na materiale sovremenogo angliyskogo yazyka)* [The Goal as a Communicative and Pragmatic Factor in the Organization of the Speaker's Speech Activity (A Study of Modern English)]: extended abstract of a thesis for the Candidate degree in Philology: Speciality 10.02.04 "Germanic Languages." Ufa, 2004. 23 p.
7. Pocheptsov, G.G. *Izbrannyye trudy po lingvistike* [Selected Works on Linguistics]: monograph / edited by I.S. Shevchenko. Kharkiv: Vasyl Karazin Kharkiv National University, 2009. 556 p.
8. Shabat-Savka, S.T. *Dyskurs yak relevantnyy sposib vtilennya komunikativnykh intentsiy* [Discourse as a Relevant Means of Realisation of Communicative Intentions] // *Studia Linguistica*, 2011. № 5. P. 451-457.
9. Shabat-Savka, S.T. *Katehoriya komunikativnoyi intentsiyi v ukrayinskiy movi* [The Category of Communicative Intention in the Ukrainian Language]. Chernivtsi: "Bukrek," 2014. 412 p.

Методологія дослідження образності природних стихій у сучасному англомовному поетичному дискурсі

Є. О. Фінік

КНТЕУ

Corresponding author. E-mail: finikea@ukr.net

Paper received 02.09.18; Accepted for publication 08.09.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-177VI52-03>

Анотація. У статті розробляється комплексна методика дослідження образності природних стихій у сучасному англомовному поетичному дискурсі. Загальним методологічним підґрунтям є теоретичні положення та методики когнітивної поетики, включаючи мультимодальну, когнітивної семіотики, еколінгвістики та лінгвокультурології. Образність природних стихій витлумачено як смисловий комплекс розмаїття поетичних образів, основними фокусами якого є образи першоелементів буття, а саме води, землі, вітру та вогню. У свою чергу, зазначені фокуси, як своєрідні смислові вузли, акумулюють низку образів кожної з природних стихій з виходом у площину природних катастроф. З позицій мультимодальної когнітивної поетики образ природної стихії постає як мультимодальний конструкт, що структурується передконцептуальною, концептуальною, вербальною й невербальною іпостасями. Комплексна методика дослідження образності природних стихій у сучасному англомовному поетичному дискурсі включає п'ять етапів: теоретико-аналітичний, етап методологічного ландшафтування, конструювальний, таксономічний та інтермедіального моделювання.

Ключові слова: поетична образність природних стихій, мультимодальний конструкт, комплексна методика.

*Поетія – це друге "я" природи,
відповідь на її потребу набути мову.*
(М. Епштейн)

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Зв'язок природи і поезії визнається беззаперечним [1;4]. Природні явища завжди були джерелом натхнення і злету творчої уяви поетів, створення найрізноманітнішої палітри вербальних образів від романтичних ідеальних пейзажів, образів непереборних природних стихій до фантастичних природних світів. У фокусі цієї статті – образність природних стихій, що конструюється у сучасному англомовному поетичному дискурсі. Природні стихії – вода, земля, вогонь та вітер – вважаються не лише першоелементами світобудови, а й першоначалами художньої творчості [1]. Власне промовистою є назва есе відомого французького філософа, дослідника художньої творчості та поетичних текстів Г. Башляра "Митець на службі у стихій", в якому він і відзначає карколомну роль природних стихій у творчості митців [там само].

Образність природних стихій є доволі складним об'єктом філологічних досліджень, адже обсяг цього поняття включає декілька тлумачень. Серед яких, поперше, розуміння природних стихій як чотирьох матеріальних першооснов буття, зазначених вище. З таких позицій дослідження може бути сфокусовано безпосередньо на виявленні особливостей формування та функціонування образів води, вогню, землі та вітру в поетичних текстах. По-друге, стихія – це природне явище, що характеризується могутньою, непереборною і, часто, руйнівною силою. Тут на авансцену виходять природні катастрофи, до яких належать природні феномени і структурні трансформації, що викликаються енергією, яка вивільняється першоелементами, зокрема: *землетруси, цунамі, виверження вулканів, зсуви, сильні снігопади, провали, лавини, повені, зливи, танення льодовиків, тайфуни, торнадо, пожежі, буревії*. Іншими словами, у коло наукового пошуку потрапляють ще й образи інших природних явищ, що власне породжуються ключовими поетичними образами природних стихій окремо або в їх симбіозі. Складність

дослідження образності природних стихій пояснюється і розмаїттям її символічного переосмислення. Дослідник образів першоелементів буття має бути озброєний неабияким енциклопедичним знанням зокрема давньогрецької міфології, щоб вхопити найвишуканіші алюзії, які скеровуватимуть осмислення того чи іншого поетичного тексту та реконструкцію глибинних смислів, що приховано у лексичних одиницях – компонентах образів природних стихій.

Неможливо відокремити наукову розвідку образності природних стихій від лінгвокультурологічних та етнолінгвістичних студій, адже найтісніший зв'язок простежується між поезією і національною природою [4]. Національна поезія витлумачується як своєрідний метатекст, що має власного читача – народ, у пам'яті якого зберігається уся сукупність текстів національної поезії

[4,4]. Емпіричним матеріалом для цієї статті слугує австралійський поетичний дискурс, що демонструє низку унікальних образів, які визначають особливості національного менталітету та культури Австралії. Не меншою національною своєрідністю вирізняється образність природних стихій в сучасному американському поетичному дискурсі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Образи природних стихій неодноразово ставали об'єктом наукового пошуку в лінгвістиці. Аналітичний огляд теоретичних джерел, які тією чи іншою мірою торкаються проблематики образності природних стихій, засвідчив побутування декількох ракурсів досліджень. По-перше, вивчаються окремішні реалізації чи-то образів, чи-то міфологем, чи-то концептів природних стихій. Найчисленнішими є праці, виконані в річищі різних напрямів *лінгвоконцептології*, що висвітлюють специфіку концептів тієї чи іншої природної стихії у різних видах художнього (поетичного) дискурсу різних мов.

Не дивлячись на доволі широкий спектр досліджень, присвячених образам природних стихій у різних видах дискурсу, поза увагою науковців майже залишається образність *природних катастроф* та її художнє втілення та переосмислення. Крім того, міждисциплінарний ракурс нашого дослідження сприяє новому визначенню образу природної стихії як мультимодального конструкту. Матеріал наукового пошуку, зокрема австралійській поетичний дискурс, включаючи його дигітальний різновид дозволяє відкрити нові грані досліджуваного феномену, зокрема підбір релевантного інструментарію його дослідження.

Ця стаття має на меті розробку комплексної методики образності природних стихій у сучасному англomовному поетичному дискурсі. Методика відрізняється міждисциплінарною спрямованістю, адже спектр маніфестацій образів природних стихій у XX–XXI століттях є доволі широким і гетерогенним. Це торкається їх змістового і формального вимірів з виходом у площину мультимодальних реінкарнацій образності природних стихій у дигітальному дискурсі. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити низку конкретних завдань, а саме: 1) виявити передумови конструювання образності природних стихій у сучасному англomовному поетичному дискурсі; 2) визначити обсяг поняття образності природних стихій, пропонованого у цій статті; 3) окреслити алгоритм дослідження з виведенням конкретних етапів і кроків, на кожному з яких застосовуватимуться відповідні методи.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У контексті статті образність природних стихій постає продуктом художнього переосмислення знань про першоелементи буття (*вогонь/fire, вода/water, вітер/wind, земля/earth*) та про генеровану ними низку природних явищ і катастроф, унаслідок чого в процесі лінгвокреативної діяльності митців породжуються вербальні та невербальні образи природних стихій, втілені низкою вербальних і невербальних засобів у сучасному англomовному (мультимодальному) дискурсі з конструйованим ними шлейфом символічних (етноспецифічних) смислів.

Образність природних стихій тлумачимо як смисловий комплекс розмаїття поетичних образів, основними фокусами якого є образи першоелементів буття, а саме *вогонь/fire, вода/water, вітер/wind, земля/earth*. У свою чергу, зазначені фокуси, як своєрідні смислові вузли, акумулюють низку образів кожної з природних стихій з виходом у площину природних катастроф.

Алгоритм дослідження образності природних стихій, що розробляється у статті, включає п'ять етапів, а саме: *теоретико-аналітичний, етап методологічного ландшафтування, конструювальний, таксономічний та інтермедіального моделювання* образності природних стихій у сучасному англomовному поетичному дискурсі. Кожний з етапів містить низку кроків відповідного змісту та кількості.

Перший *теоретико-аналітичний* етап охоплює три кроки. На *першому* кроці за допомогою загальнонаукових *індуктивного* й *дедуктивного* методів, *аналізу* й *синтезу* виявляється динаміка поглядів на по-

няття природних стихій у контексті різних гуманітарних дисциплін у діахронії. У цьому ключі визначається, що етапи розвитку наукових поглядів на поняття образності природних стихій, засобів та способів її репрезентації у художніх (поетичних) текстах тісно пов'язані з динамікою типів художньої свідомості (міфопоетична, традиціональна, індивідуально-творча, інтегральна) та видів поетичного мислення (синкретичне, аналогове, асоціативне, парадоксальне, есеїстичне, катахрестичне, паралаксне, трансгресивне) [2,6]. Особливого значення для дослідження набуває феноменологічна поетика Г. Башляра що репрезентовано у його працях "Психоаналіз вогню" (1937), "Вода та мрії" (1942), "Повітря і сни" (1943), "Земля і мрії про волю" та "Поетика простору" (1957), що сприяє розумінню природних стихій як першооснов лінгвокреативної діяльності митців слова, звуку, картинки, а також їх архетипного характеру.

На *другому* кроці окреслюються культурно-історичні передумови творення образності природних стихій у сучасному англomовному поетичному дискурсі Австралії і США XX–XXI століть з урахуванням їх географічної специфіки, кліматичних умов, звичаїв і традицій місцевого населення, міфологічних уявлень аборигенів. Цей крок також передбачає визначення напрямів і шкіл австралійської і американської поезії. У статті щодо австралійського поетичного дискурсу до уваги беруться еволюційні тенденції в осягненні митцями слова австралійської дійсності. Це, у свою чергу, сприяє становленню національної літератури та нації австралійців.

Поезія навколишнього середовища філософсько-історичним корінням уходить в поезію природи та безпосередньо пов'язана з рухом за захист навколишнього середовища, питаннями несправедливості, руйнування й загалом погіршення стану різних екосистем відмінних від екосистеми людини. [8].

У нашому дослідженні звернення до теоретико-методологічних положень еколінгвістики загалом та екопоетики зокрема дає змогу виявити *екосеміотичні* особливості образності природних стихій у сучасному англomовному поетичному дискурсі.

На *третьому* кроці методом *суцільної вибірки* із залученням *інтерпретаційно-текстового* та *інтермедіального* видів аналізу здійснюється відбір поетичних текстів, що містять зображення природних стихій у їх різноманітних маніфестаціях і комбінаціях, з антологією та збірок сучасної австралійської і американської поезії, а також з електронних ресурсів мережі Інтернет, так само як і відеороликів, створених за мотивами того чи іншого поетичного тексту, поетичних інсталяцій на теренах природи з втіленням образності природних стихій, мультимодальних поетичних новотворів, сконструйованих виключно в мережі Інтернет.

На *другому* етапі *методологічного ландшафтування* закладаються методологічні підвалини наукового пошуку та розробляється комплексна методика дослідження образності природних стихій у сучасному англomовному поетичному дискурсі. Робота характеризується міждисциплінарністю, адже поєднує теоретичні положення й методики когнітивної поетики, мультимодальної когнітивної поетики, лінгвокультурології, етнолінгвістики та дигітальної гуманітаристики.

У межах третього **конструювального** етапу з позицій (мультиmodalної) когнітивної поетики образ природної стихії трактується як *мультиmodalний конструкт*, що структурується передконцептуальною, концептуальною, вербальною й невербальною іпостасями.

Підґрунтям поетичних образів стихій слугують архетипи. Останні вважаються передконцептуальною основою формування словесних поетичних образів. Психологічні архетипи характеризуються енантіосемічністю [2], що зумовлено їх амбівалентністю. Енантіосемія тлумачиться як співіснування у межах однієї лексичної одиниці, внутрішньомовної або міжмовної антонімії, тобто протиріччя різних значень в одній багатозначній лексичній одиниці. Архетипи містять різні значення. Аналогічно образам природних стихій властиві протилежні значення. Наприклад, на думку Г. Башляра, з усіх природних явищ *вогось/fire*, наділений властивістю приймати протилежні значення – добра і зла. Вогось – це сяйво Раю і пекло Пекла, ласка і катування. Це кухонне вогнище і апокаліпсис. Він доставляє радість дитині, струнко сидить біля печі, але він же карає за непослух того, хто затіє з ним занадто зухвалу гру. Він дає блаженство і вимагає шанобливості. [1,19].

Отже, **передконцептуальна іпостась** образності природних стихій репрезентовано у форматі імплікативних ознак архетипів (психологічний, культурних і власне етноархетипів) і концептуальних ознак базисних концептів. Спектр імплікативних ознак кожного з архетипів та методика їх експлікації запозичуємо з наукового доробку Л.І. Белехової, який, у свою чергу, базується на опрацюванні теоретичних джерел з аналітичної психології К. Юнга і його школи, міфопоетики Є.М. Мелетинського, В.М. Топорова, Н.В. Слухай. Крім того, у контексті нашого дослідження специфіка репрезентації передконцептуальної іпостасі образу природної стихії базується на визначеній Маріною О.С. передконцептуальної площини парадоксальних поетичних у вигляді *бінарних опозицій* імплікативних ознак архетипів і схемних образів, що відбиває амбівалентність змісту архетипів форм [3,18]. З метою експлікації змісту передконцептуальної площини образу природної стихії застосовується *архетипний, етимологічний, семантичний, компонентний та інференційний* аналіз.

У статті Вода, Вогось, Повітря, Земля, перш за все, слідом за Белеховою Л.І., тлумачаться як психологічні архетипи. Адже вони є першоелементами світу, або елементарними ідеями [7,11]. Бінарними опозиціями імплікативних ознак архетипу Вода є зокрема *життя – смерть, народження – смерть, очищення – забруднення*. До прикладу розглянемо як імплікативні ознаки архетипу Вода актуалізуються у поетичному тексті Лаенела Фогаті "A Lie". Сигналами активування архетипу Вода виступають лексичні одиниці *roaring, tide, the river, lagoon, streams, waters*. У цьому разі імплікативними ознаками є такі: *динамізм (roaring tide), спокої (lagoon), плинність (whispers the river), рух (streams)*. Персоніфікація образу ріки "softly whispers the river", зміна його атрибутивних ознак від *спокою* до *руху* та залучення прийомів алітерації, асонансу й паронімічної атракції "How softly whispers the river and streams in endless waters" сприяють емоційному від-

гуку у читача, змушують його співпереживати, відчувати єдність та цілісність природних процесів.

Концептуальна іпостась образів природних стихій структурується низкою (етно)концептів та концептуальних схем (метафоричних, метонімічних, оксиморонних). У свою чергу, **вербальна площина** образу природної стихії – це словесне втілення семантичних ознак різного ступеня абстрагування (що містяться у компонентах образів природних стихій). Вербалізація образів стихій в сучасному англomовному поетичному дискурсі відбувається через лінгвокогнітивні механізми аналогового, субститутивного, контрастивного мапування із залученням когнітивних операцій конкретизації, спеціалізації, модифікації та лінгвокогнітивних процедур (розширення, узагальнення, компресії), що задіяні у формуванні концептуальної та вербальної іпостасі словесних образів [2,16]. З метою реконструкції концептуальних схем застосовуються такі різновиди аналізу: *семантичний, компонентний і концептуальний*.

Окреслення **невербальної площини** образності природних стихій відбувається на п'ятому етапі, що сфокусовано на її **інтермедіальному моделюванні** у сучасному англomовному поетичному дискурсі. На цьому етапі застосовуються *інтермедіальний, лінгво-семіотичний та когнітивно-семіотичний* різновиди аналізу. Образність природних стихій "здійснила мандрівку" з друкованої сторінки у цифровий формат, набувши таким чином не лише вербальної, але й візуальної і аудіальної маніфестації. Конструювання смислів образів природних стихій набуває мультиmodalного характеру. У сучасному англomовному поетичному дискурсі виділяємо декілька різновидів мультиmodalних образів природних стихій. По-перше, це дигіталізовані образи, в термінах Маріної О.С. [3]. Тобто такі, які за допомогою *інтерсеміотичних трансформацій* з друкованого формату перетворено на цифровий. Як-от відомий вірш Р. Фроста "Fire and Ice", за мотивами якого знято безліч відеороликів.

Інший різновид – включає мультиmodalні поетичні образи природних стихій, створені виключно в дигітальному середовищі за допомогою цифрових технологій. Так, у мультиавторському аудіовізуальному поетичному проєкті S. Strickland (поетеса), C.L. Jaramillo (відеооператор) та Р. Ryan (програміст) "Slipping Glimpse" (2007) акватичні вербальні поетичні образи змінюються кінетичними візуальними образами різних частин Атлантичного океану. Через побудову смислових асоціативних зв'язків між стихією води, вербальною і дигітальною текстуальністю, а також процесом читання, у поетичному мультиmodalному тексті конструюється циклічний процес зчитування інформації: "вода зчитує текст, текст зчитує технологію, а технологія зчитує воду".

Четвертий **таксономічний** етап присвячено розробці комплексної типології образності природних стихій за низкою критеріїв. За **когнітивним** критерієм, тобто, виходячи з типу знання, опредметненого у семантиці компонентів образів природних стихій, екстраполюючи класифікацію Белехової Л.І., виокремлюємо архетипні, стереотипні й кенотипні образи природних стихій. За **семіотичним** критерієм розмежовуємо іконічні та символні образи природних стихій. До цієї

класифікації належать і мультимодальні образи природних стихій.

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямку. Отже, у статті образність природних стихій трактується як смисловий комплекс розмаїття поетичних образів, основними фокусами якого є образи першоелементів буття – *воду/water, вогню/fire, повітря/air та землі/earth*. Ці образи є архетипними, слугують відправною точкою тлумачення (етноспецифічних) смислів, що генеруються образами природних стихій окремо або в сукупності. У свою чергу, зазначені фокуси, як своєрідні смислові вузли, акумулюють низку образів кожної з природних стихій з виходом у площину природних катастроф. Загальним методологічним підґрунтям дослідження є теоретичні положення та методики

когнітивної поетики, включаючи мультимодальну, когнітивної семіотики, еколінгвістики та лінгвокультури. З позицій мультимодальної когнітивної поетики образ природної стихії постає як мультимодальний конструкт, що структурується передконцептуальною, концептуальною, вербальною й невербальною іпостасями. Комплексна методика дослідження образності природних стихій у сучасному англомовному поетичному дискурсі включає п'ять етапів: теоретико-аналітичний, етап методологічного ландшафтування, конструювальний, таксономічний та інтермедіального моделювання. **Перспективу** подальших досліджень вбачаємо в розробці типології образів природних стихій з урахуванням їх лінгвокультурологічних особливостей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Башляр. Г. Психоанализ огня / Гастон Башляр. – М.: Прогресс, 1993. – 174 с.
2. Белехова Л. И. Методика экспликации архетипов, воплощенных в американских поэтических текстах [Электронный ресурс] / Л. И. Белехова // Когниция. Коммуникация. Дискурс. – Харьков, 2014. – № 9. – С. 8–32. – Режим доступа до статті: <https://sites.google.com/site/cognitiondiscourse/vypusk-no9-2014/belehova-l-i>
3. Маріна О.С. Сучасний англомовний дигітальний художній дискурс: орієнтири лінгвістичних досліджень // Науковий вісник Херсонського державного університету «Південний архів». Серія : Лінгвістика : [зб. наук. пр.]. — Херсон : ХДУ, 2017. — Вип. LXIX, № 69. — С. 107—114.
4. Эйнштейн М. Природа, мир, тайник вселенной... Система пейзажных образов в русской поэзии. – М.: Высшая школа, 1990. – 303 с.
5. Antonio: Trinity University Press, 2013. – 696 p.
6. Bateson G. Steps to an Ecology of Mind. – N.Y.: Ballantine Books, 1972. – 541 p.
7. Campbell J. The Inner Reaches of Outer Space: Metaphor as Myth and as Religion. – N. Y., Toronto: Harper and Row Publishers, 1988. – 286 p.
8. Fisher-Wirth A., Street L.-G. The Ecopoetry Anthology / Ann Fisher-Wirth, Laura-Gray San Antonio Street. – San
9. Juliana Spahr (Author) Things of Each Possible Relation Hashing Against One Another 2006

REFERENCES

1. Bashlar. G. Psychoanalysis of Fire / Gaston Bashlyar. - M. : Progress, 1993.-174 pp
2. Belehova L.I. Method of explication of archetypes embodied in American poetic texts [Electronic resource] / L.I. Belehova // Cognition. Communication Discourse - Kharkiv, 2014. - No. 9. - P. 8-32. - Access to article: <https://sites.google.com/site/cognitiondiscourse/vypusk-no9-2014/belehova-l-i>
3. Marina O.S. Modern English-language digital literary discourse: guidelines for linguistic research // Scientific Bulletin of the Kherson State University "Southern Archive". Series: Linguistics: [op. sciences etc.]. - Kherson: KHDU, 2017. - Vip. LXIX, No. 69. - P. 107-114.
4. Enshteyn M. Nature, the world, the cache of the universe ... The system of landscape images in Russian poetry. - M. : Higher school, 1990. - 303 p.

Methodology for studying figurativeness of natural elements in modern English-language poetic discourse

E. Finik

Abstract. The article develops a comprehensive methodology for studying the imagery of natural elements in contemporary English-speaking poetic discourse. The general methodological basis is theoretical positions and methods of cognitive poetics, including multimodal, cognitive semiotics, ecolinguistics and linguoculturology. The imagery of natural elements is interpreted as a semantic complex of a variety of poetic images, the main focuses of which are images of the first elements of being, namely water, earth, wind and fire. In turn, these foci, as a kind of semantic nodes, accumulate a number of images of each of the natural elements with the exit into the plane of natural disasters. From the standpoint of multimodal cognitive poetics, the image of the natural elements appears as a multi-modal construct, structured in front of conceptual, conceptual, verbal and nonverbal hypostases.

Keywords: poetic imagery of natural elements, multimodal construct, complex methodology.

Реалізація компетентнісного підходу в процесі навчання сучасного усного перекладача

Л. О. Гончаренко

Чорноморський національний університет ім. П.Могили, м.Миколаїв, Україна
Corresponding author. E-mail: stotskaya07@rambler.ru

Paper received 24.08.18; Accepted for publication 29.08.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-177VI52-04>

Анотація. зростаюча потреба у спілкуванні та співпраці між країнами та народами з різними мовами та культурними традиціями, вимагає суттєвих новацій у реалізації перекладацьких стратегій у вищій школі. Стрімкі зміни, що відбуваються в українському суспільстві, осучаснення освітньої системи, досягнення в галузі теорії та практики навчання іноземних мов та перекладу ставлять українську вищу школу перед необхідністю оновлення змісту та методів навчання. Актуальною постає проблема підготовки перекладачів, яка вимагає не тільки модернізації вітчизняної системи освіти, а й розробки нових освітніх підходів у ній.

Ключові слова: компетентнісний підхід, освітня система, перекладач, практика перекладу

У системі зовнішньополітичних пріоритетів України євроінтеграція посідає особливе місце. Для України європейська інтеграція – це шлях модернізації економіки, подолання технологічної відсталості, залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій, створення нових робочих місць, підвищення конкурентоспроможності вітчизняного товаровиробника, вихід на світові ринки, насамперед на ринок ЄС. Зростання контактів між народами та країнами визначає зміни в бік соціокультурних пріоритетів у галузі освіти. Очевидно, важливими є не окремі знання, а система знань, що виражається в умінні вирішувати повсякденні та професійні проблеми, здатності до іншомовного спілкування, підготовці в сфері нових інформаційних технологій. Тому, в сучасній освіті усного перекладача виділяють напрямок, який називають компетентнісним підходом.

Запровадження компетентнісного підходу в освіті означає зміну всієї педагогічної системи загальноосвітньої і професійної школи, перехід до нового типу освіти і виховання. Перехід до компетентнісної освіти передбачає тривалий процес осмислення, досліджень, розробок і прийняття науково обґрунтованих та адміністративно зважених рішень. Також у реалізації цього процесу потрібна опора на розвинуту психологопедагогічну теорію або комплекс теорій.

Реалізація компетентнісного підходу в процесі професійної підготовки майбутніх перекладачів вивчалася в таких аспектах:

- формування перекладацької компетентності (І. Алексєєва, Л. Бархударов, В. Желясков, В. Комісаров, Л. Латишев, Р. Міньяр-Белоручєв, М. Прозорова, Я. Рецкер, Ж. Таланова, А. Федоров, Л. Черноватий, І. Халєєва, К. Шапошников, А. Швейцер, А. Янковець та ін.);
- формування окремих компетенцій у різних видах перекладу (А. Володько);
- формування лінгвосціокультурної компетентності (Д. Іщенко, С. Шукліна та ін.);
- формування комунікативної компетентності (З. Підручна та ін.);
- формування інформаційно-технологічної компетентності майбутніх перекладачів (Ю. Колос та ін).

Хугорський А. В. зазначає, що у працях про модернізацію освіти компетентнісний підхід проголошується

як одне із важливих концептуальних положень оновлення змісту освіти [7]. Тому Вербицький А.А. стверджує, що компетентнісний підхід визначається як пріоритетна орієнтація на вектори освіти: навчання, самовизначення, самоактуалізацію, соціалізацію та розвиток індивідуальності. Як інструментальні засоби досягнення цих цілей, виступають принципово нові освітні складові: компетентності, компетенції та мета якості. Мета компетентнісного підходу – забезпечення якості освіти [1]. Компетентнісний підхід висуває на перше місце здатність майбутнього фахівця конструктивно вирішувати проблеми, що виникають у різних ситуаціях його життєдіяльності (наприклад, при виборі місця працевлаштування за фахом, у практичному житті тощо).

Виявляючи можливості реалізації компетентнісного підходу в національному освітньому просторі, С. Трубочова наголошує на тому, що він передбачає дотримання низки дидактичних умов. Перша з них, на її думку, полягає в чіткому усвідомленні учасниками навчального процесу дидактичної специфіки, закладеної в поняття «компетентність» як педагогічної категорії, яка може характеризувати як певний етап в освітньому процесі, так і його кінцевий результат – результат освіти. Таке тлумачення пов'язане насамперед з тим, що перелік освітніх компетенцій розглядається як вимога, тобто як задана соціальна норма освіченості особистості, необхідна для її подальшого ефективного функціонування в певній сфері людської діяльності. А оскільки набуття цих компетенцій відбувається поступово в процесі навчання, то, відповідно, рівень компетентності суб'єкта навчання на різних етапах навчання буде різним. Таке бачення свідчить про доцільність визначення певних послідовних рівнів у формуванні компетентності суб'єктів навчання, що, на думку автора, спрямовано на особливість навчання на компетентнісній основі, яка вказує на його рівневий характер [5].

Неможна не погодитись з думкою Желяскова В. Я., що отримання позитивного кінцевого результату в навчанні передбачає періодичний контроль за його досягненням на певних етапах цього процесу. Нормативний результат сформованості компетентності студента також має передбачати контроль за послідовністю її формування з визначенням вимог до рівня сформованості в нього компетентності на кожному з етапів

освітнього процесу. Ці рівні можуть бути співвіднесеними зі ступенями навчання (наприклад, бакалавр-магістр). Але, по-перше, останні мають бути пов'язаними з послідовністю формування індивідуального досвіду пізнавальної діяльності щодо предметів і процесів сучасності; по-друге, відображувати хід навчального процесу: мотивацію навчання (усвідомлення суб'єктами навчання мети і завдань), актуалізацію мінімально необхідного досвіду діяльності, вивчення нового матеріалу з відпрацюванням теоретичного і практичного блоків, самоаналіз отриманих результатів та співвіднесення отриманих результатів з передбачуваними. Залежно від виду компетенцій (предметні, соціальні, особистісні), на його думку, шляхи та терміни їх формування у суб'єктів навчання, відмінні. Таке формування може бути спеціальним і цілеспрямованим (безпосереднім) або контекстним (опосередкованим) і здійснюватись упродовж будь-якого часу – однієї навчальної теми або протягом усього терміну навчання. З цього факту випливає наступна умова реалізації компетентнісного підходу в навчанні – це чітке визначення вимог до кінцевого рівня сформованості базових компетенцій суб'єктів навчання та до основних етапів їх формування. Учасники навчального процесу мають чітко уявляти структуру освітньої компетенції або основні її інформаційні елементи, які необхідні особистості для набуття певного рівня компетентності. Якщо керуватись розумінням освітньої компетенції як системи знань, умінь, навичок і досвіду діяльності суб'єкта навчання, структурованих навколо певної низки об'єктів реальної дійсності, необхідних для здійснення ним подальшої продуктивної освітньої діяльності, то зовнішньою ознакою компетенції буде її специфічний предметний, загальнопредметний або соціальний характер, який впливатиме на обсяг знань, умінь і навичок суб'єкта навчання та на глибину його досвіду діяльності, необхідних для формування певного рівня компетентності [2].

Важливим підґрунтям конвертації компетентнісного підходу в систему вищої освіти за Болонською моделлю є апелювання науковців до компетенцій і компетентностей як провідного критерію підготовленості сучасного випускника вищої школи. На відміну від традиційного складу «кваліфікації» спеціаліста (відповідність між вимогами робочого місця та цілями освіти) і його підготовки (засвоєння студентами стандартного набору знань, умінь і навичок), поняття «компетенція» охоплює додатково розвиток у особи здатності орієнтуватися в розмаїтті проблематичних неординарних виробничих ситуацій, формування уявлення про результати / наслідки своєї професійної діяльності, усвідомлення своєї відповідальності за них [4].

Не можна не погодитись з думкою Д.Іванова, що «компетентнісний підхід – це один з тих підходів, у якому відбувається спроба внести особистісний смисл у освітній процес». Вчений зазначає, що сутність компетентнісного підходу полягає в тому, що він акцентує увагу на результаті освіти, причому у якості результату

береться не сума засвоєної інформації, а здібність людини діяти у різних проблемних ситуаціях. Так, компетентнісний підхід – це підхід, при якому результати освіти стають значущими і поза системою освіти. Очевидно, для суспільства і для людини важливіше не стільки енциклопедична грамотність людини, скільки здібність використовувати загальні знання та вміння на практиці для вирішення конкретних ситуативних проблем, що виникають у реальному житті. Саме поняття «компетентність» полягає в успішному житті людини, де існує велика кількість різноманітної діяльності. Безумовно, це успішне існування залежить, у деякій мірі, від знань, умінь та навичок, але бути компетентним поза межами реального досвіду неможливо. Саме в цьому полягає основна ідея компетентнісного підходу та причина його популярності у Західних країнах. Все більш широке впровадження компетентнісного підходу свідчить про те, що справжні знання – це індивідуальні знання, що з'являються та формуються у результаті досвіду своєї особистісної діяльності [3].

Введення компетентнісного підходу, на думку А.В.Хуторського, в нормативну і практичну складову навчального процесу дозволить вирішити типову проблему для української системи освіти, коли учні і, зокрема, студенти володіють теоретичними знаннями, проте зазнають значних труднощів в діяльності, що вимагає використання їхніх знань для вирішення конкретного завдання [7].

Реалізація компетентнісного підходу в професійній освіті сприяє поглибленню в майбутнього фахівця таких особистісних рис, які у фахово-активному середовищі набувають значення професійно важливих. До переліку особистісних якостей усного перекладача доречно віднести організованість, точність, гнучкість, доброзичливість, динамізм.

Фахова компетентність перекладачів формується у процесі оволодіння змістом навчальних курсів усіх циклів, а також під час навчальних та виробничих практик. Науковці-практики виокремлюють такі основні етапи процесу формування фахової компетентності майбутніх фахівців: початковий – формування базових умінь і навичок; основний – розробка творчих завдань із використанням знань по всіх аспектах професійної підготовки; закріплювальний – моделювання типових професійних ситуацій у навчальній діяльності; підсумковий – оцінка рівня сформованості фахової компетентності за визначеними критеріями (освітньо-кваліфікаційна характеристика) [6].

Отже, застосування компетентнісного підходу як методологічного підґрунтя підвищить ефективність професійної підготовки майбутніх усних перекладачів за рахунок чіткого визначення змісту основних складових фахової перекладацької компетентності та критеріальних показників сформованості цих складових; налаштування започаткованої підготовки на досягнення майбутніми усними перекладачами готовності до практичної реалізації одержаних знань, умінь і навичок у професійній діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вербицкий А.А. Компетентностный подход и теория контекстного обучения: материалы к четвертому заседанию методол. семинара 16 нояб. 2004 г. / А.А. Вербицкий. – М.:

Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 84 с.

2. Желясков В.Я. Компетентнісний підхід як концептуальна основа оновлення змісту, форм і методів навчання майбутніх перекладачів <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2010/136-123-19.pdf>
3. Иванов Дмитрий Андреевич. Компетентности и компетентностный подход в современном образовании / Д. А. Иванов. - Москва : Чистые пруды, 2007. - 32 с.
4. Ковтун О. В. Компетентнісний підхід як методологічний концепт професійно-мовленнєвої підготовки авіаційних операторів / О. В. Ковтун // Вища освіта України. – Дод. 4. – Темат. вип. «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». – К., 2009. – Т. III (15). – С. 72–82.
5. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики: монографія / Н.М. Бібік, Л.С. Ващенко, О.І. Локшина, О.В. Овчарук, Л.І. Парашенко, О.І. Пометун, О.Я. Савченко та ін.; під заг. ред. О.В.Овчарук. – К.: К. І. С., 2004. – 112 с.
6. Семигінівська Т. Г. Формування морально-особистісних якостей у майбутніх перекладачів / Т. Г. Семигінівська // Науковий діалог «Схід-Захід» : матеріали II всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. – Д. : Видавництво «Інновація», 2013. – Ч. 4. – С. 188–191.
7. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования / А.В. Хуторской // Нар. образование. – 2003. – № 2. – С. 58-64.

REFERENCES

1. Verbitsky A.A. Competence approach and the theory of contextual learning: materials for the fourth meeting of methodol. Workshop 16 Nov. 2004 / A.A. Verbitsky. - M. : Research Center for Quality Problems in Training of Specialists, 2004. - 84 p.
2. Zhelyaskov V.Ya. Competency approach as a conceptual framework for updating content, forms and methods of teaching future translators <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2010/136-123-19.pdf>
3. Ivanov D. A. Competence and competence approach in modern education / D.A Ivanov. - Moscow: Chistyye prudy, 2007. - 32 p.
4. Kovtun O. V. Competency approach as a methodological concept of vocational teaching of aviation operators / O. V. Kovtun // Higher education of Ukraine. - add 4. - "Higher Education of Ukraine in the Context of Integration into the European Educational Space". - K., 2009. - T. III (15). - P. 72-82.
5. Competency approach in modern education: world experience and Ukrainian perspectives: library on educational policy: monograph / N.M. Bibik, L.S. Vashchenko, O.I. Lokshyna, O.V. Ovcharuk, L.I. Parashchenko, O.I. Pometun, O.YA. Savchenko and other; under the congregation O.V.Ovcharuk. – K.: K. I. S., 2004. – 112 p.
6. Semyhiniv's'ka T. H. Formation of moral and personal qualities in future translators / T. H. Semyhiniv's'ka // Scientific dialogue "East-West": materials of II All-Ukrainian scientific-practical conference with international participation. - D.: Publishing house «Innovatsiya», 2013. – Ch. 4. - P. 188-191.
7. Khutorskoy A.V. Key Competences as a Component of the Personally Oriented Education Paradigm / A.V. Khutorskoy // Nar. obrazovaniye . – 2003. – № 2. – P. 58-64.

Realization of the competence approach in the educational process of the modern interpreter

L. O. Goncharenko

Abstract. The rapid and radical change in Ukrainian society, modernization of the educational system, achievements in the field of theory and practice of teaching foreign languages and translation require Ukrainian higher education to refresh the content and methods of teaching. The introduction of a competence approach in education means the change of the whole pedagogical system, the transition to a new type of education and upbringing.

Keywords: *competence approach, interpreter, educational process, professional activity.*

Об'єкт неолінгвістики – мультимодальність: завдання і рішення

Л. К. Гливінська

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна
Corresponding author. E-mail: lesia.logos@gmail.com

Paper received 25.08.18; Accepted for publication 01.09.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-177VI52-05>

Анотація. У статті висвітлено проблематику мультимодальної лінгвістики. Ідеться про завдання, метамову, джерельну базу, аргументаційні важелі новітньої дослідницької галузі. Осмислено загальні теоретичні положення, напрацьовані світовою наукою щодо мультимодальної комунікації. Схарактеризовано гетерогенну сутність спілкування, синкретичну природу комунікативних артефактів сучасності. Розкрито специфіку відношень між елементами інтерсеміотичного ресурсу.

Ключові слова: мультимодальна лінгвістика, модус спілкування, комунікативна діяльність, мова, мультимодальна грамотність.

Вступ. Розвиток сучасного мовознавства позначений виразною тенденцією до поліпарадигмальності. Фахівці послідовно констатують утвердження нових світоглядних доміант. Із нинішнім століттям пов'язують постнекласичний тип раціональності й становлення одразу кількох епістемологічних платформ, зокрема: лінгвосинергетичної, фрактальної, теоантропоцентричної. Крім того, ідеться про формування функціональної макропарадигми, що об'єднує соціо-, психо-, когніто-, прагма- та інші дослідницькі напрями (див., напр.: [4]).

У статусі новітньої царини перебуває також мультимодальна лінгвістика. На появу цього наукового проекту вплинула передусім унікальна комунікативна дійсність, яку маємо нині. Поза сумнівом, такої не було раніше: вона – глобальна, промовисто синкретична, інтерактивна.

Сказане доводить актуальність запропонованого дослідження.

Огляд публікацій за темою. На сьогодні осередки мультимодальних студій сформовані, зокрема, у Нідерландах (Ch. Forceville) і в Німеччині (J. Wildfeuer). Імена фахівців галузі – J. Bateman, W. Liebert, T. Metten, K. O'Halloran, B. A. Smith та ін. – знаходимо у списку авторів оксфордської енциклопедії з прикладної лінгвістики [13].

Міжнародне видавництво “Routledge” віднедавна започаткувало тематичну серію “Studies in multimodality”, у якій вийшли друком монографії N. Nørgaard (“Multimodal stylistics of the novel”, 2018); J. Hawreliak (“Multimodal semiotics and rhetoric in videogames”, 2018); T. Niipala (“The structure of multimodal documents”, 2018); A. Gibbons (“Multimodality, cognition, and experimental literature”, 2014); R. Page (“New perspectives on narrative and multimodality”, 2012) та ін.

Можна помітити, що надзвичайно затребуваним об'єктом аналізу є нині медійний дискурс, його гіпертрофована мультимодальність. Тут відзначимо деякі колективні видання: “Discourse and technology: multimodal discourse analysis” (2004); “Perspectives on multimodality” (2004); “Multimodal discourse. The modes and media of contemporary communication” (2001).

Мультимодальність мови і культури обговорюють на спеціалізованих міжнародних конференціях (докладніше: <http://www.multimodality.it/site>).

Одне з ключових наукових завдань вбачають у розробці мультимодальних (мультимедійних) корпусів –

із можливостями репрезентації в них усіх інформаційних каналів; див. публікації А. Кібріка, Ю. Ніколаєвої, О. Федорової, О. Гришиної, С. Савчук.

В україністиці мультимодальний аналіз тексту / дискурсу здійснюють І. Андрєєва, І. Бехта, О. Воробйова, В. Єфименко, М. Карп, Л. Макарук, О. Маріна та ін.

Мета. Оскільки досвід мультимодальних студій фактично є породженням нашого часу, існує потреба в систематизації, порівнянні, уточненні відомостей, що стосуються завдань означеної наукової галузі, її метамови, джерельної бази, аргументаційних важелів.

Матеріали і методи. У пропонованій статті осмисленню підлягають релевантні теоретичні положення, напрацьовані вченими щодо мультимодальної комунікації. Обрана методика – загальнофілософська: спостереження, аналіз, синтез, абстрагування.

Результати та їх обговорення. На сучасному етапі вагомим провідником знань стають особливі тексти – мультимодальні (англ. multimodal, від лат. multum – багато і modus – міра, спосіб), семіотична природа яких – складна, неоднорідна, що уможливило їх багатовимірне декодування.

Згадані тексти зберігають інформацію одразу в кількох модусах, або режимах, – природної мови (вербальний модус) та інших знакових систем (модуси графічний, аудіальний, кінетичний тощо). Тексти “другого ладу”, – так назвав би їх Ю. Лотман, – “багатошарові”, з ознаками “моделі культури” та водночас подібні до “автономної особистості” [див.: 10, с. 296–298]. У мультимодальних текстах слово увиразнюють музика, малюнок, рух...

Новим середовищем спілкування, де продукується актуальний лінгвістичний матеріал, є, безперечно, Інтернет. Комп'ютерно-опосередкована комунікація виявилася надзвичайно затребуваною, про що свідчить виняткова роль феноменів “віртуальна особистість”, “віртуальна реальність”, “віртуальний час” для різних мовно-концептуальних картин світу (про це: [7, с. 29]). Жанровий формат електронних ресурсів активно впливає на систему позамережевого спілкування. У кіберпросторі “відбувається міжкультурна трансляція – із реального у віртуальний світ і навпаки – образів свідомості, дискурсивних практик, когнітивних, прагматичних, емотивних та аксіологічних настанов” [7, с. 30].

Синкретична природа численних комунікативних артефактів сучасності переконує в тому, що суспільство робить запит на крос-семіотичність (англ. cross-semiotics, від cross – схрещування і semiotics – позначення). Наукове середовище зі свого боку кидає виклик традиційним прийомам лінгвоаналізу, усвідомлюючи потребу вивчати вербальний контент у зв'язку з іншими, не менш вагомими трансляторами змісту. Пор.: “Лише той підхід, що визнає мультимодальність комунікації, має шанс на створення реалістичної лінгвістики майбутнього” [6, с. 148].

Зауважимо, що теоретики аналізованого напрямку, зокрема й мовознавці, оперують поняттям “модальність” у тому його значенні, яке усталилося в психології, нейрофізіології, інформатиці й семіотиці. Модальністю називають, по-перше, тип зовнішнього стимулу, сприйнятого людиною через органи чуття, насамперед зором і слухом, а по-друге, формат, у якому збережено те чи інше повідомлення [див.: 6, с. 135, 148; 2, с. 133]. Поняття “модус / режим спілкування”, “семіотичний код”, “інформаційний канал” використовують для характеристики й самого способу передачі змісту, і комплексу ресурсів, засобів, “що дають можливість для одночасної реалізації дискурсивно-комунікативної практики та різних типів інтеракції її учасників” (пор.: [1, с. 4; 2; 6]).

Надзвичайно важливо, що схильність до гетерогенної трансляції змісту закладено в самій природі людини; інакше кажучи, крос-семіотичність є характерною для онтогенезу [див.: 1, с. 5]. “Світ навколо нас мультимодальний, і ми становимо мультимодальні організми” [6, с. 145]. Гетерогенний характер спілкування є типовим, якщо зважити на результати текстотворення, а це, зокрема, телевізійні програми, кінофільми, театральні вистави, зорова поезія, реклама. Зрештою, витоки синтезу мистецтв знаходимо в різних культурно-історичних епохах.

Отже, комунікативна діяльність людини завжди була мультимодальною. Будь-який текст (дискурс) – мультимодальний а ргіогі.

Коментуючи виправданий інтерес сучасників до мультимодального підходу, маємо визнати, що логіка розвитку науки не завжди відповідає об'єктивній природі досліджуваних явищ. Історія лінгвістичної думки також є цьому підтвердженням. Тривалий час мовознавство цікавилася реальним комунікативним процесом надто вибірково, увага до реєстрів спілкування була фрагментарною. Презумпція щодо пріоритетності вербаліки спричинила майже індивергентне ставлення до інших інформаційних каналів, оцінку їх маргінального характеру.

Практика автономізації мовознавчих завдань, коли основна увага приділяється власне вербальному сегменту спілкування, абстраговано від інших параметрів комунікативної діяльності, дістала справедливої критики з боку сучасних лінгвістів. “...Спроби принципового відокремлення мови від комунікації, мислення і поведінки є малоконструктивними, штучними... – наполягають дослідники, – урахування несегментних і невербальних явищ надає ширшу картину і дозволяє по-новому розглянути, зокрема, і традиційні лінгвістичні питання” [6, с. 134–135].

Апологети мультимодальності закликають усунути бар'єри, що їх безпідставно зводять між різними каналами спілкування, зокрема, такими, як слово, інтонація, міміка. Адекватне уявлення про комунікативний процес можна скласти тільки з урахуванням усіх імовірних інформаційних каналів.

Насправді учасників спілкування цікавить передусім комунікативна мета, і в засобах її досягнення може й не бути особливої різниці. Істинний зміст часто концентрується не стільки у вербальній формі, скільки в тому, що її супроводжує. Цікаво, до речі, що в практичній психології домінуючу роль приписують не вербальному (7%), а візуальному (55%) і просодичному (38%) режимам комунікації [див.: 6, с. 142]. Є також дані, за якими вагомість паравербаліки оцінено в діапазоні 60–80% [див.: 11, с. 92].

На сучасному етапі мультимодальна лінгвістика успішно накопичує матеріал на підтвердження важливості різних модусів комунікативної діяльності. Пальма першості зберігається за вербальним каналом. Утім, ця першість не є радикальною – 39% (вище наведені результати практичної психології – про 7% питомої ваги вербаліки – мовознавці, як видно, не підтверджують). Значущість інших кодів виявляється також вельми істотною для осмислення повідомлень. Ступінь інформативності візуальних параметрів становить 33%; просодичних – 28% [6, с. 142–143]. При цьому фахівці наголошують, що про незалежність лінгвального і паралінгвального в комунікації може йтися тільки умовно; насправді має місце складно побудований смисл, у формуванні якого беруть участь одразу всі інформаційні канали.

Отже, мультимодалістика бере до уваги факт тотального синтезу різних семіотичних ресурсів, задіяних у комунікативній сфері, – лінгвальних і паралінгвальних.

Спектр паралінгвальних (від гр. *пара* – біля і лат. *lingua* – мова) засобів дедалі розширюється. Фахівці не схильні обмежувати їх перелік з огляду на саму природу речей – гіперактивний розвиток інформаційних технологій і появу надсучасних засобів спілкування. Комунікативне середовище вражає “неординарністю викладу матеріалу, розмаїттям семіотичних ресурсів, постійним удосконаленням форм і способів усної та писемної інтеракції” [9, с. 126]. Як ішлося, найбільш репрезентативним джерелом мультимодального матеріалу є середовище Інтернету. Тут крос-семіотичність є настільки абсолютною, що пріоритетність її вивчення не викликає сумніву. Створення мультимодальних комп'ютерних систем – адаптивних, зручних і надійних, що дозволяють користувачам розподіляти контент між різними інформаційними каналами, – це ще один доказ мультимодальності природного міжособистісного спілкування, до зближення з яким саме й прагне людино-машинна комунікація (пор.: [6, с. 146]).

Очевидно, що завдання уніфікувати розмаїтий інструментарій, який доповнює вербалізовані смисли і є цінним джерелом етнокультурних, історичних, соціальних та інших відомостей, може бути розв'язане поступально, з урахуванням потреб інформаційного суспільства.

Загалом, у системі паралінгвальних прийомів виокремлюють ті, що характерні для усного і для писемного дискурсів (див., напр.: [9]).

Серед засобів, що супроводжують усну комунікацію, такі:

а) звукові явища надсегментного, або просодичного, рівня (діапазон модуляції голосу, темп мовлення, ступінь гучності, паузи);

б) кінетична поведінка (міміка, жестикуляція, пози);

в) “мова очей” (спрямованість зору, погляд людини: неуважний, проникливий, схвальний і под.);

г) тактильний контакт (обійми, поцілунки, рукостискання та інші дотики);

д) проксемічні дії (простір співрозмовників, відстань між ними, т. зв. територіальні зони спілкування).

Цікаво, що комунікативні можливості приписують ще й таким ситуаційним засобам, як одяг, манера поведінки мовця, колір його шкіри [11, с. 94–95].

Різномірним є інвентар паралінгвальних засобів, використовуваних у писемному дискурсі. Вони такі:

а) сегментація тексту та інші графічні ефекти (розміщення на сторінці, міжрядковий інтервал, виправлення, підкреслення, вставки, злиття текстових компонентів);

б) шрифт і колір (напівжирне виділення, курсив, незвичайне написання слів, колірні варіації);

в) непіктографічні й нефотографічні елементи (пунктуація, діакритика, цифри, математичні символи, типографічні знаки);

г) іконічна (зображальна) атрибутика (малюнки різних типів, фотографії, емблеми, карти, смайли).

Відзначимо, що в мультимодальній лінгвістиці осмисленню підлягають чинники, від яких залежить актуалізація певного режиму спілкування. При цьому кожен модус сприймається як інструмент смислотворення та один із напрямів впливу на реципієнта. Із мультимодального погляду, трансляція значень відбувається “в інтерактантному зв’язку між змістовим потенціалом матеріального семіотичного артефакту та... соціокультурного оточення, ...а також у контексті інших семіотичних ресурсів, імплікацій і знань, які учасники комунікації привносять у комунікативну ситуацію” [1, с. 5].

Стрімкий розвиток цифрових технологій впливає на комунікативний процес, без перебільшення, революційно. Сучасні мультимодальні тексти – потужні “генератори інформації”, що мають виразне соціокомунікативне наповнення. Очевидно, що для них характерна зміна “кодів”, властивий перехід від однієї системи “семіотичної свідомості тексту” до іншої; пор.: [10, с. 301–302]. Взаємодія вербального матеріалу, музичного тексту, статичної графіки або динамічних зображень тощо забезпечує різновекторне аранжування смислів. Комунікативне середовище вирізняється в цьому разі полікодовістю: кожен модус – часткова сигніфікативна субстанція в структурі гіпертекстової єдності.

Модуси спілкування детермінують один одного, перебуваючи у відношеннях когезії. Пор.: “Мультимодальність використовує декілька засобів у створенні семіотичного продукту чи явища з урахуванням способу поєднання цих засобів, які можуть підсилю-

вати один одного, виконувати додаткові ролі чи бути ієрархічно впорядкованими” [див.: 5, с. 8]. Якщо, наприклад, іконічний складник (малюнок, фотографія, таблиця та ін.) моделює об’єкти і показує (візуалізує) їх, то вербальний – позначає та описує. Смысловий потенціал одиниць певного коду звучується або, навпаки, розширюється під впливом інакших семіотичних ресурсів.

У світлі сказаного доречно звернути увагу на класифікацію, запропоновану К. Шрівер (К. А. Schriver), для визначення характеру відношень між елементами інтерсеміотичного ресурсу. На думку дослідниці, така взаємодія може бути:

1) надлишковою, якщо різні модальності є трансляторами того самого змісту;

2) комплементарною, якщо питома вага інформаційних каналів однакова, а їх внесок у розуміння – взаємодоповнювальний;

3) додатковою, якщо певний модус домінує, а інші від нього залежать;

4) зіставною, якщо основна ідея є результатом несподіваного синтезу смислів, що надходять із різних каналів;

5) підготовчою, якщо один інформаційний канал прогностично впливає на змістове наповнення інших [див.: 3, с. 35].

Отже, у комунікативному ансамблі реалізується інтермодальна когезія. Аналізуючи цей феномен, учені паралельно з’ясовують, наскільки корелюють моделі смислотворення в мові та в інших знакових системах. На об’єктивність такого співвідношення вказує, зокрема, факт метафоризації самого поняття “мова”. Пор.: “Мова – б. *перен.* Те, що виражає собою якунебудь думку, що може бути засобом спілкування” [12, с. 768]. Показово, що лінгвістика стає донорським доменом для нефілологічних термінопонять. Типовість слововживань на кшталт “музична мова”, “мова мистецтва”, “кіномова” свідчить про функційну спорідненість окремих знакових систем із природною мовою (див.: [10, с. 88]). В аналогічних контекстах метафора як знаряддя наукової думки чітко ілюструє модель пізнання, спільну для різних сфер, та є засобом уточнення спеціальних номенів. Пор. ще в Ю. Лотмана: “Можна вважати семіотичним універсумом сукупність... замкнених одна щодо іншої *мов*” (курсив мій. – Л. Г.) [цит. за: 10, с. 245].

У світі цифрових технологій, за максимального розмаїття одночасно використовуваних модальностей, по-своєму загострюється проблема грамотності комунікантів. Реалії “буття в мережі” вимагають специфічних знань і навичок. Ідеться, наприклад, про вміння бути присутнім у віртуальному середовищі; про здатність конструктивно спілкуватись он-лайн; про обізнаність із функціями, характеристиками певного програмного забезпечення. Ефективна робота з багатьма новітніми ресурсами, у яких вербальні й невербальні складники становлять нерозривну єдність, можлива за особливої підготовки – оволодіння “навичками читання і письма в цифровому столітті” [8, с. 50]. Знову ж таки сама комунікативна дійсність робить запит на відповідну грамотність – мультимодальну. Важливо, що знання про сценарій, стратегії, тактики комунікативної поведінки в мережі, засвоєння мовленнєвих

зразків, символіки віртуального (електронного) дискурсу, уміння читати зображення, декодувати звукові ефекти тощо здатні вбезпечити користувача від маніпуляцій і патогенних впливів.

Без сумніву, лінгвісти мають брати активну участь у формуванні й підвищенні рівня мультимодальної грамотності в соціумі, адже володіють компетенціями щодо різних каналів – вербального, просодичного, візуального, через які людина сприймає інформацію.

Висновки. Вичерпне й адекватне розуміння комунікації як гетерогенного, але цілісного феномену можна сформулювати тільки на підставі вузькофахових

знань про кожен її модус. Саме тому перспективи для розвитку мультимодальних досліджень, а також інших міждисциплінарних проєктів варто вбачати в якнайширшій співпраці теоретиків і практиків різних предметних галузей. Залучення інструментарію, виробленого в суміжних науках, уможливило значно ґрунтовнішу перевірку гіпотез і результатів, що, звичайно, стимулює колективний інтерес фахівців до певної проблематики і сприяє віднайденню рішень, однаково важливих для всіх учасників дискусії, незалежно від їх спеціалізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреева І. О. Мультимодальний аналіз дискурсу: методологічна основа та перспективи наряду // Одеський лінгвістичний вісник. – 2016. – Вип. 7. – С. 3–8.
2. Єфименко В. Мультимодальний аналіз кінофільму з казковим сюжетом // Мовні і концептуальні картини світу. – К., 2015. – Вип. 55. – С. 133–138.
3. Єфименко В. Співвідношення візуальних і вербальних елементів у казковому наративі // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Іноземна філологія. – 2016. – Вип. 49. – С. 34–38.
4. Как нарисовать портрет птицы: методология когнитивно-коммуникативного анализа языка / под ред. И. С. Шевченко. – Харьков : Издат. центр ХНУ им. В. Н. Каразина, 2017. – 247 с.
5. Карп М. А. Текстотвірні ознаки когезії та когерентності в англійських мультимодальних літературних казках (на матеріалі творчості Філіпа Арда) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. – Одеса, 2016. – 20 с.
6. Кибрик А. А. Мультимодальная лингвистика // Когнитивные исследования. – М., 2010. – Ч. IV. – С. 134–152.
7. Компанцева Л. Ф. От классического языкознания – к интернет-лингвистике // Studia linguistica. – К., 2010. – Вип. 4. – С. 24–30.
8. Макарук Л. Л. Мультимодальна грамотність у цифровому столітті // Наукові записки національного університету “Острозька академія”. Серія “Філологічна”. – 2015. – Вип. 54. – С. 49–52.
9. Макарук Л. Л. Таксономія паралінгвальних засобів комунікації // Людина, комп’ютер, комунікація. – Львів : Нац. ун-т “Львів. політехніка”, 2015. – С. 126–127.
10. Материали к словарю терминов тартуско-московской семиотической школы / под ред. Я. Левченко, С. Салупере. – Тарту, 1999. – 408 с.
11. Селиванова Е. А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации. – К. : Брама, 2004. – 336 с.
12. Словник української мови : в 11 т. – Т. IV / ред.: І. К. Білодід та ін. – К. : Наукова думка, 1973. – 840 с.
13. The encyclopedia of applied linguistics : 10 vol. set / ed. by C. A. Chapelle. – Oxford : Blackwell Publishing Ltd., 2013.

REFERENCES

1. Andreeva I. O. Multimodal discourse analysis: methodological grounds and perspectives // Odessa linguistic journal. – 2016. – Issue 7. – P. 3–8.
2. Conceptual dictionary of the Tartu–Moscow semiotic school / ed. by J. Levchenko, S. Salupere. – Tartu, 1999. – 408 p.
3. Dictionary of the Ukrainian language : 11 vol. set. – Vol. IV / ed. by I. K. Bilodid et al. – Kyiv, 1973. – 840 p.
4. How to create a portrait of a bird: the methodology of cognitive and communicative language analysis / ed. by I. S. Shevchenko. – Kharkiv, 2017. – 247 p.
5. Karp M. A. Textual features of cohesion and coherence in English multimodal literary fairy tales written by Philip Ardagh) : thesis for PhD : 10.02.04. – Odesa, 2016. – 20 p.
6. Kibrik A. A. Multimodal linguistics // Cognitive research. – Moscow, 2010. – Issue IV. – P. 134–152.
7. Kompantseva L. F. From classical linguistics to Internet linguistics // Studia linguistica. – Kyiv, 2010. – Issue 4. – P. 24–30.
8. Makaruk L. L. Multimodal literacy in the digital century // Scientific notes of Ostroh Academy National University. Philology. – 2015. – Issue 54. – P. 49–52.
9. Makaruk L. L. Taxonomy of paralinguistic means of communication // Humanity, computers and communication. – Lviv, 2015. – P. 126–127.
10. Selivanova E. A. Basics of the linguistic theory of text and communication. – Kyiv, 2004. – 336 p.
11. The encyclopedia of applied linguistics : 10 vol. set / ed. by C. A. Chapelle. – Oxford : Blackwell Publishing Ltd., 2013.
12. Yefymenko V. Multimodal analysis of film based on a fairy-tale plot // Language and conceptual pictures of the world. – Kyiv, 2015. – Issue 55. – P. 133–138.
13. Yefymenko V. Correlation between visual and verbal elements in fairy-tale narrative // Visnyk Taras Shevchenko National University of Kyiv. Foreign linguistics. – 2016. – Issue 49. – P. 34–38.

Object of neolinguistics – multimodality: tasks and solutions

L. K. Hlyvinska

Abstract. This article deals with the problems of multimodal linguistics. In particular it covers tasks, metalanguage, source base, argumentation levers of the newest research area. The general theoretical provisions of multimodal communication elaborated by world science are comprehended. The heterogeneous essence of communication and syncretic nature of modern communication artefacts are characterized. The specificity of the relations between the elements of the intersemiotic resource is disclosed.

Keywords: multimodal linguistics, modus of communication, communicative activity, language, multimodal literacy.

Функціонування складнопідрядних речень у тексті дипломатичної промови: прагмалінгвістичний аспект

Г. Д. Канкаш

Сумський національний аграрний університет, м. Суми, Україна
Corresponding author. E-mail: galinakankash75@ukr.net

Paper received 17.08.18; Accepted for publication 25.08.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-177VI52-06>

Анотація. У пропонованій статті автор робить спробу схарактеризувати складнопідрядні речення, ужиті у текстах дипломатичних промов, з погляду прагматичного синтаксису. Дослідник констатує, що в досліджуваних текстах (60-ті – 70-ті роки ХХ століття) репрезентований такий прагматичний тип складних синтаксичних утворень, усі складники якого мають комунікативно-інтенційний зміст констатива. Актуалізація комунікативно-інтенційного змісту складнопідрядних речень у мовленні можлива лише за умови реалізації комунікативної інтенції кожного його складника.

Ключові слова: складнопідрядне речення, прагматичний тип, прагматичний синтаксис, комунікативно-інтенційний зміст, комунікативна інтенція, констатив.

Вступ. В умовах неперервного розвитку міжнародних відносин особливої значущості набуває вивчення текстів дипломатичних документів, зокрема, їх дослідження в ретроспективі. У зв'язку з цим важливе значення має вивчення текстів дипломатичних промов представників українського уряду в 60 – 70-х роках ХХ століття.

Стислий огляд публікацій з теми. До проблеми функціонування синтаксичних одиниць як одиниць мовлення зверталися вітчизняні й закордонні мовознавці, зокрема такі, як Q. Frege, A. Baker, G. Ryle, В. Н. Абашина, Н. Д. Арутюнова, Ф. С. Бацевич, В. В. Бурлакова, М. В. Голтвеницька, Г. А. Золотова, І. П. Іванова, О. А. Косторова, О. О. Лелюк, Е. В. Олійник, Н. К. Онипенко, М. М. Пещак, Г. Г. Почепцов, Н. М. Собчакова, І. В. Сурніна та ін. Однак незважаючи на значний доробок у цьому напрямі, дотепер особливості реалізації складного речення з позиції прагматичної лінгвістики не мали повного висвітлення, зокрема визначення прагматичних типів складнопідрядних речень у дипломатичних текстах, тому звернення до цього питання вважаємо правомірним і науково виправданим. Доцільність такого розгляду підтверджує думка Ф. С. Бацевича, про те, що граматичні засоби, репрезентовані у спілкуванні за допомогою живої народної мови, передають різноманітні комунікативні смисли прагматичного характеру [2, с. 112]. Потреба в детальному вивченні складнопідрядних речень, уживаних у текстах дипломатичних промов, як одиниці прагматичного синтаксису зумовлює актуальність порушеної проблеми, оскільки «інформація, отримана про складне речення, аналізоване в контексті його комунікативних і прагматичних можливостей, дозволить виявити його особливості, які зазвичай не відзначають у традиційних синтаксичних уявленнях про цю синтаксичну одиницю. Це значно наблизить до створення опису використання складного речення як мовного знака в діяльності спілкування» [1, с. 311].

Мета нашої розвідки – виокремити і схарактеризувати прагматичні типи складнопідрядних речень, використаних у текстах дипломатичних промов представників українського уряду в загальних дискусіях на сесіях Генеральної Асамблеї ООН в 60 – 70-х роках ХХ століття.

Матеріал для дослідження був дібраний зі збірника дипломатичних документів і матеріалів за 1962 – 1970 роки «Українська РСР на міжнародній арені» [10].

У роботі були застосовані такі **методи дослідження:** суцільної вибірки (у процесі добору ілюстративного матеріалу); лінгвістичного спостереження й описово-аналітичний метод (розроблення системи аналізу складнопідрядних речень із позиції прагматичного підходу; для узагальнення спостережень над зібраним матеріалом і репрезентації класифікаційних підходів до аналізованих одиниць); класифікаційний (виявлення різновидів і моделей досліджуваних синтаксичних одиниць); прагматичний (виявлення закономірностей функціонування складнопідрядних речень як мовного знака в комунікативній діяльності).

Результати та їх обговорення. Опрацьовані тексти промов на міжнародних зібраннях є дипломатичними документами, зафіксованими в писемній формі. Дослідження складнопідрядних речень як прагматичних одиниць на основі писемних матеріалів вважаємо правомірним з огляду на те, що писемний текст – це також дія й у писемному мовленні зберігаються основні конституенти комунікативно-інтенційного плану: установка мовленнєвої дії, учасники дії, повідомлювана інформація, загальні конwersаційні принципи [12, с. 27 – 28].

Актуалізація складнопідрядних речень як активної граматичної одиниці в мовленні залежить від комунікативної інтенції мовців. Відповідно в тому чи тому мовленнєвому акті реалізуються комунікативно-функціональні типи вживаних складних синтаксичних утворень, які І. П. Іванова, В. В. Бурлакова, Г. Г. Почепцов [5, с. 269], а слідом за ними і М. В. Голтвеницька [3] та О. О. Лелюк [6] пропонують кваліфікувати як прагматичні типи речень.

Спостереження засвідчили, що в опрацьованих текстах представлений такий прагматичний тип складнопідрядних речень, де в препозитивній і в постпозитивній частині реалізується комунікативно-інтенційний зміст констатива, незалежно від їхньої семантики, як-от: *Сили, які оновлюють світ, нездоланні* [10, с. 81] – означальне; *Совість світу зовсім недавно потрясла заява президента США про те, що при деяких обставинах США, можливо, виявлять*

ініціативу в ядерному конфлікті [10, с. 25] – з'ясувальне; *Якщо такої угоди в тій чи іншій формі буде досягнуто, вона, безперечно, позитивно позначиться на міжнародному співробітництві в освоєнні космосу і створить умови для різних угод в цій галузі в рамках Організації Об'єднаних Націй* [10, с. 34] – умови; *Бонн так само зробив кроки, щоб перешикодити обміну думками про пакт ненападу між країнами НАТО і країнами Варшавського Договору* [10, с. 35] – мети; *Доти, поки колоніалізм не буде остаточно викоринений, на нашій землі не можуть бути утверджені рівність прав і свобода великих і малих народів* [10, с. 60] – часу; *Ми говоримо тут про це, бо подібні дії несумісні із зобов'язаннями держав-членів, взятими за Статутом ООН* [10, с. 63] – причини. Це пояснюється особливостями укладання дипломатичних текстів, для яких характерна виваженість викладу, урівноваженість в оцінюванні тих чи тих явищ і под. З огляду на це можна припустити наявність у компонентах складної синтаксичної одиниці різних суб'єктних сфер і реалізацію різних часових планів (термін Р. О. Христіанінової [11, с. 224 – 225]), але експлікація дієслів, що передають дію відмінними способними формами, є неможливою. На підтвердження сказаного наведемо кілька прикладів: а) дію виконують різні суб'єкти в одному часовому вимірі: *Там американський уряд, грубо порушуючи суверенітет і незалежність В'єтнаму, веде «неоголошену війну», в якій бере участь 10 тисяч американських офіцерів і солдатів* [10, с. 25] – теперішній час; *Договір про заборону випробувань ядерної зброї у трьох сферах, як би не принижували його позитивного значення поодинокі рупори роздратованих і спонукуваних негативними мотивами скептиків, зустрінутий з полегшенням* [10, с. 32] – минулий час; б) дію виконують різні суб'єкти в різних часових виявах: *Через те ми вважаємо, що Організація Об'єднаних Націй повинна рішуче виступити за ліквідацію агресії та всіх її наслідків* [10, с. 77] – теперішній час + майбутній час; *Уряд Аденауера навіть своє приєднання до Договору про заборону ядерних випробувань спробував використати для висловлювань, які не сприяють німецькому мирному врегулюванню* [10, с. 34] – минулий час + теперішній час; в) позачасовий план: *Світ справді повний подій, які дають підстави оптимістично дивитися в майбутнє* [10, с. 24]; *Об'єднані Нації не мають вимірювального приладу, з допомогою якого можна було б визначати глибину впливу міжнародних подій на уми і серця людей* [10, с. 32] та ін.

Комунікативно-інтенційний зміст констатива полягає у твердженні, переданні інформації, констатації певного факту. Із цього випливає, що для констативів не можуть набувати форми питального чи спонукального речень через непоєднуваність комунікативного змісту таких речень і прагматичного констатива [5, с. 273].

Складна граматична будова досліджуваних синтаксичних одиниць зумовлює складність їхньої прагматичної організації. Дослідники відзначають, що «окремо взяті частини складного речення не становлять комунікативної цілісності» [13, с. 221], а отже, в комунікативному акті має бути актуалізованим комунікативно-інтенційний зміст усіх його складників.

У результаті аналізу було з'ясовано, що в опрацьованих дипломатичних текстах реалізуються різні за структурно-граматичними ознаками складнопідрядні речення-констативи. Найбільш активними є складнопідрядні речення елементарної будови, як-от: *Останні події неспростовно свідчать про те, що і цього разу ініціатором і прямим винуватцем агресії є саме Ізраїль* [10, с. 74]; *Таким чином, агресія Ізраїлю проти арабських країн стала можливою в результаті широкої змови певних імперіалістичних сил, в основі якої лежить намагання нав'язати народам Близького Сходу неокolonіалістські порядки* [10, с. 77]. Досліджувані констативи неелементарної будови зафіксовані в трикомпонентному вияві: *З принципальних і правильних позицій проект резолюції Радянського Союзу ясно визначає заходи, які невідкладно повинні бути здійснені, щоб покласти край агресії і відновити мир у цьому районі земної кулі* [10, с. 79]; із чотирма предикативними центрами: *Уряд України щиро радує кожна подія міжнародного життя, яка сповіщає про те, що невідворотно наближається година, коли всі без винятку народи, назавжди зруйнувавши ганебну систему колоніалізму, стануть в один ряд з вільними народами* [10, с. 24]; такі, що мають п'ять складників: *Ми хотіли б також заявити, що нас не можуть не турбувати голоси, що лунають в певних колах, про те, що Статут ООН, мовляв, застарів, що він не відповідає потребам сьогодення* [10, с. 61]. Найбільшу чисельність мають неелементарні складнопідрядні констативи, що містять три частини.

З урахуванням семантичного наповнення компонентів складнопідрядні речення елементарної будови, яким властивий інтенційний зміст твердження, реалізуються за кількома схемами:

– обидві частини розкривають сутність явищ об'єктивної дійсності, де експлікуються дієслова, що позначають інтелектуальну: *Про це ми [українська делегація – Г. К.] хочемо ще раз нагадати всім тим, хто з цієї трибуни намагається виправдати акти агресії* [10, с. 81], фізичну дію: *Злочинна війна, яка спочатку велася в основному з використанням армії сайгонських маріонеток, давно переросла у винищувальну війну Сполучених Штатів Америки проти волелюбного народу цієї невеликої азійської країни* [10, с. 81] або інтелектуальну – в першій частині, а фізичну – в другій: *Активними учасниками міжнародної політики стали народи Азії, Африки, Латинської Америки, які в запеклій боротьбі, розриваючи кайдани колоніалізму та імперіалізму, пробили собі шлях до свободи і національної незалежності* [10, с. 55];

– обидва компоненти подають інформацію про дії чи вчинки особистості: *Та не встиг п. Голдберг зійти з цієї трибуни, як інший державний діяч США – міністр оборони п. Макнамара оголосив про збільшення на 30 процентів виробництва військових літаків* [10, с. 65];

– перший складник містить інформацію про навколишній світ, а в другому повідомляється про стан чи дії певної фізичної особи: *США із свого боку теж, очевидно, хочуть піти на дальші кроки до досягнення інших угод, про що говорив з цієї трибуни президент США Дж. Кеннеді* [10, с. 33]; *Ми вважаємо, що Генеральний секретар ООН*

ральний секретар переконливо і з гідністю відхилив безпідставні претензії в цьому питанні [10, с. 75];

– перший складник характеризує стан чи дії особи-стості, а другий – подає відомості, пов'язані з об'єктивним світом: *Він [пан Стівенсон] перестерігав нас, правда, в досить туманній формі від «резолуцій, які посилаються на високі принципи на підтримку нереалістичних дій і зовсім не сприяють практичним розв'язанням»* [10, с. 24].

Найбільш чисельними з-поміж названих є досліджувані речення, в яких зміст обох предикативних

частин стосується подій, що відбуваються в об'єктивному світі.

Викладене уможливило висновок про те, що складнопідрядні речення в текстах дипломатичних промов функціують як активна прагматична одиниця. У проаналізованих текстах репрезентовані складнопідрядні речення-констативи, тобто такий прагматичний тип складних синтаксичних утворень, усі компоненти якого несуть комунікативно-інтенційний зміст твердження й актуалізуються в мовленні відповідно до задуму і намірів мовця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абашина В. Н. Коммуникативно-прагматический анализ сложного предложения: предварительные итоги // Ритми сучасної філології: зб. наук. статей. Львів: ПАІС, 2007. С. 304 — 311.
2. Бачевич Ф. С. Нариси з лінгвістичної прагматики. Львів: ПАІС, 2010. 336 с.
3. Голтвеницька М. В. Складнопідрядні речення з підрядним відповідності: спроба прагмалінгвістичного потрактування // *Studia methodologica*. Ternopil': Volodymyr Hnatyuk National Pedagogic University of Ternopil', 2014. Issue 36, Winter 2014. P. 133 – 137.
4. Золотова Г. А., Онипенко Н. К., Сидорова М. Ю. Коммуникативная грамматика русского языка. Москва: МГУ имени М. В. Ломоносова, 1998. 528 с.
5. Иванова И. П., Бурлакова В. В., Почепцов Г. Г. Теоретическая грамматика современного английского языка. Москва: Высшая школа, 1981. 285 с.
6. Лелюк О. О. Прагматичні типи складнопідрядних речень із підрядним компонентом причини (на матеріалі сучасної української художньої прози) // Лінгвістичні дослідження: збірник наукових праць. Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2016. Вип. 42. С. 44 – 51.
7. Олійник Е. В. Семантика та прагматика з'ясувальних складнопідрядних речень : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Харків, 2007. 196 с.
8. Онипенко Н. К. Теория коммуникативной грамматики и проблема системного описания русского синтаксиса // *Русский язык в научном освещении*. Москва: Высшая школа, 2001. № 2. С. 107 – 121.
9. Пешак М. М. Комунікативний синтаксис. Київ: Довіра, 2000. 150 с.
10. Українська РСР на міжнародній арені: збірник документів і матеріалів 1962 – 1970рр. / Упор. Ю. К. Непийвода. Київ: Політвидав України, 1977. 490 с.
11. Христіанінова Р. О. Складнопідрядні речення в сучасній українській літературній мові. Київ: ВД Дмитра Бурого, 2012. 368 с.
12. Шевченко И. С. Историческая динамика прагматики предложения: английское вопросительное предложение 16 – 20 вв. Харьков: Константа, 1998. 168 с.
13. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови: підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2010. 408 с.

REFERENCES

1. Abashina V.N Communicative-pragmatic analysis of complex sentence: preliminary results // *Rhythms of modern philology: collection of scientific articles*. Lviv: PAIS, 2007. P. 304 - 311.
2. Batsevych F. S. Essays on linguistic pragmatics. Lviv: PAIS, 2010. 336 p.
3. Goltvenytska M.V Complex sentences with subordinate clause of correlation : an attempt of pragmalinguistic interpretation // *Studia methodologica*. Ternopil ': Volodymyr Hnatyuk National Pedagogic University of Ternopil', 2014. Issue 36, Winter 2014. P. 133 - 137.
4. Zolotova G. A., Onipenko N. K., Sidorova M. Y. Communicative grammar of the Russian language. Moskva, MGU imeni M.V. Lomonosova, 1998. 528p.
5. Ivanova I.P., Burlakova V.V., Pocheptsov G.G. Theoretical grammar of the contemporary English language. Moskva: Vysshaya shkola, 1981. 285 p.
6. Leliuk O.O. Pragmatic types of complex sentences with a subordinate component of reason (based on the material of contemporary Ukrainian artistic prose) // *Linguistic research: a collection of scientific works*. Kharkiv, KNPU imeni G.S. Skovorody, 2016. Issue 42. P. 44-51.
7. Oliynyk E.V Semantics and pragmatics of object clauses: Ph.D thesis: 10.02.01. Kharkiv, 2007. 196 p.
8. Onipenko N.K. Theory of communicative grammar and problem of system description of the Russian syntax // *Russian language in scientific light*. Moskva: Vysshaya shkola, 2001. No. 2. P. 107 - 121.
9. Peshak M. Communicative syntax. Kyiv: Dovira, 2000. 150 p.
10. Ukrainian Soviet Socialist Republic on the international scene: a collection of documents and materials 1962 – 1970. Kyiv: Polityvydav Ukraine, 1977. 490 p.
11. Khrystianinova R.O. Complex sentences in modern Ukrainian literary language. Kyiv: VD Dmytra Burago, 2012. 368 p.
12. Shevchenko I. S. Historical dynamics of the pragmatics of the sentence: the English interrogative sentence of the 16th - 20th centuries. Kharkov: Konstanta, 1998. 168 p.
13. Shulzhuk K.F Syntax of the Ukrainian language: textbook. Kyiv: VC "Academiya", 2010. 408 p.

Functioning of complex sentences in the text of the diplomatic speech: pragmalinguistic aspect

H. D. Kankash

Abstract. In the proposed article, the author attempts to characterize the complex sentences used in the texts of diplomatic speeches, from the point of view of pragmatic syntax. The researcher notes that in the studied texts (60's - 70's of the 20th century) such a pragmatic type of complex syntactic formations is represented, all components of which have a communicative-intentional content of the statement. The actualization of the communicative-intentional content of complex sentences in the speech is possible only if the communicative intention of each of its components is realized.

Keywords: *complex sentence, pragmatic type, pragmatic syntax, communicative-intentional content, communicative intention, statement.*

Стратегії і тактики відмови

О. В. Крайник

Львівський національний університет імені Івана Франка
Corresponding author. E-mail: olakraynyk2@gmail.com

Paper received 25.08.18; Accepted for publication 01.09.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-177VI52-07>

Анотація. Пропоновану статтю присвячено дослідженню відмови як лінгвопрагматичної категорії. Відмову розглянуто як реактивний мовленнєвий акт заперечення у відповідь на ініціативний мовленнєвий акт співрозмовника. Заперечні інтенції реалізуються за допомогою комунікативних стратегій. Встановлено закономірності реалізації стратегій і тактик мовленнєвих актів відмови в залежності від їхнього типу висловлення: комісивного, директивного, асертивного та експресивного.

Ключові слова: заперечення, мовленнєвий акт, ілокутивна мета, відмова, стратегія, тактика.

Вступ. У поведінковому аспекті мовну особистість визначає сукупність вербальних і невербальних засобів, якими вона послуговується. Релевантною для її опису є теорія мовленнєвих актів Дж. Л. Остіна [8] та Дж. Р. Серля [24], яка займається мовленням, реальною комунікацією, а не мовними одиницями і правилами їхньої реалізації. Центральним аспектом мовленнєвого акту виступає ілокуція – надання висловленню певної комунікативної функції [9, с. 904].

Із погляду лінгвопрагматики відмову визначаємо як реактивний мовленнєвий акт заперечення, яким мовець відкидає ініціативний мовленнєвий акт слухача, з ілокутивною метою зобов'язати мовця не робити чогось та можливою експлікацією змісту мовленнєвого акту за допомогою дефініції “небажано, що *p*”:

Kommen Sie 'raus. – Ich bin nicht angezogen [19, с. 243].

У аналізі мовленнєвих актів виходимо з того, що учасник спілкування, який здійснює ініціативний мовленнєвий акт, є слухачем. Учасник спілкування, який здійснює реактивний мовленнєвий акт, є мовцем.

Умовою досягнення перлокутивного ефекту відмови є дотримання певної лінії поведінки мовцем.

Короткий огляд публікацій за темою. Лінгвопрагматичні дослідження заперечення починаються в 70-х рр. 20 ст., серед яких потрібно назвати роботи З. Шмідта [22], Г. Штікеля [26], М. Зеннекампа [25], В. Гайнеманна [13]. М. Зеннекамп вважає, що значення заперечних слів залежить від їх вживання [25, с. 38]. На думку Г. Штікеля, сфера дії заперечення визначається лише з контексту [26, с. 30]. Мовець вживає заперечні слова з певною метою у певній комунікативній ситуації. Мова йде про комунікативно-прагматичну категорію заперечення (*Negierung*) [22, с. 181], за допомогою якої мовець повідомляє слухачу свій, у згаданому випадку, негативний погляд на певні події чи обставини. В. Гайнеманн [13, с. 89] вважає, що лінгвопрагматична категорія заперечення (*Negierung*) є мовленнєвою дією, позицією мовця стосовно стану справ. Інші представники лінгвопрагматичного підходу теж наголошують на тому, що потрібно розрізняти між запереченням (*Negation*) і заперечуванням (*Negierung*), як це роблять зокрема М. Квіан [17, с. 46], В. Кюршнер [16, с. 12] та А. Паславська [5, с. 41], які на прикладах показують, що лінгвопрагматична категорія заперечування (*Negierung*), на відміну від заперечення (*Negation*), не

є залежною від мовних засобів вираження заперечення.

Метою дослідження є виокремити та проаналізувати комунікативні стратегії і тактики відмови як мовленнєвого акту заперечення.

Матеріали і методи. Матеріалом дослідження слугують текстові фрагменти з мовленнєвими актами відмови, дібрані методом суцільної вибірки з творів сучасної німецькомовної художньої літератури ХХ – поч. ХХІ ст. загальним обсягом 10 000 сторінок. Для розгляду заперечення як мовленнєвого акту використано лінгвопрагматичний підхід, який визначає вибір методів дослідження: структурного методу (аналіз внутрішньої організації мовленнєвих актів відмови), аналізу та синтезу (характеристика комунікативних стратегій), інтерпретаційного аналізу (типологія шляхів реалізації комунікативної стратегії – комунікативних тактик, встановлення зв'язку між типами висловлень, комунікативними стратегіями та комунікативними тактиками).

Результати та їх обговорення. Проаналізовані приклади з художньої літератури дають змогу стверджувати, що, відповідно до класифікації ілокутивних актів Дж. Р. Серля, заперечні мовленнєві акти відмови реалізуються у асертивному, комісивному, директивному та експресивному типах висловлень.

Метою асертивних висловлень є судження про певний стан справ, наприклад, констатації, сумніви, прогнозування тощо [24, с. 33]. Асертиви послаблюють категоричність заперечних мовленнєвих актів відмови, бо не містять погроз, переконань, прохань, іншими словами, психологічного тиску на співрозмовника, а лише констатують “це не так”, що можна перефразувати “я вважаю, що це не так”.

Асертиви зустрічаються у мовленнєвих актах відмови у 18%:

Wir sollten den Mann ins Kreuzverhör nehmen. – Das hat Zeit. Ich glaube nicht, dass der Mann etwas mit dem Mord zu tun hat [10, S. 42].

Метою комісивних висловлень є формулювання зобов'язань щодо адресата. Комісиви втілюються у різноманітних обітницях, обіцянках тощо [24, с. 33]. Категоричність заперечних комісивів великою мірою залежить від того, яку форму вираження має висловлення: пряму чи непряму, чи має мовець на меті приховати свої наміри.

Комісивний тип висловлення зустрічається у мовленнєвих актах відмови найчастіше (60%):

Komm! Trink mit mir eine Flasche Johannisberger. Das wird Eduard ärgern. – Ich will heute keinen Menschen ärgern [20, S. 258].

Метою директивних висловлень є вчинення тиску на адресата, спонукання його до певних дій. Директиви втілюються у проханнях, дозволах, наказах тощо [8, с. 33]. За ступенем категоричності мовця, тобто психологічним тиском на слухача, виділяють категоричні (накази, інструкції, заборони) і некатегоричні (прохання, побажання, поради, рекомендації) директиви, але всі заперечні директиви спрямовані на те, щоб перешкодити діям слухача. Некатегоричність – це лише спосіб комунікації, який не змінює мету директива [4, с. 52]. Категоричні директиви не зважають на думку слухача, а некатегоричні директиви її враховують.

Директиви також характерні для мовленнєвих актів відмови і становлять 17% :

Der Rotary Club bittet Sie, einen Vortrag zu halten. – Lehnen Sie ab [23, S. 58].

Метою експресивних висловлень є демонстрування психічних станів, емоцій адресанта, його ставлення до того, про що він повідомляє [1, 36]. Експресиви експлікують ступінь відвертості та щирості мовця стосовно слухача. На відміну від асертивів, які містять оцінку чи опис самого мовця, сторонньої людини, предметів та явищ навколишнього світу, суб'єктом експресивних висловлень виступає слухач.

Мовленнєві акти відмови, виражені експресивом (5%):

Raus. Vor die Tür. Ich will Lucienne untersuchen. – Das können Sie auch so. Wir sind nicht so fein [18, S. 104].

Мовленнєві акти відмови є інструментом реалізації її комунікативних стратегій. Комунікативна стратегія – головна лінія мовленнєвої поведінки в межах конкретної комунікативної події, що визначається загальною метою комунікації, ситуативним контекстом і уявленнями про адресата [7, с. 156]. Комунікативні стратегії прямо співвідносяться з інтенціями комунікантів. Саме комунікативні стратегії встановлюють способи і засоби досягнення мети комунікації. Спираючись на класифікацію дослідниці Т. Толмачової [6], побудованої на основі об'єднання мовленнєвих актів за їх комунікативними функціями, а також на основі вибірки з художньої літератури, наділяємо мовленнєві акти відмови інформативною, інформативно-впливовою, регулювально-спонукальною та емоційно-впливовою комунікативними стратегіями.

У межах однієї комунікативної стратегії мова йде про комунікативні тактики. Комунікативна тактика – зумовлені комунікативною стратегією мовленнєві кроки, що в сукупності дають змогу досягти головної комунікативної мети [7, с. 156–157]. Тобто, комунікативні тактики, з одного боку, спосіб мовленнєвого впливу, сукупність мовленнєвих засобів, з іншого – шлях реалізації комунікативної стратегії. Інструментом її реалізації є мовленнєві акти. У межах однієї стратегії можна застосовувати декілька тактик.

Інформативна комунікативна стратегія у мовленнєвих актах відмови реалізується асертивним типом висловлення і спрямована на повідомлення пев-

ної негативної чи протилежної до ініціативного мовленнєвого акту інформації. У мовленнєвому акті відмови з асертивним типом висловлення виявлено наступні комунікативні тактики:

- повідомлення без пояснень:

Ich weiß nicht, wie du's in Zukunft gerne hättest zwischen dir und Jörg. Hängst du an ihm? Er hängt an dir. – Ich rede mit dir nicht über meinen Bruder [21, S. 119].

Мовець відмовляється говорити про свого брата, не пояснюючи причини.

- повідомлення протилежної інформації:

Was du dir da vorgenommen hast, das gefällt uns nicht. Sei brav und lass es bleiben, ja? – Nein, ich lasse es nicht bleiben. Ich bin nicht mehr der kleine, unbekannte Gigi Fremdenführer. Ich bin jetzt ein großer Mann. Wir werden ja sehen, ob ihr es mit mir aufnehmen könnt [11, S. 174].

- повідомлення негативної інформації:

Ich habe es geschafft. Ich habe die Lösung. – David, das passt mir gerade nicht gut. Ich bin beim Weggehen [14, S. 16].

Слухач пропонує поділитися з мовцем рішенням, яке він прийняв, але мовець відмовляється вислухати його, посилаючись на несвоєчасність пропозиції слухача.

Інформативно-впливова комунікативна стратегія у мовленнєвих актах відмови здійснюється комісивним типом висловлення і спрямована на вираження негативного волевиявлення. Комісивний тип висловлень здебільшого втілює мовленнєві акти волюнтаривної [12, с. 73] відмови у здійсненні дії мовцем “я не хочу виконувати певну дію”. Тим самим мовець прагне створити у слухача враження обов'язкової, результативної реалізації своїх слів у дійсності. Для мовленнєвого акту відмови з комісивним типом висловлення характерні такі комунікативні тактики:

- волевиявлення без пояснень:

Nimm mich mit. – Kommt nicht in Frage [15, S. 62].

▪ волевиявлення з поясненням небажання виконати зобов'язання:

Ich gebe Ihnen ein Beruhigungsmittel. – Ich brauche kein Beruhigungsmittel, ich brauche Kognak [10, S. 79].

Мовець не хоче, щоб слухач виконав те, що пропонує, бо мовцю потрібен коньяк, а не заспокійливе.

▪ волевиявлення з поясненням неможливості виконати зобов'язання:

Paul hat die Lehrerin beleidigt. Er ist aufsässig in letzter Zeit. Du musst am Samstag mit ihm sprechen. – Samstag kann ich nicht heimkommen. Leider [15, S. 169].

Мовець прагне показати слухачеві, що не в його силі виконати побажання і що йому шкода.

Регулювально-спонукальна комунікативна стратегія мовленнєвих актів відмови – це комунікативна стратегія з директивним типом висловлення. Директивний тип висловлень представляє мовленнєві акти пермісивної [12, с. 73] відмови мовця в тому, щоб слухач здійснював певну дію “я не хочу, щоб ти виконував певну дію”. Мовленнєвий акт відмови з директивним типом висловлення реалізується наступними комунікативними тактиками:

- спонукання до припинення дії без пояснень:

Der Rotary Club bittet Sie, einen Vortrag zu halten. – Lehnen Sie ab [23, S. 58].

▪ спонукання до припинення дії через погрозу/застереження:

Dreh's sofort leise! – *Du hast mir überhaupt nichts zu sagen und niemand* [11, S. 76].

На вимогу слухача зробити тихішим звук, мовець застерігає його робити зауваження.

▪ спонукання до припинення дії через прохання/рекомендацію:

Soll ich einen Kaffee bestellen? – *Nein, bitte bezahl und bring mich ins Zimmer* [27, S. 61].

Часто, відмовляючи у такий спосіб, мовець називає альтернативну дію до тієї, від якої він відмовляється. Це пом'якшує відмову і допомагає не розірвати контакт зі співрозмовником. Мовець не бажає виконувати прохання слухача відповісти на його запитання і відмовляє у продовженні розмови:

Мовець може використовувати різні види мотивації: погрозу, переконання, прохання та ін., які сприяють росту директивної сили висловлення, з метою посилення впливу на слухача [3, с. 113].

Емоційно-впливова комунікативна стратегія мовленнєвих актів відмови здійснюється експресивним типом висловлення і спрямована на вираження емоційного стану мовця. У мовленнєвому акті відмови з експресивним типом висловлення виявлено таку комунікативну тактику:

► волевиявлення з поясненням емоційно-психологічних мотивацій:

Jedenfalls müssen wir erst mal einen Wissenschaftler finden, der uns hilft. Sonst können wir gar nicht machen. – Du immer mit deinen Wissenschaftlern! Denen kann man schon gleich nicht trauen [11, S. 106].

Мовець не хоче виконувати вимоги слухача знайти науковця, щоб той їм допоміг. Для цього він використовує експресив, а також пояснення своєї позиції.

Висновки. Мовленнєві акти відмови реалізують свої комунікативні стратегії відповідно до їхніх типів висловлення: інформативну комунікативну стратегію – у асертивах, інформативно-впливову комунікативну стратегію – у комісивах, регулювально-спонукальну комунікативну стратегію – у директивах, емоційно-впливову комунікативну стратегію – у експресивах. Мовленнєві акти відмови виконують інформативну комунікативну стратегію за допомогою комунікативних тактик повідомлення без пояснень, повідомлення протилежної інформації, повідомлення негативної інформації; інформативно-впливову комунікативну стратегію за допомогою комунікативних тактик волевиявлення без пояснень, волевиявлення з поясненням небажання виконати зобов'язання, волевиявлення з поясненням неможливості виконати зобов'язання; регулювально-спонукальну комунікативну стратегію за допомогою комунікативних тактик спонукання до припинення дії без пояснень, спонукання до припинення дії через погрозу/застереження, спонукання до припинення дії через прохання/рекомендацію; емоційно-впливову комунікативну стратегію за допомогою комунікативної тактики волевиявлення з поясненням емоційно-психологічних мотивацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. С. Вступ до лінгвістичної генології / Ф. С. Бацевич. – К. : Видав. центр Академія, 2006. – 247 с. [5, 36].
2. Бацевич Ф. С. Термінологія комунікативної лінгвістики: аспекти дискурсивного підходу / Ф. С. Бацевич // Вісник Нац. ун-ту «Львівська Політехніка». – Львів, 2002. – № 453. – С. 30–34. [8, с. 33].
3. Еремеев Я. Н. Директивные высказывания с точки зрения диалогического подхода / Я. Н. Еремеев // Теоретическая и прикладная лингвистика. Язык и социальная среда. – Воронеж : Изд-во Воронеж. гос. техн. ун-та, 2000. – Вып. 2. – С. 109–126. [29, с. 113].
4. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс : монография / В. И. Карасик. – Волгоград : Перемена, 2002. – 331 с. [42, с. 52].
5. Паславська А. Заперечення як мовна універсалія: принципи, параметри, функціонування / Алла Паславська. – Львів : Видавн. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2005. – 290 с. [78, с. 41].
6. Толмачева Т. А. Методический потенциал использования коммуникативных стратегий иноязычного речевого поведения в процессе обучения иностранному языку в языковом вузе / Т. А. Толмачева // Мир науки, культуры, образования. – 2008. – №4 (11). – С. 95–98. [104].
7. Яшенкова О. В. Основы теории мовой комунікації / О. В. Яшенкова. – К. : Видавн. центр «Академія», 2010. – 312 с. (Яшенкова, 2010: 156).
8. Austin J. L. How to do things with words / J. L. Austin. – Oxford : Oxford University Press, 1962. – 174 p. Русс. Дж. Л. Остин. Слово как действие / Б. Ю. Городецкий (Общ. ред.) // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1986. – Вып. 17. – С. 22–129.
9. Bussmann H. Lexikon der Sprachwissenschaft / H. Bussmann. – Stuttgart : Kröner, 1990. – 904 S.
10. Dürrenmatt Fr. Das Versprechen / Fr. Dürrenmatt. – München : Deutscher Taschenbuch Verlag, 2000. – 154 S. [223, S. 42].
11. Ende M. Momo / M. Ende. – Stuttgart : Tienemann Verlag, 1973. – 268 S. [226, S. 174].
12. Graffe J. Sich festlegen und verpflichten. Die Untertypen kommissiver Sprechakte und ihre sprachliche Realisierungsformen / J. Graffe. – Münster ; New York : Waxmann, 1990. – 321 S. [144, c. 73].
13. Heinemann W. Negation und Negierung. Handlungstheoretische Aspekte einer linguistischen Kategorie / W. Heinemann. – Leipzig : Veb Verlag Enzyklopädie, 1983. – 285 S. [147].
14. Kehlmann D. Mahlers Zeit / D. Kehlmann. – Frankfurt am Main : Suhrkamp Taschenbuch Verlag, 1999. – 159 S. [234, S. 16].
15. Kehlmann D. Ruhm / Daniel Kehlmann. – Hamburg : Rowohlt Verlag, 2009. – 203 S. [235, S. 62].
16. Kürschner W. Studien zur Negation im Deutschen / W. Kürschner. – Tübingen : Narr, 1983. – 367 S. [168, c. 12].
17. Qian M. Untersuchungen zur Negation in der deutschen Gegenwartssprache: e. mikro – u. makrostrukturelle Analyse / Minru Qian. – Heidelberg : Groos, 1987. – 361 S. [184, c. 46].
18. Remarque E. M. Arc de Triomphe / E. M. Remarque. – Frankfurt am Main ; Berlin : Ullstein, 1986. – 415 S. [243, S. 104].
19. Remarque E. M. Der Funke Leben / E. M. Remarque. – Frankfurt am Main ; Berlin : Ullstein, 1986. – 254 S. [244, c. 243].

20. Remarque E. M. Der schwarze Obelisk / E. M. Remarque. – Frankfurt am Main ; Berlin : Ullstein, 1985. – 351 S. [246, S. 258].
21. Schlink B. Das Wochenende / B. Schlink. – Zürich : Diogenes Verlag, 2008. – 224 S. [251, S. 119].
22. Schmidt S. Texttheoretische Aspekte der Negation / S. Schmidt. – Zeitschrift für germanistische Linguistik. – 1973. – № 1. – S. 178–208. [192].
23. Schwanitz D. Der Campus / D. Schwanitz. – Frankfurt am Main : Goldmann Verlag, 1995. – 382 S. [256, S. 58].
24. Searle J. R. Speech acts. An essay in the philosophy of language / J. R. Searle. – Cambridge, 1969. Dt. : Sprechakte. Frankfurt, 1971. – 305 S.
25. Sennekamp M. Die Verwendungsmöglichkeiten von Negationszeichen in Dialogen / M. Sennekamp. – München, 1979. – 224 S. [201].
26. Stickel G. Einige syntaktische und pragmatische Aspekte der Negation / G. Stickel // Positionen der Negativität. – München : Fink, 1975. – S.17–38. [203].
27. Wellershoff D. Der Liebeswunsch / D. Wellershoff. – München : btb-Verlag, 2002. – 332 S. [263, S. 61].

REFERENCES

1. Batsyevych F. S. Introduction to linguistic genealogy / F. S. Batsyevych. – K. : Publishing Center «Academy», 2006. – 247 p. [5, 36].
2. Batsyevych F. S. Terminology of communicative linguistics: aspects of the discursive approach / F. S. Batsyevych // Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine «Lviv Polytechnic University». – Lviv, 2002. – № 453. – P. 30–34. [8, p. 33].
3. Eremeev Y. N. Directional statements from the point of view of the dialogical approach / Y. N. Eremeev // Theoretical and Applied Linguistics. Language and social environment. – Voronezh : Voronezh State Technical University Publishing House, 2000. – Is. 2. – P. 109–126. [29, c. 113].
4. Karasik V. I. Language circle: personality, concepts, discourse : monograph / V. I. Karasik. – Volgograd: Peremena, 2002. – 331 p. [42, p. 52].
5. Paslavska A. Denial as a Linguistic Universal: Principles, Parameters, Functioning / Alla Paslavska. – Lviv : Publishing Center of the Ivan Franko National University, 2005 – 290 p. [78, c. 41].
6. Tolmacheva T. A. Methodical potential of using communicative strategies of foreign language speech behavior in the process of teaching a foreign language in a language university / T. A. Tolmacheva // World of Science, Culture, Education. – 2008. – № 4 (11). – P. 95-98. [104].
7. Yashenkova O. V. Fundamentals of the theory of language communication / O. V. Yashenkova. – K. : Publishing Center «Academy», 2010. – 312 p. (Yashenkova, 2010: 156).

Strategies and tactics of refusal

O. V. Kraynyk

Abstract. The proposed article is devoted to the study of refusal as a linguo-pragmatic category. A refusal is considered as a reactive speech act of negation in response to an initiatory speech act of the interlocutor. Contradictory intentions are realized with the help of communicative strategies. The regularities of implementation of strategies and tactics of speech acts of refusal are established, depending on their type of statement: commissive, directive, assertive and expressive.

Keywords: *negation, speech act, illocutive purpose, refusal, strategy, tactics.*

Відтворення символічного коду в українських перекладах трагедії «Макбет»

Г. В. Лебедева

асп. Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: annaleb.mexicoindustries@gmail.com

Paper received 25.08.18; Accepted for publication 01.09.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-177VI52-08>

Анотація. Автор статті прагне дослідити особливості перекладу символічного коду як одного з базових семіотичних кодів драматичних творів. Підходи до перекладу драми висвітлено з позиції семіотики та надано визначення літературному твору, що містить в собі семіотичні коди, як повноцінному філософському тексту. Символічний код в трагедії «Макбет» реалізується в формі метафор, відтворення яких в українських перекладах аналізується на базі перекладацьких доробків Б. Тена та Ю. Корецького.

Ключові слова: переклад, семіотика, семіотичний код, символічний код, метафора

Постановка проблеми. Подвійна природа жанру драми, як цілої знакової системи, що одночасно містить в собі як літературний, так і театральний код, зумовлює неабияку складність драматичного тексту для перекладу. Драматичний переклад як процес на межі перетину перекладацького та театального (сценічного) дискурсів, потребує перекладацьких рішень надто вже відмінних від підходів до перекладу прози чи суто поетичного перекладу, що зумовлює невпинний пошук цілком нових стратегій, які б могли охопити всі відтінки такого багатогранного жанру як драма.

Аналіз останніх досліджень. Розглядаючи драматичний текст як простір знакової реальності, семіотична теорія проголошує динамічну концепцію тексту та його відкритість для перекладу, позаяк природа його знаків завжди інтерпретативна. Семіотичний підхід до проблеми знака, а також застосування його в перекладі доводить свою виключну продуктивність, оскільки враховує дані, накопичені багатьма дисциплінами (філософія, мовознавство, літературознавство, перекладознавство, логіка, психологія), що, зрештою, дає можливість досягти тієї широти сприйняття й дійти таких висновків, які навряд чи можна отримати опановуючи кожен дисципліну окремо. Дослідження з семіотики, результати яких успішно знаходять своє застосування в розробці перекладацьких стратегій, спираються на наукові доробки Ч. С. Пірса, Г. Фреге, Ф. де Соссюра, Ч. У. Моріса, Ю. Лотмана, Р. Якобсона, Е. Бенвеніста, К. Леві - Стросса, А. Греймаса, В. Проппа, У. Еко, Р. Барта, включно з дослідженнями вітчизняних та зарубіжних вчених з перекладознавства та герменевтики — Л. Коломієць, О. Чередниченко, Д. Робінсона, М. Кроніна, А. Поповича.

Мета статті. Основна мета статті полягає в дослідженні особливостей українських перекладів трагедії В. Шекспіра «Макбет» з позиції семіотики на прикладі аналізу наявного у ній символічного коду, як одного з основних семіотичних кодів драматичних творів. Одночас, стаття має на меті розглянути семіотичний підхід як одну із стратегій, що застосовується до перекладу драми та проаналізувати реалізацію й відтворення символічного коду в українських перекладах вищезначеної трагедії за авторством Б. Тена та Ю. Корецького. Метою статті є також надання визначення літературному твору, що містить в собі семіотичні коди, як

повноцінному філософському тексту.

Виклад основного матеріалу. Попри те, що продуктивність семіотичного методу було раніше доведено доробками в сфері текстового аналізу (Ю. Лотман «Люди та знаки», Р. Барт «Введення в структурний аналіз оповідальних текстів», Р. Якобсон «Нульовий знак», К. Леві - Стросс «Структурна антропологія», А. Греймас «Актантна схема тексту/Семіотичний квадрат», У. Еко «Роль читателя. Исследования по семиотике текста» та інші), використання його у вітчизняному перекладознавстві все ще залишається доволі осібним і нечастим явищем. Застосування семіотичного методу до перекладу драматичних творів потребує подальших досліджень, оскільки природа семіотики як дисципліни цілком здатна якщо не повністю розв'язати, то принаймні звужити спектр проблем, які традиційно відносять до категорії неперекладного.

На думку Р. Барта будь-який філософський текст складається з цілої низки семіотичних кодів, розшифрувавши які можна дійти до розуміння суті написаного[1, с. 40]. Чому варто аналізувати літературні твори з позиції семіотики? По-перше, сучасну культуру можна розглядати, перш за все, як писемну культуру (в найширшому її сенсі). Їй, відповідно, ставлення до будь-якої сфери людської діяльності наразі можна вибудовувати саме через осмислення ідеї літератури як області, де «найбільше сконцентровано наше мислення». Відповідно, філософія набуває доволі специфічного статусу оскільки вбирає в себе деякі суттєві ознаки літератури, а поняття «філософський текст» деколи прирівнюється до літературного й навпаки[1, с. 38].

По-друге, виходячи з самого поняття «тексту» як свого роду платформи де зустрічаються дискурси, ідеології, інтелектуальні стратегії, можна сказати, що «філософський текст» – це річ, яка «виникає» лише тоді, коли її «впізнають». Інакше кажучи, статус філософського читач надає тому чи іншому тексту лише за умови, якщо він бачить у ньому орієнтири або виділяє для себе відповідні «філософські поняття» здатні змінити його світогляд.

По - третє, текст – це середовище означаючого, відтак, доречно говорити про семіотичні коди, опираючись на які можна встановити відповідність між текс-

том та реальністю, й, що важливо для перекладознавства зокрема, інтерпретувати текст. Водночас, Р. Барт висуває ідею про те, що будь-який текст може розглядатися з позиції чотирьох семіотичних кодів [1, с. 82]: герменевтичного – коду, на базі якого формулюється питання, проблема або загадка тексту, а згодом і її рішення, таким чином, він визначає деяку послідовність елементів за якими «прочитується» загальна направленість «сюжету» тексту; семічного коду, що визначає характер одиниць змісту тексту, тобто конотативних означуваних, а також дозволяє виявляти в тексті його істинних персонажів, справжніх героїв, прихованих демонів; символічного коду, що окреслює поле асоціацій викликані тими чи іншими риторичними фігурами та поняттями; гномічного коду – культурного коду, коду колективного знання та мудрості, в якому міститься посилення на текст, який існував ще до написання того чи іншого літературного твору.

З семіотичної точки зору найбільш важливим і продуктивним в контексті перекладу є саме прояв символічного коду в тексті оригінала, оскільки, найчастіше, він відповідає за створення асоціацій на тих чи інших персонажів, характерні риси яких відображено в їх мовленні, особливості якого повинні бути органічно відтворені у перекладі. Як було зазначено раніше, символічний код переміщує перекладача в поле різного роду асоціацій, викликаних використаними в тексті риторичними фігурами [1, с. 83]. У випадку з творами Шекспіра розмаїття асоціацій найчастіше знаходить свою реалізацію у вигляді використаних автором метафор, які виступають засобами вираження характерів дійових осіб тієї чи іншої п'єси. Н. Роу, перший біограф Шекспіра, а також А. Поп, свого часу стверджували, що навіть якщо в тексті Шекспіра не було вказівок на той персонаж, який говорить, читач все одно міг би з легкістю впізнати дійову особу саме за її мовленням [2, с. 10]. Йдеться про набір метафор характерних лише для конкретного персонажа і ні для кого більше. Відтак, цілком природно, що в перекладі мовлення Банко повинно відрізнятися від мовлення Макбета, оскільки ці персонажі протилежно різні люди, а зазвичай, між мовою та характером людини існує нерозривний зв'язок. Таким чином, йдеться вже не просто про окремі метафори, а про збереження в перекладі індивідуального стилю мовлення кожного персонажу, що вкрай важливо, адже стиль є також кодом [2, с. 12].

Макбет

Значна частина метафор, яка зустрічається в мовленні Макбета вирізняється своєю пишністю та величчю, завдяки чому перекладач здатен виділити його серед решти героїв. Варто проаналізувати чи збережено його стиль мовлення в перекладі: “The Thane of Cawdor lives. Why do you dress me in borrow'd robes?” (Act I, Scene 3) [5, с. 41] – (1) «Кавдорський тан живий. Навіщо в шати чужі мене вдягати?» (Б. Тен) [4, с. 220]; (2) «Живий тан Кавдор. Я не хочу шатів чужих» (Ю. Корецький) [3, с. 82]. Як бачимо, вираз “borrowed robes” звучить велично, так може висловлюватися лише король. Семантично “borrowed”, тобто «позичений, даний кимось на певний час у користування» близьке до українського «чужий», тобто такий, що «належить комусь іншому, а не мені». Обидва перекладачі

одноставні у виборі відповідника, який здається досить слушним, адже для Макбета посада тана дійсно «чужа». Та більш впізнаваний Макбет за вибором слова “robes”, тобто «шати, одяг, убрання, ризи». Власне, якщо Банко скаже про одяг “garments” («одяг»), то Макбет неодмінно скаже “robes”, що значно вище за регістром. Високий стиль Макбета в перекладі збережено як Б. Теном, так і Ю. Корецьким, які, не зважаючи на те, що “robes” використовується на позначення одягу обирають українське «шати», слово, яке також належить до високого регістру. Загалом, вираз “... why do you dress me in borrow'd robes?” є метафоричним посиленням на високу посаду, яка поки що не належить Макбету, ніби-то його одягають в розкішний одяг, який йому насправді не належить. Водночас, він створює яскравий візуальний образ, оскільки автоматично переносить читача чи то в королівський палац, чи то в середньовічний готичний храм.

Мовлення Макбета наскрізь просякнуте темою королівського правління: “Upon my head they placed a fruitless crown” (Act III, Scene I) [5, с. 73] – (1) «Про себе й предком королів вони його назвали у своїх пророцтвах. Мене ж вінцем увінчано безплідним» (Б. Тен) [4, с.302]; (2) «Його вітали батьком королів. Пустим вінцем вони мене вінчали» (Ю. Корецький) [3, с. 132] й дослівно звучить як: «вони одягнули на мене безплідну, непотрібну корону». Обидва перекладачі гарно відтворили “crown” за допомогою типово українського іменника «вінець», більш того, це неабияк вдалий вибір відповідника, оскільки це слово дуже високого регістру й саме по собі слово «вінець» логічно пов'язане з «королівський». “Fruitless crown” загалом означає правління, якому, на жаль, не судилося бути тривалим. Б. Тен в цьому близький до Шекспіра, переклавши «безплідний», майже дослівно, в той час як Ю. Корецький апелював до української свідомості в якій «пустий цвіт» асоціюється з чимось нетривалим, плінним, коротким, власне, як і правління Макбета. Тема правління постає знову, коли Макбет порівнює себе з Марком Антонієм: “My genius is rebuked, as it is said Mark Antony's was by Caesar” [5, с. 152], тобто: «І знічується перед ним мій геній, як перед Цезарем колись Антоній». Крім того, в кінці трагедії, не відступаючи й продовжуючи боротися, він говорить: «Навіщо мені грати римського дурня й помирати від власного ж списа?» Ймовірно, й тут він посиляється на Антонія. Це порівняння з Антонієм не випадкове. Але якщо Антоній, доблесний полководець, гине через любовну пристрасть, то Макбет гине через надмірну жагу до влади.

Леді Макбет

Аналізуючи метафоричність мовлення леді Макбет можна сказати, що провідною в ньому є інфернальна тема: “The sleeping and the dead are but as pictures. 'Tis the eye of childhood that fears a painted devil” (Act II, Scene II) [5, с. 52] – (1) «Мрець і сонний, так само як і мальовані чорти, лякають лиш дітей» (Б. Тен) [4, с.203]; (2) «Сонний і мертвяк – лише малюнки... Дітям тільки личить боятися мальованого чорта» (Ю. Корецький) [3, с.127]. Ю.Корецький послуговується мало вживаним українським «мертвяк», в той час як Б. Тен перекладає звичнішим «мрець». Цікаво, що обидва перекладачі замінили прикметникові форми “sleeping” та “dead” на іменники «мрець, сонний, мертвяк». Б. Тен

здебільшого оминає порівняння з картинами й одразу ж компенсує сталим українським виразом «лякатися мальованих чортів», в той час як Ю. Корецький знову ближчий до Шекспіра, переклавши дослівно.

Напрочуд яскравого вираження знаходить інфернальна тема в саме в наступному прикладі, моторошність якої відтворено подекуди навіть емоційніше ніж в самому оригіналі: “Come, you spirits that tend on mortal thoughts, unsex me here and fill me to the crown to the toe top-full of direst cruelty!” (Act I, Scene V) [5, с.47] – (1) «Духи смерті, сюди до мене! Стать мою жіночу змініть від голови до п'ят наситьте злобою лютою, згустіть кров!» (Б. Тен) [4, с.229]; (2) – Ідіть сюди, ви, духи злих думок, думок про вбивство! Стать мою згубіть, від голови до ніг мене наповніть безжалісною люттяю! (Ю. Корецький) [3, с. 89]. Оригінальне “spirits” («духи, душі, сутності») без конкретної маркованості відтворені обома перекладачами виключно з негативним відтінком, відтінком зла, хоча відомо, що духи можуть бути як злими, так і добрими.

Оскільки йдеться про мовлення леді Макбет, а вона є уособленням зла, то й апелює вона до відповідних надприродних сил. Цікаво, що в оригіналі слово нейтральне, та вже наступна характеристика духів не залишає сумнівів про те, що вони злі: “that tend on mortal thoughts”. “Mortal thoughts”, на які наштотують духи взагалі не відтворено в перекладі Б. Тена, для нього достатньо узагальненого «духи смерті». Образність мовлення леді Макбет збережено, але аж ніяк не оригінал. Ю. Корецький значно ближчий до нього, тим не менш «смертельні думки» в нього «думки про вбивство». Вочевидь, таке додавання зумовлене сюжетом твору, а тому слушне. Леді Макбет продовжує “...fill me from the crown to the toe top-full” й Б. Тен відтворює це типовим українським «від голови до п'ят», майже ідентичним до «від голови до ніг» в Ю. Корецького, тобто обидва перекладачі скористалися семантичною заміною концепта «корона» на «голова». Обидва ці поняття взаємопов'язані, та не збережено образу леді Макбет як

королеви. Й, насамкінець, “fill me... of direst cruelty!” надто поетичне, адже «несамовита жорстокість (direst cruelty)» в нього «люта злоба», доповнене додаванням «загустіть кров!», чого взагалі не вбачається в оригіналі. Тим не менш, здається, криваві алюзії цілеспрямовано використовуються перекладачем для того, щоб зробити образність мовлення леді Макбет ще зловіснішою. Ю. Корецький, навпаки, тут є лаконічнішим і точнішим, переклавши: «...наповніть безжалісною люттяю!».

Висновки. Для перекладу драматичних творів, які органічно поєднують в собі ознаки як літератури, так і театру, найбільш продуктивним, з семіотичної точки зору, вбачається наявний в них символічний код, функцією якого є створення асоціацій на тих чи інших персонажів. Мовлення персонажів та використані в тексті риторичні фігури є безпосереднім відображенням рис характеру та індивідуальних образів героїв. Асоціативна природа символічного коду в творах Шекспіра реалізується в формі метафор за допомогою яких перекладач здатен асоціативно відрізнити характерну для того чи іншого персонажа мовну поведінку та притримуватися певного стилю для конкретного персонажа в перекладі. Так, аналіз відтворених Б. Теном та Ю. Корецьким уривків трагедії засвідчив, що метафоричність мовлення Макбета апелює до теми влади й помпезності, в той час як мовлення Леді Макбет тяжіє до інфернальності, що, перш за все, свідчить про ураженість її людської природи. Символічні коди наявні у використаних героями метафорах дозволяють перекладачеві створити та дотримуватись характерного для конкретного героя стилю протягом всього перекладу, використовувати такі мовні засоби та відповідники, які б точно відповідали глибинній сутності дійової особи. Водночас, наявні в творі семіотичні коди, надають йому статусу не лише літературного, а ще й філософського тексту завдяки тому, що в них часто закладено філософські поняття та життєві орієнтири здатні змінювати світогляд.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барт, Р. S/Z [Текст] / Р. Барт. – М.: УРСС, 2001. – С.38-107.
2. Бартошевич, А. Шекспир, заново открытый [Текст] / А. Бартошевич // Уильям Шекспир. Комедии и трагедии. Пер. О. Сороки. – М.: «Аграф», 2001. – С. 8-12.
3. Макбет: Трагедія на 5 дій/Пер. з англ. Ю. Корецького. Ред. і післямова, с 151 - 165, А. Гозенпуда.- К.: Мистецтво, 1940.-

- 165 с.
4. Шекспір В. Твори в шести томах. Том 5. [переклад з англійської]. – К.: «Дніпро», 1986. – 693 с.
5. Шекспір, Вільям та Рекс Гібсон. 2005. Макбет [оригінальний текст трагедії]. Кембрідж, Сполучене королівство: Кембрідж Юніверситі Прес. 220 с. Прінт.

REFERENCES

1. Barthes R. S/Z [An Essay] / Barthes R. – M.: USSR, 2001. – P. 38-107.
2. Bartoshevych A. Shakespeare newly - discovered [Essay] / A. Bartoshevych// William Shakespeare. Comedies and tragedies. Translated by O. Soroka. – M.: “Agraf”, 2001. – P. 8-12.
3. Makbet: Tragedia na 5 diy/ Pereklad. z angl. Y. Koretskogo. Red. i pisliamova [The 5- act tragedy of Macbeth. Translation

- from English by Yury Koretsky. Edit and afterword], s 151-165, A. Gozenpuda.-K:Mistetstvo, 1940.-165 s.
4. Shekspir W. Tvory v shesty tomah. Tom 5. [pereklad z angliyskoi]. [Shakespeare W. Works in six volumes. Volume 5; translation from English]. – K.: Dnipro, 1986. – 693 s.
5. Shakespeare, William, and Rex Gibson. 2005. Macbeth. Cambridge, UK: Cambridge University Press. 220 p. Print.

Rendering of the symbolic code in Ukrainian translations of “The tragedy of Macbeth”

G. V. Lebedeva

Abstract. The article aims at the analysis of strategies for rendering of the symbolic code in Ukrainian translations of “The Tragedy of Macbeth” carried out by B. Ten and Y. Koretsky. The symbolic code is one of the essential semiotic codes commonly found in Shakespeare’s tragedies particularly embedded in author’s metaphors. Metaphors appear to be powerful indicators of individual characteristics of every protagonist present in the tragedy as well as define their unique manner of verbal expression. Symbolic codes enable translators to render the way of speaking of each and every protagonist of the play as well as to preserve their original traits of character in the translation by sticking to a corresponding style.

Keywords: translation, semiotics, semiotic codes, metaphor.

Дигітальний вимір образності лімінального у сучасному англомовному поетичному дискурсі

К. А. Лисова

Кафедра англійської філології і філософії мови імені професора О. М. Мороховського
Київського національного лінгвістичного університету, вул. Велика Васильківська, 73, Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: lysovakate@gmail.com

Paper received 24.08.18; Accepted for publication 01.09.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-177VI52-09>

Анотація. У статті окреслено основні положення міждисциплінарного підходу до вивчення феномену лімінальності, а також визначено його місце і роль у сучасному англомовному поетичному дискурсі. Образ лімінального витлумачується як чотирирівневий мультимодальний конструкт, що інкорпорує передконцептуальну, концептуальну, вербальну та невербальну площини. Конструювання образів лімінального відбувається на перетині двох і більше модусів сучасного англомовного поетичного дискурсу (вербального, візуального, аудіального та аудіовізуального). З огляду на динаміку розвитку поетичного дискурсу та тенденцію до постійних змін його змісту і форми, у розвідці розроблено нову комплексну методику аналізу образності лімінального з акцентом на пояснення виходу поетичних текстів в мультимодальну площину. У світлі мультимодальної парадигми спостерігається зміна призначення літератури у зв'язку з виникненням нових форм мистецтва. Наразі, коли досить важко уявити людину без смартфона, а висловлювання на кшталт: "Зараз погуглю!" стало невід'ємним складником евристичної діяльності людини, розробка концептуально нових теоретичних підходів до аналізу художніх форм, включаючи поетичні, набуває неабиякої актуальності. У статті зазначено ті чинники і тенденції розвитку сучасного англомовного поетичного дискурсу, що сприяли виникненню абсолютно нового різновиду дигітальної поезії – кодопоезії (кіберпоезії, e-poetry). Кодопоезія у дослідженні витлумачується як феномен органічного і, що важливо, абсолютно доступного для прочитання пересічним реципієнтом, переплетення класичної поезії з комп'ютерним кодом. Точніше, це програмний код, креативно оформлений у поезію. Даний літературний різновид у зв'язку зі своєю формою цілком залежить від цифрових операцій на електронному пристрої та характеризується семантичним розмаїттям і значущістю форми. Словом, специфіка генерування такого типу дискурсу неодмінно передбачає застосування цифрових технологій, а також його існування в електронному форматі. Через величезну кількість технологій, що використовуються для конструювання дигітальної поезії, розмаїття способів їх використання, а також радикальні відмінності між стилем використання цих технологій різними авторами кодопоезія характеризується як неоднорідна гібридна сутність. Важливо зазначити, що не всі кодотвори обов'язково мають бути робочою програмою, яку може скопіювати та виконати машина. У конструюванні образності кодопоезії задіяні засоби поєднання різних технік текстотворення – лінгвістичні, цифрові, інтерактивні. Разом із тим вони можуть бути інтерактивними або статичними та виконуватись в усному вигляді чи за допомогою комп'ютера. Ці шедеври також можуть бути написані мовою програмування, але залишатись доступними для прочитання людиною або ж бути комп'ютерним кодом із включеною в нього людською мовою. Через це техно-образи сприймаються об'ємним за своєю внутрішньою структурою та "гібридним" за формою. Однією з домінуючих рис кодопоетичних текстів, що визначає характер їх творення та сприйняття реципієнтом, постає лімінальність. З точки зору змісту, дигітальна поетика цілком очевидно тяжіє до абстракції, частоті зміни фокусів та зорієнтована на деперсоналізацію поезії і деіндивідуалізацію автора завдяки її мережеві (networked) природі, а також спрямована на активне залучення читача до співтворства.

Ключові слова: образність лімінального, мультимодальний конструкт, дигітальний дискурс, дигітальна гуманітаристика, техно-образ.

Вступ. Німі, застигли на блідих сторінках поетичні тексти в класичному їх розумінні вже давно не викликають такого зацікавлення, як колись, адже тепер вони видаються неспроможними передати або викликати усю ту палітру емоційних відтінків, що хотів би автор. Саме тому інтерес дослідників до мультимодальних форм поступово зростає. Це безпосередньо пов'язано з періодом їх створення, якому, як правило, властивий стрімкий розвиток технологій та поява нових способів і засобів комунікації.

Короткий огляд публікацій по темі. Наразі у зв'язку з виникненням нових форм мистецтва в царині мультимодальної парадигми спостерігається зміна поглядів на призначення літератури (Nørgaard N. 2010, Маріна О.С. 2016). Грунтовні дослідження мультимодального дискурсу сучасних вітчизняних (Воробйова О., Маріна О.) та закордонних (Gibbons A., Cramer F., Funkhouser та ін.) науковців сприяли формуванню критеріїв виокремлення мультимодальних форм та методології їх аналізу.

Наразі, коли досить важко уявити людину без смартфона, а висловлювання на кшталт: "Зараз погуглю!" стало невід'ємним складником евристичної дія-

льності людини, розробка концептуально нових теоретичних підходів до аналізу художніх форм, включаючи поетичні [10] набуває неабиякої актуальності.

Метою цієї розвідки є окреслення дигітального виміру образності лімінального у сучасному англомовному поетичному дискурсі.

Загалом поезія виступає найбільш сприятливим ґрунтом для конструювання і функціонування образності лімінального через мобільність, "компактність", чутливість до змін креативних тенденцій та підвищену емотивність. Специфіка образності лімінального виходить у площини амбівалентного стану ліричного я, що характеризується ірраціональністю, розмитістю, переходом у проміжну зону абсолютного "позаходження", а також у сферу нереального, містичного часопростору, що формує неможливі лімінальні поетичні світи. Когнітивною основою образності лімінального є невизначеність, дифузність, розмитість, мінливість, що викликає у читача, в термінах Р. Цура, емоційну дезорієнтацію [13, 208] під час її осмислення й інтерпретації.

Образність лімінального є парасольковим терміном і включає вербальні та невербальні поетичні образи

лімінальної персони, лімінального стану ліричного героя, лімінального часу і лімінального простору.

Сьогодні поряд із класичними поетичними творами, основною характеристикою яких є відповідність мовно-стилістичній нормі побудови тексту, у Всесвітній мережі все частіше можна знайти цілком незвичайні тексти. Таким, що бентежить розум, постає мультимодальне конструювання образності лімінального в поезії британського поета Дж. Беннетта, смисловою домінантою якої є аномальність, оточена вираженою на всіх рівнях композиції девіантністю [3, с. 207]. На перший погляд – формально – це поетичний текст. Графічно великі літери функціонують у морфологічній структурі лексичних одиниць (*throUUUne*), девіантними виявляються синтаксичні конструкції, а точніше майже повна відсутність синтаксичної організації вірша дає підстави твердити про його дисгармонійний характер. Дібрані за принципом іконічності, графічні символи та пунктуаційні знаки заміняють літери та номінативні одиниці загалом (*caved-in /\ gates* – зруйновані /\ ворота; *bmouth o* – брот о; *gassy lllll gaazzing at the high shΔarp mist* – беззмістовне lllll вдивляння у гострий туман понад собою).

Getting Up

*rept dingle ,low the throUUUne
where I stubBle at the caved-in /\
gates a bubble brises from my
bmouth o gassy lllll gaazzing at
the high shΔarp mist I should sleeep
beneath the carr I should mouldd
my skkull I should filll my pannts
with stones ^{oooo}oo and stutter in my
suiit П the claw stackers clacking th
ere and I riisse and grisstle for
the staairs):(*

Таким чином, крізь призму часткового відхилення від нормативних ознак оформлення поетичного – і взагалі будь-якого – тексту на даному прикладі прослідковується конструювання макролімінальної поетичної форми – поетичного тексту, що знаходиться на межі між власне канонічним поетичним текстом і дивакватим набором графічних символів, частина з яких є літерами, оформленим за зразком поетичного тексту. Тобто, це і не поетичний текст у його класичному розумінні, і не цілковито безглуздий ланцюжок непов'язаних між собою символів. Це "гібридний" продукт, що доводить лімінальність статусу сучасного англomовного поетичного дискурсу та виступає частиною дигітального художнього дискурсу.

Загалом дигітальний художній дискурс включає прозові та поетичні тексти. Дигітальність цього типу дискурсу продиктована власне середовищем його виникнення та подальшого існування, тобто це дискурс, який генерується за допомогою електронних, цифрових засобів передачі, породження та зберігання інформації — смартфони, планшети, комп'ютери тощо (англ. *born digital*) [4, 3]. Дигітальний дискурс характеризується низкою взаємопов'язаних рис — асистемністю, мінливістю текстових меж, мультимодальністю, мультилінійністю, інтерактивністю, різнорівневою гібридністю, зміною рольового фокусу (автор — читач) та семантизацією помилок [7; 11, с.52-55]. Відтак, будь-який текст, що має цифровий фор-

мат, з часом може трансформуватись і зазнати суттєвих змін форми чи змісту.

Передвісником дигітального дискурсу було широке використання авторами різноманітних графічних символів, що входять в систему комп'ютерної передачі даних даних. Тобто таких знаків, що з'явилися або набули особливого значення з настанням епохи Інтернет (@, \, /, |, ~ тощо). Окрім того, дигітальні тексти, в усьому їх різноманітті, характеризуються нестабільністю, коливаннями у межах форми й змісту, а також різними конфігураціями модальностей [9, с.112]. Дигітальний дискурс проникає в усі сфери життя сучасної людини, супроводжуючи широкий спектр аспектів її життєдіяльності — розваги, замовлення їжі додому, ділове листування або чат із друзями, доповнений смайликами та емоджі.

В епоху мультимодальності художній текст як такий перетворюється на своєрідний "гібридний артефакт", набуваючи рис лімінальності, тобто межовості, перехідності. Загалом виступаючи осередком найкреативніших ідей та віань, художні тексти, включаючи поетичні, якнайкраще відбивають перехід від суто канонічних принципів оформлення тексту до нестандартних, нетипових, таких, що мають характеристики як поетичного тексту, так і інших видів мистецтва (вірш, надрукований у формі предмета, про який йдеться). Крім того, у результаті інтердискурсивної взаємодії у XXI столітті в поетичні тексти проникають нехудожні тексти [4] або ж взагалі "чужорідні" елементи, як-от математичні формули, вклеєні газетні вирізки тощо.

Далекоглядні перспективи мультимодальності у гармонійному поєднанні із невичерпними можливостями дигітального дискурсу сприяють виникненню абсолютно незвичайних текстів, що дуже узагальнено характеризуються терміном "дигітальна поезія". Вважається, що попередником дигітальної поезії (англ. *e-poetry, electronic poetry, cyber poetry*) були твори візуальної поезії. Дигітальність такої поезії продиктована власне середовищем її виникнення та подальшого існування, тобто це дискурс, який генерується за допомогою електронних, цифрових засобів передачі, породження та зберігання інформації — смартфони, планшети, комп'ютери тощо [3]. Дигітальну поезію визначають як літературний різновид, що у зв'язку зі своєю формою цілковито залежить від цифрових операцій на електронному пристрої та характеризується семантичним розмаїттям і значущістю форми [там само]. Чисельність видів дигітальних поетичних текстів обумовлюється великою кількістю засобів, за допомогою яких вони можуть бути створені — онлайн генератор поетичних текстів, інтерактивні ігрові програми тощо.

Проте, спектр творів дигітального гатунку не обмежується лише суто електронною поезією. Діапазон фантазії сучасних митців сягає навіть тієї царини, котра зазвичай здавалась закритою. Мова йде про появу творів, що формально знаходяться на межі між програмним кодом і поетичним текстом. Багато дослідників кодотворів (англ. *codeworks* — термін А. Сондхейма) вважають, що через поетичну апропріацію низькорівневого Інтернет-коду такі твори формально нагадують візуальну поезію [8]. Кодотекст — це

художній текст, що використовує програмний код, звертається до можливостей коду та інкорпорує його [там само].

Виникає цілком логічне запитання: окрім формальної подібності, як комп'ютерні програми співвідносяться з художнім дискурсом? І чи є вони тим, що наразі визначається як літературний жанр "Софтвєр Арт" (англ. "Software Art")? [8]. Ці питання виходять на авансцену досліджень художнього тексту.

Кодопоезія – це феномен суміші класичної поезії з комп'ютерним кодом [14]. На відміну від дигітальної поезії, це не просто використання комп'ютера для запису чи відображення вірша чи будь-якого твору мистецтва на екрані. Це радше програмний код, що містить у собі поезію [там само]. Важливо зазначити, що не всі кодотвори обов'язково мають бути робочою програмою, яку може скомпілювати та виконати машина. Разом із тим вони можуть бути інтерактивними або статичними та виконуватись в усному вигляді чи за допомогою комп'ютера. Ці шедеври також можуть бути написані мовою програмування, але залишатись доступними для прочитання людиною або ж бути комп'ютерним кодом із включеною в нього людською мовою [там само].

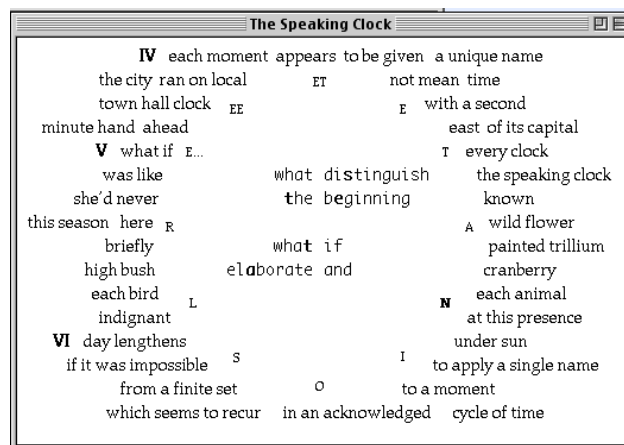
Англомова дигітальна поезія ХХІ століття цілком очевидно зорієнтована на деперсоналізацію поезії та деіндивідуалізацію автора [9]. Вона тягє до абстракції та виявляється значно деперсоналізованою, значною мірою через те, що ті медіа, які застосовуються для її створення, поступово стали гібридними.

У конструюванні образності кодопоезії задіяні засоби поєднання різних технік текстотворення – лінгвістичні, цифрові, інтерактивні. У результаті цього техно-образ постає об'ємним за своєю внутрішньою структурою та "гібридним" за формою. Так, однією з домінантних рис кодопоетичних текстів, що визначає характер їх творення та сприйняття реципієнтом, постає лімінальність.

У широкому сенсі лімінальність розуміється як стадія переходу системи з одного стану в інший, пов'язана з втратою структури, ієрархії, статусу елементів. У більш вузькому контексті це — проміжний стан індивіда в соціокультурній структурі, коли попередня соціальна роль вже залишена, а нова ще не прийнята, знаходження "ні там, ні тут", позазнаходження. Відтак, лімінальність передбачає певну стадію деструктивності, втрату визначеності [6, с. 133].

Із вищезазначених особливостей випливає, що дигітальний дискурс загалом та кодопоетичні твори зокрема виступають найбільш сприятливим середовищем для конструювання мультимодальної образності лімінального, яку трактуємо в ракурсі варіативності виявів лімінальності в сучасному англомовному поетичному дискурсі, що обумовлено лінгвокогнітивною специфікою творення такої образності.

Розглянемо мультимодальний кодопоетичний твір Дж.Кейлі "The Speaking Clock". Це мобільний кібертекст, що весь час перетворюється, плине, рядки перетікають один в інший, на зміну цілим строфам приходять нові. Саме ці характеристики активізують фокус дифузності, який є однією зі смислових домінант лімінальності. І форма, і зміст апелюють до сприйняття таким чином, щоб читач "посмакував" мінливість часу, невловимість кожної миті, але й одночасно відчув постійність роботи годинника, ототожнено з безперервною циклічністю часу. Це парадоксальне поєднання мінливості та постійності. Когнітивним підґрунтям образу лімінального часу виступає концептуальні метафори ЧАС Є РУХ, ЧАС Є ВОДА, ЧАС Є ЦИКЛІЧНІСТЬ (cycle of time), ПОСТІЙНІСТЬ, остання з яких є протилежною до перших двох.

Результати та їх обговорення. Результатом даного дослідження є виокремлення домінантних рис кодопоетичних творів, таких як девіантність, гетерогенність, гібридність, інтерактивність та лімінальність з точки зору змісту і форми. Окреслення і аналіз цих рис кодопоетичних творів сприяли виявленню специфіки конструювання даного різновиду англійськомовного дигітального дискурсу та засвідчило його гетерогенний характер.

Висновки. Розуміння образу лімінального як мультимодального конструкту, що інкорпорує передконцептуальну, концептуальну, вербальну та невербальну іпостасі, обумовлює необхідність використання нових методів детального аналізу кожної із них. Дане дослідження відкриває перспективи подальшого поглиблення вивчення дигітального англомовного поетичного дискурсу, а зокрема — кодопоезії, а також поезії, середовищем виникнення якої є спеціальне програмне забезпечення для генерування поетичних текстів або ж середовище комп'ютерних ігор.

ЛІТЕРАТУРА

- Белєхова Л. І. Словесний образ в американській поезії: лінгвокогнітивний погляд : [монографія] / Лариса Іванівна Белєхова. [2-е вид., доповнене і перероб.]. М. : Звєздопад, 2004. 376 с.
- Воробйова О. П. Смак "Шоколаду": інтермедіальність й емоційний резонанс / О.П. Воробйова // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія : Філологія. К. : Вид. центр КНЛУ, 2012. Т. 15, No 1. С. 5-11.
- Маріна О.С. Парадоксальність у сучасному англомовному поетичному дискурсі: когнітивно-семіотичний вимір: дис... д-ра філол. наук: 10.02.04. Київ, 2016. 434 с.
- Маріна О.С. Сучасний англомовний дигітальний англомовний художній дискурс: орієнтири лінгвістичних досліджень / О. Маріна. Сучасний англомовний дигітальний

- англомовний художній дискурс: орієнтири лінгвістичних досліджень // Херсон : Південний архів, 2017. С. 107–113.
5. Тернер В. Символ и ритуал / В. Тернер. М.: Наука, 1983. 277 с.
  6. Тульчинский Г.Л., Эпштейн М.Н. и др. Проективный философский словарь. – СПб.: Международная Кафедра (ЮНЕСКО) по философии и этике СПб Научного Центра РАН, 2002. 297с.
  7. Bell, A., Ennslin A., Rustad, H.K. Analyzing Digital Fiction (Routledge Studies in Rhetoric and Stylistics). Routledge : New York, 2014. 224 p.
  8. Cramer F. Digital Code and Literary Text / Florian Cramer. URL: https://www.netzliteratur.net/cramer/digital_code_and_literary_text.html
  9. Funkhouser, Prehistoric Digital Poetry: An Archaeology of Forms. 1959–1995. 408 p.
  10. Gibbons, A. Multimodality, Cognition, and Experimental Literature. London / New York : Routledge, 2012. 260 p.
  11. Kirby A. Digimodernism : How New Technologies Dismantel the Postmodern and Reconfigure Our Culture A. Kirby. New York; London : Continuum, 2009. 288 p.
  12. Nørgaard, N. (2010). *Key Terms in Stylistics* [eds. N. Nørgaard, B. Büsse, R. Montoro]. London / New York : Continuum. 269 p.
  13. Tsur R. Playing by Ear and the Tip of the Tongue. Precategorical Information in poetry / Reuven Tsur. — Amsterdam / Philadelphia : John Benjamins Publishing, 2012. 310 p.
  14. Code Poetry – The Art of Poetry Meets The Logic of Code [Electronic Resource]. URL : <https://www.codeinstitute.net/blog/code-poetry/>

REFERENCES

1. Belekhova, L.I. Verbal image in American poetry: linguo-cognitive perspective : [monography] / Larysa Ivanivna Belekhova. [2 ed.]. М. : Zvezdopad, 2004. 376 p.
2. Vorobyova O.P. The taste of "Chocolate": Intermediality and emotional resonance. In Bulletin of Kyiv National Linguistic University, 15 (1). 2012. P. 5-11.
3. Marina, O.S. (2016). Paradoksal'nist' u suchasnomu anglomovnomu poetychnomu dyskursi: kognityvno-semiotychnyi vymir: dys... d-ra filol. nauk: 10.02.04. K. 2016. 434 p.
4. Marina O.S. Suchasnyi anglomovnyi dygital'nyi hudozhniy dyskurs: oryentry linvistychnyh doslidzhen' // Kherson : Pivdennyi arkhiv. 2017. P.107-113.
5. Terner, V. Symbol and Ritual / V. Terner. – М.: Nauka. 1983. 277 p.
6. Tul'chinskiy, G.L., Epshtein, M.N. i dr. (2002). Proektivnyi filosofskiy slovar'. SPb.: Mezhdunarodnaya Kafedra (YUNESKO) po filosofii i etike SPB Nauchnogo Tsentra RAN.

Digital aspect of imagery of liminality in modern anglophone poetic discourse

K. A. Lysova

Abstract. This article focuses on outlining the most important aspects of the transdisciplinary approach to the phenomenon of liminality exploration, and also defines its place in modern poetic anglophone discourse. The research describes imagery of liminality and its components on the material of modern poetic anglophone discourse. Image of liminality is considered as a four-level multimodal construal which incorporates preconceptual, conceptual, verbal and non-verbal components. Creating images of liminality occurs at the crossing of two and more modi (modus) of modern poetic anglophone discourse (verbal, visual, audio and audio-visual). Dynamic development of poetic discourse and the tendency towards constant changes in its sense and form led to the emergence of brand-new types of poetic texts. This in its turn demands elaboration of a complex methodology for liminal imagery analysis which explains poetic texts entering the multimodal dimension. Through the multimodal lens, appearance of new artistic forms inevitably leads to a number of changes in the literature functions. Currently it is quite difficult to imagine a person without a cell-phone in his hands, and the expressions like: "Let me google it!" have become a part of human cognitive activities. In such conditions development of conceptually new theoretical approaches to the fiction entities analysis (including poetic forms) gains utmost importance. The article points out the causes and tendencies peculiar to modern anglophone poetic discourse development that led to the emergence of a new type of digital poetry that is code-poetry (cyber-poetry, e-poetry). There are different techniques accumulated in the formation of code-poetry imagery, such as linguistic, digital, interactive. As a result, techno-image looks like a holographic 4D unit from the point of view of its structure and "hybrid" in terms of its form. Thus, liminality is viewed as one of the dominant features of codeworks that defines the specificity of their creation by authors and the manner of their perception by readers. Codeworks do not always represent a working program that can be compiled and processed by a computer. A number of means are incorporated to combine various text forming techniques in construing imagery within code-poetry – linguistic, digital, interactive. According to the character of reader-text relations codeworks can be interactive, passive or semi-interactive. These masterpieces can be either fully created with the help of any programing language and still remain understandable and "readable" to a mediocre recipient or they can be composed with the help of computer code enriched by parts of "human" language. Thus, one of the dominant features of codeworks is their liminal nature that determines the manner of their creation and the way readers perceive them.

Keywords: *imagery of liminality, multimodal construal, digital discourse, digital linguistics, complex methodology.*

Approaches to definition of verbal aggression in political discourse

I. S. Melnychenko

Zhytomyr State Technological University, Zhytomyr, Ukraine
Corresponding author. E-mail: arabica240@gmail.com

Paper received 23.08.18; Accepted for publication 28.08.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-177VI52-10>

Abstract. The article is devoted to investigation of the phenomenon of verbal aggression and overview of the various approaches to the interpretation of the phenomenon of verbal aggression. Author discusses the correlation of the term "verbal aggression" with related phenomena and conducts its comparison with the concept of "conflict communication". The study of semantics of the key notion is performed for more precise understanding of the phenomenon of verbal aggression.

Keywords: *verbal aggression, conflict communication, hostility, verbal behaviour, political discourse.*

The problem of aggressiveness in communication, and, especially, in political discourse, is one of currently important in modern anthropocentric linguistics. It is determined by the fact that political discourse is a public form of people's communication and way of thinking. The most important feature of political discourse is its constant goal, namely a race for power and its retention at any price. The development of mass media communication has given place to the language as the main tool in this race. It has also gained immense significance and certain symbolic, manipulative and aggressive features in recent years. The study of the phenomenon of verbal aggression in political discourse will help to better understand the communicative situation at the level of political discourse and, with the correct approach, perhaps to improve it. The identification of the causes of aggression, forms of expression and human exposure can help decrease the demonstration of violence and the call to it in the media, which is currently considered to be one of the main sources of aggression.

Special attention in the study of the concept of "aggression" should be paid to the works of foreign researchers (K. Björqvist, R. B. Cairns, W. W. Hartup, R. E. Tremblay). These studies present the existence of three components (vectors) when combining, explain the concept of aggression in a broad view. Such vectors are social aggression (aimed at the destruction of self-esteem or social status, or both [21]), relational aggression (behavior aimed at harming others through purposeful manipulation and discrediting equal relationships between people [23]), indirect aggression (behaviour that is socially manipulative and indirect by nature, the essence of which is to spread gossip about another person, etc. [20]). Such vectors do not separately form a holistic notion of aggression, and can only explain the phenomenon of aggression in assembly with other approaches. Thus, the aim of the article is to study various approaches and interpretations of verbal aggression to understand the functioning of this phenomenon in the political discourse.

Verbal aggression can vary in intensity and form of manifestation from the expression of dislike and malevolence to verbal abuse. As L. P. Krysin notes "the level of aggressiveness in the people's speech behavior is extremely high nowadays. The genre of verbal invective is extremely invigorated; it uses diverse means of negative assessment of the behaviour and personality of the recipient – from the expressive words and phrases within literary usage, to roughly slangy words and offensive lan-

guage. All these features are the consequences of the negative processes occurring in nonverbal communication; they are closely related to the common destructive phenomena in the field of culture and morality" [9].

It should be noted that the term "aggression" correlates with related phenomena of aggressiveness and hostility, which, however, are not interchangeable. Therefore, aggressiveness is defined as the mental property of the individual, specific structure, which is a component of a more complex structure of mental properties of the person [15, p. 2]. Thus, aggression is a specific feature of the human psyche, which under certain circumstances (a situation of conflict communication) is implemented in the form of physical or verbal aggression.

It is also necessary to distinguish aggression from hostility. The latter is defined as a reaction, the essence of which is that personality is ranged against others; hidden verbal reaction, which is accompanied by negative feelings and negative evaluation of people and events [15, p. 8]. Therefore, such quality as secrecy distinguishes hostility from aggression, which is "external" in nature that is actively expressed in relation to others.

In our research we follow the theory of K. E. Izard, where hostility is regarded as a complex motivational state, and the aggression is the behaviour resulting from this state [8, p. 302]. Also, the author emphasizes that hostility is a state that does not include speech or physical activity, whereas aggression is a "physical" act, which also enabled speech [8, p. 302]. Thus, aggression is a manifestation, a realization of a certain state (hostility), and certain features of the psyche (aggression) in situations of human interaction.

The problem of determining the status of verbal aggression in modern linguistics has led to the existence of such expressions as *verbal (vocal, language, speech, communicative) aggression, the language of struggle, language extremism, speech conflict*, which have become almost terminological. However, the status of verbal aggression as a linguistic phenomenon is ambiguous. This idea is proved by the following indicators, first, the lack of a clear definition of the concept of aggression; second, a variety of terms (*verbal aggression, speech aggression, vocal aggression, communicative aggression*). In addition, today there are many different definitions and interpretations of the term "verbal aggression", that is evidence that this phenomenon requires a multidimensional study in modern sciences, especially linguistics.

Scientists study verbal aggression in the aspect of ecology of language and as an expression of anti-norm [5, p. 18] as a means of speech clogging [16]. The most common understanding of verbal aggression includes remarks or accusations which discredit important aspects of a man's personality, stipulate a certain way of life. This interpretation is based on component vectors of aggression, namely, the social, relational, indirect aggression, which, depending on the communication situation, will be realizing their potential in verbal expression.

In the traditional assumptions, the term "verbal aggression" is used to refer to the use of linguistic resources for the expression of animosity, hostility; method of speaking that offends human self-esteem, shows disrespect.

The term "verbal aggression" is used today to refer to a range of verbal phenomena:

- the expression of negative emotions and negative and critical attitude [2];
- the application of emotional and mental harm [4], [14];
- replacement of physical aggressive behavior [3].

T. A. Vorontsova uses the notion of linguistic aggression which means purposeful, reasoned, mostly controlling (through deliberate choice of speech strategies and tactics, as well as the selection of language and speech means) verbal behaviour [6]. As T.A. Vorontsova notes, this type of verbal behavior is characterized by a double intention:

- expression of a negative attitude towards a certain person (conventionally, the author defines it as an affective vector of language aggression);
- focus on subject-object type of communication that is manifested in destructive (non-cooperating) language behavior (pragmatic vector) [6].

The outlined above cases of verbal aggression are external formal aspect of the studied phenomenon, in addition to intonation, timbre, speech tempo also includes the specifics of lexical means and speech structures [18, p. 38]. According to Iu.V. Shcherbinina, internal formal aspect corresponds to the analysis of the topic, content, goals of statements [18, p. 38].

This interpretation, in our opinion, reveals the essence of the phenomenon of verbal aggression. However, we consider it more appropriate to use the following notions, i.e. expression plane (external formal aspect) and content plane (internal formal aspect).

Quite often verbal aggression acts as a synonym for conflict communication in linguistic studies (for example, V. L. Marishchuk [11] uses the term "linguistic conflict" and identifies it with the notion of verbal aggression I. M.). As T.A. Vorontsova notes, verbal aggression is a conflictogenic technology of communicative interaction. If the object of verbal aggression is an addressee to be addressed and the addresser attitude towards language dominance, but in cases where the mass addressee is presented, it is not the object of the speaker's aggression. However, the desire of the speaker to direct his negative attitude to the speech object allows suggesting the conflict planning. Therefore, a conflict is the communicative prospect of a verbal aggression if any type of communication and negative attitudes are available [6]. Besides, conflict communication, like verbal aggression, involves the struggle for the values, obtaining a certain status, power

and resources, which can be achieved through the neutralization or elimination of the enemy and inflicting moral damage. Conflict and aggressive communication is a process of struggle between opponents to assert their interests, achieve their goals and is accompanied by negative emotions of adverse parties.

However, the conflict research, interpreted the conflict as a communicative model of individual behaviour, designed to create confrontation in the inter-subject interaction [1] prove a generalization of the concept of "conflict" in comparison with the "verbal aggression" concept. According to I. E. Frolova, the concept of verbal aggression is a narrower term and refers to a "substantial field of conflict," which also includes the notion of communicative failure, communicative conflict, and conflict of communication and violation of the rules of speech behavior [17, p.31]. This interpretation of the phenomenon of verbal aggression and the definition of its position seems to be more balanced and appropriate to the purpose of our study.

For an accurate understanding of the phenomenon of verbal aggression we consider it necessary to study the semantics of a key word to highlight main sememes and lexical-semantic variants, as well as basic and additional semantic components compiling the integration and differentiation sememes. The research is based on the method of Z.D. Popova and I.A. Sternin [13], studies of I.V. Zharkovskaia [7]. So, we study the lexical semantic variations of the lexical unit "aggression" by the analysis and systematization of its dictionary definitions.

On the basis of the component analysis proposed by A. M. Kuznetsov we allocate the minimum semantic components, which can influence the content of lexical unit in different situations. Such components, according to linguistic schools, possess different symbols: a sign, seme, component. We, after I.V. Zharkovskaia, will use the term "lexical-semantic variant" [7]. So our aim for a better understanding of the concept of aggression is to identify all the possible lexical-semantic variants of the lexical unit "aggression", the relations between them, establishing a differential indication. To achieve this goal, we use the method of component analysis (research of content of the meaningful units of language, aimed at the division of meaning at the minimum semantic components [10]) with the procedure of vertical-horizontal analysis (the comparison of meanings of the same level, and meanings, which are at different hierarchical levels and are characterized by hypo-hyponym relations [12]).

Analysis of the dictionary definitions of the lexeme "aggression", conducted on the basis of English and American specialized dictionaries, proves the variability of the meanings from 1 to 5 [28], which caused a certain degree of specificity of the meaning. Our study requires the delineation of characteristics that are necessary to further differentiation of dictionary definitions. With this purpose, we consider the etymology of the lexical unit "aggression".

English noun "aggression" comes from the Latin "aggressio" with the meaning "approach", "attack" ("a going to, an attack" [19]) is a noun of action [19] from the past participle "aggredi" (to approach, to attack).

Thus, on the basis of the above mentioned, we can state the maintenance of a nominal verb seme with the

meaning of movement, action in the direction of someone, something, as evidenced by the prefix *ag-* and preconditions the compulsory object which the action is directed on. This meaning as the basic one is preserved until now (however, with optional explicit reference to an object) and is recorded in dictionaries [19]. As the main and the only one, this meaning is captured by Heine's Newbury House Dictionary of American English: "aggression – unfriendly or harmful action against someone" [24]. Other sources demonstrate the first [25] and the second [27] position of this meaning of the noun "aggression".

The fact of appearance of interpretation of aggression in the psychological aspect in the sense of "hostile or destructive behavior" [19] is very important and it was first recorded in 1912 in works of Z. Freud. This meaning is essential for modern research in the field of communication in general and political one in particular.

However, it is necessary to note the fact that in the study of dictionary definitions that include 2-3 of the lexical-semantic variants we trace their similarity. So, in most cases, lexical-semantic variants implement their primary meanings, i.e. "the act" [25], action [22], "practice" [26], "behavior" [27]. These meanings are basic and are supported by "nuclear" [7] semantic components which differentiate the basic ones. So, in the group of nuclear components we include *aggressiveness*, *hostility*, *anger* [7]. All the other components are optional and determine the context dependent lexical-semantic variants (the term of I. V. Zharkovskaia [7]).

For the purpose of comparison and generalization of lexical-semantic variants we analyze the definitions selected by grouping them under duplicate (either fully or partially identical) dictionary meanings. Since the dictionary definitions are characterized by a certain degree of similarity, only comparative analysis will help to reveal the meaning of the unit "aggression" fully and identify its main differential components. For example, one of the Internet sources keeps track of the following meanings of "aggression":

- 1) unprovoked hostile action against a country by another's military forces;
- 2) any offensive action against another;
- 3) the practice of doing such acts [28].

Among these definitions 2) and 3) coincide with a basic meaning "action", "movement", "behavior" + object; the 3) meaning is more inclusive. 1) meaning shows additional components: action refinement (unprovoked hostile action); the specification of the object (...action against a country by another's military forces).

The greatest number of definitions "WordNet 2.0" dictionary registers:

- 1) a disposition to behave aggressively;
- 2) a feeling of hostility that arouses thoughts of attack;
- 3) violent action that is hostile and usually unprovoked;
- 4) the act of initiating hostilities;
- 5) deliberately unfriendly behavior [28].

This list is the most complete and serves as a model (base) for analysis and supplement of definitions from other dictionaries:

1. Basic: behaviour + Additional: the reason: *disposition*; the nature of the behavior: *spoken or physical* [22]; the nature of behavior: *forceful, attacking, either con-*

structively self-confident and self-protective or destructively hostile [28]; *hostile and destructive* [27], [28], *angry, threatening* [22].

2. Basic: feelings + Additional: the motivation to attack (*arouses thoughts of attacks* [19]; *makes you want to attack or defeat* [26]).

3. Basic: action + Additional: characteristics of actions: *violent* [27], *forceful* [24], *unfriendly or harmful action* [24], *offensive* [25], *unprovoked hostile* [29]; specified object: *against a country* [29], *an unprovoked attack by one country against another* [28], *violating the rights of another state, particularly its territorial rights* + specified action tool (*by force*) [25]; classification of actions: *invasion* [25], *inroad* [25], *encroachment* [25], *an unprovoked attack* [27], [28], *a military attack* [19].

5. Basic: action + Additional: goal: *initiating hostilities* [19], *the practice of making assaults or attacks* [25], attack + specified circumstances (*attacking a country, especially when that country has not attacked first* [27]), *invasion* [19], *when intended to dominate or master* [28]; the characteristics of the action: *warlike act* + specified conditions: *specifically, the use of armed force by a state in violation of its international obligations* [19], *hostile act* [27], *any offensive activity* [27], *offensive action in general* [25]).

5. Basic: behavior + Additional: characteristic: *deliberately unfriendly* [19], [28], *overt or suppressed* [28] + nature of behavior: *innate or resulting from continued frustration* [24] + direction to someone/ something/ somewhere (*outward or against himself or* [28]).

Some sources demonstrate other lexical and semantic variants that are not listed above: "*forceful playing in sport that is intended to win points*" [22]. The basic component of this variant (*playing*) also corresponds to the activities that can be equated to the basic components of all the above sources, however, an additional component is the implementation of such action – sports – and specific goal is to get the points.

Other lexical-semantic variant that is different from the basic ones, is as follows: "*an angry feeling that makes you want to attack or defeat someone else*" [26]. The basic component of such a lexical-semantic variant is a component of "feeling" which is supplemented by the following characteristic: *angry feeling* + goal: the desire to attack and defeat someone. Such lexical-semantic variant demonstrates the commitment of focus on the object, which is one of the primary components of the noun "aggression".

The above given analysis allows to draw conclusions about the variability of all lexical-semantic variants according to specific components: basic components, "action", "behaviour" are constant for all meanings (with the exception of [26]), however, certain additional components are not found in all lexical-semantic variants, namely: "cause", "nature", "character/description", "target", "object specification". Thus, aggression is the action/behaviour of a certain nature (aggressive) with a specific purpose (attack, approach), focuses on a particular object.

After analyzing and summarizing various approaches to understanding the nature of the problem, we define **verbal aggression as a form of verbal behaviour, which is based on the recognition of both communicants of the subject-object relationship type and nega-**

tive impact on the recipient, and which is indicated by negative evaluative lexical units.

The specifics of the verbal aggression in political discourse, from the point of view of linguistic influence, based on the speaker's recognition of his position and the idea that it should be unconditionally accepted by the addressee. The basis of verbal aggression is formed on negatively directed emotional speech influence on the addressee, the implementation of anti-etiquetrical purposes, which contradicts to the positive direction of communication and leads to the destabilization of relations of participants of communication. This type of verbal behaviour is characterized by a double intention. Firstly, it is the conscious orientation of the speaker on subject-object type of relationship that can be expressed both through the content of the statements, and destructive forms of

verbal behaviour. Secondly, aggressive communication is always characterized by the presence of expression of a negative attitude towards the addressee or the subject of speech who is not present during the communication process.

From the point of view of dialogical interaction, verbal aggression in political discourse is the orientation of the speaker to antialogue in the broadest sense, communication failure, deliberately organized by the addresser.

Therefore, the classifications of verbal aggression are correlated with each other, demonstrating a certain degree of overlapping. The diversity of approaches ensures the comprehensiveness of our study in the implementation of verbal aggression in foreign and domestic political discourse, and, therefore, stipulates the relevance of further research.

REFERENCES

1. Antsupov A.Ia. Conflictology / A.IA/ Antsupov, A.I. Shipilov. – Coursebook for HEI. 3d edition. SPb.: Piter, 2007. – 496 p.
2. Apresian R.G. Power and violence of words / R.G. Apresian // Person. – 1997. – Vol 5. – P. 133 – 137.
3. Basovskaia E.N. The makers of black and white reality: on verbal aggression in the mass media [Electronic resource] / E.N. Basovskaia. – Access: <http://www.nsu.ru/education/virtual/cs7basovskaya.htm>
4. Berkowitz L. Aggression: Its causes, consequences, and control / L. Berkowitz. – SPb.: NEVA publishing house, 2001. – 510 p.
5. Vlasova E.V. Speech aggression in print media (based on German and Russian language newspapers of the 1930s and 1990s): thesis for a Candidate Degree in Philology: 10.02.19 / Vlasova Elena Viacheslavovna. – Saratov, 2005. – 214 p.
6. Vorontsova T.A. Speech aggression in the communicative discourse paradigm / T.A. Vorontsova // Journal of VSU. "Series "Linguistics and Intercultural Communication" Issue. – Vol. 1. – Voronezh, 2006. – P. 83 – 86.
7. Zharkovskaia I.V. Problems of nominations with the "conflict" meaning in modern English / I.V. Zharkovskaia // Materials of international scientific methodological conference. Anniversary Fourth Karazin Readings on the 200th Anniversary of the Kharkiv National University: "Man, Language, Communication." – Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University, 2004. – P. 95-97.
8. Izard C. E. The Psychology of Emotions / C.E. Izard – Saint Petersburg: Piter, 2003. – 464 p.
9. Krysin L.P. Euphemisms in the modern Russian language / L.P. Krysin // Russian language of the late XX century (1985-1995). – M.: Iazyki russkoi kultury, 1996. – P. 384 – 408.
10. Kuznetsov A.M. The method of component analysis / A.M. Kuznetsov // Linguistic Encyclopedic Dictionary. Edited by V.N. Iartseva. – M.: Sovetskaia entsyklopediia, 1990. – P. 233-234.
11. Marishchuk V.L. Behavior and self-control of a person under stress / V.L. Marishchuk, V.I. Ievdokimov. – SPb.: Izd.dom "Sentiabr", 2001. – 259 p.
12. Naida Iu.A. Procedures for analyzing the component structure of the referential definitione / Iu.A. Naida // New in foreign linguistics. Vol. XIV. – M.: Progress, 1983. – P. 61-74.
13. Popova Z.D. Essays on cognitive linguistics / Z.D. Popova, I.A. Sternin. – Voronezh, 2003. – 190 p.
14. Sedov K.F. Neurolinguistics / K.F. Sedov. – M.: Labirint, 2007. – 224 p.
15. Semeniuk L.M. Psychological peculiarities of teenage aggressive behavior and the conditions for its correction / L.M. Semeniuk. – M. : Akademiia, 1996. – 125 p.
16. Skovorodnikov A.P. Linguistic ecology // The culture of Russian language. Encyclopaedical dictionary and reference book. M., 2003. – P. 293–294.
17. Frolova I. Ye. Confrontation Strategy in English Discourse: [monograph] / I.Ye. Frolova. – Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University, 2009. – 344 p.
18. Shcherbinina Iu.V. Verbal aggression [monograph] / Iu.V. Shcherbinina.–M.: KomKniga, 2006. –360 p.
19. AllWords English Dictionary [Electronic resource]. – Access: <http://www.allwords.com>
20. Björkqvist K. The development of direct and indirect aggressive strategies in males and females / K. Björkqvist, K. Osterman, A. Kaukiainen // Of mice and women: Aspects of female aggression. San Diego, CA: Academic Press, 1992. – P. 51-64.
21. Cairns R.B. The natural history and developmental functions of aggression / R.B. Cairns, B.D. Cairns // Handbook of developmental psychopathology, 2nd ed. New York: Kluwer Academic / Plenum Publishers, 2000. – P. 403-429.
22. Cambridge International dictionary of English [Electronic resource]. – Access: <http://dictionary.cambridge.org>
23. Crick N. R. Relational aggression, gender, and social-psychological adjustment / N.R. Crick, J.K. Grotmeter // Child Development, 1995. – P. 710-722.
24. Heine's Newbury House Dictionary of American English. - Monroe Allen Publishers Inc., 2003 – 1270 p.
25. Infoplease Dictionary [Electronic resource]. – Access: <http://www.infoplease.com/dictionary>
26. Macmillan Dictionary. Ed. William D. Halsey, - New York / London: Macmillan Publishing Co., 1977. – 1158 p.
27. The Heritage Illustrated Dictionary of the English language. Ed. William Morris. – New York: American Heritage Publishing Co., 1975. – 1550 p.
28. WordNet 2.0 [Electronic resource]. – Access: <http://www.cogsci.princeton.edu>
29. WordSmyth Dictionary-Thesaurus [Electronic resource]. – Access: <http://www.wordsmith.net>

Принципи створення посібника з галузевого перекладу для студентів-філологів (на прикладі посібника «Переклад у банківській галузі»)

Т. Є. Набережна

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Corresponding author. E-mail: tnaber@ukr.net

Paper received 25.08.18; Accepted for publication 03.09.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-177VI52-11>

Анотація. У статті описано концепцію створення навчального посібника з галузевого перекладу для студентів-філологів на прикладі посібника «Переклад у банківській галузі», проаналізовано основні принципи навчання перекладу фахових текстів, запропоновано методіку вивчення фахової мови та професійно-орієнтованого перекладу на основі паралельних неперекладаних текстів, розглянуто можливі шляхи розвитку компетенцій, необхідних для перекладача, зокрема в банківській галузі.

Ключові слова: галузевий переклад, підготовка перекладачів, навчальний посібник, перекладацькі компетенції, фахова мова банків.

Вступ. Окреслюючи коло питань для майбутньої дисципліни Translation Studies, «батько» перекладознавства Дж. Холмс виокремив такий напрям у прикладних дослідженнях, як підготовка перекладачів [13, с. 10–14]. І хоча дві третини своєї уваги науковець приділив перспективам теоретичних перекладознавчих розвідок, це свідчить лише про власні зацікавлення дослідника і аж ніяк не про обмежений потенціал прикладної галузі, що стає усе більш актуальною, особливо з огляду на зростаючий у світі попит на якісні переклади та висококваліфікованих перекладачів.

Водночас існує ціла низка чинників, які мають несприятливий вплив на практику навчання перекладу в академічному середовищі.

По-перше, переклад завжди був важливим елементом у традиційному, як для навчання давньогрецької та латини, або так званому граматико-перекладному, методі навчання іноземній мові, який, хоча й вважають застарілим, ще досі подекуди використовують у вищих навчальних закладах. Однак переклад як складова навчання іноземній мові є дидактичною діяльністю, і компетенції, які він формує, може й дотичні, але відмінні від тих, яких вимагає переклад як реальна діяльність. Про ці базові компетенції згадує В. Коллер, порівнюючи явище мовної відповідності та перекладної еквівалентності: знання мовних відповідників свідчить про володіння мовою, вміння добирати перекладні еквіваленти – про перекладацьку компетенцію [13, с. 46–47]. Небезпека полягає у нерозрізненні цих знань та вмінь під час навчання перекладу, що, на жаль, іноді трапляється.

По-друге, перекладачі-практики досить скептично ставляться до теоретичних розробок науковців, які власне найчастіше викладають переклад у вищих навчальних закладах. Про це свідчить, скажімо, і назва книги “Can Theory Help Translators: A Dialogue between the Ivory Tower and the Wordface”, у якій визначний теоретик перекладу Е. Честерман провадить діалог з досвідченою перекладачкою з Європейської комісії Е. Вагнер [11]. Ivory Tower у цій назві є символом відірваності теорії від життя. Чи настільки ж далека від реальних потреб існуюча система підготовки перекладачів?

По-третє, якщо у навчанні іноземних мов зміна підходу, що ставить у центр процесу викладача, який

повинен передавати свої знання, на конструктивний підхід, у центрі якого студент, відбулася вже досить давно, навчання перекладу у багатьох випадках застигло на поширеному формулюванні завдання «прочитати та перекласти», а отже, вимагає переформатування.

Проте на сучасному етапі в українському перекладознавстві є й багато методичних здобутків. Серед них – методика навчання перекладу, яка втілена у серії підручників з перекладу *Dictum factum* [1; 3; 6; 7]. З'являються нові навчально-методичні видання з письмового та усного, а також галузевого перекладу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми. Навчання галузевого, або спеціального, перекладу передусім повинно орієнтуватись на потреби ринку. Так, М. Челлі показує, як аналіз оголошень про вакансії перекладачів допомагає визначити, яку мету та завдання важливо ставити для кожного конкретно-го курсу зі спеціального перекладу [9].

Багато уваги дослідники приділяють критеріям та методам оцінювання студентських перекладів фахових текстів. Успішним досвідом є використання корпусів студентських перекладів з маркованими помилками, які допомагають спостерігати за розвитком перекладацьких компетенцій впродовж усього періоду навчання [10].

Однією з таких компетенцій є творча, незважаючи на те, що спеціальний переклад здається доволі віддаленим від творчості, яку передусім пов'язують з художнім перекладом. Однак вміння перекладача зберегти інтенції автора оригінального тексту в перекладі або, навпаки, зробити переклад для іншої цільової аудиторії з іншою метою є надзвичайно важливим і для перекладача фахових, навіть вузькофахових текстів. Для розвитку творчого перекладацького підходу А. Попеску та М. Коен-Віда пропонують використовувати під час навчання аудіовізуальний переклад, а саме: субтитрування та дублювання документальних фільмів [15].

Мета цієї статті – запропонувати концепцію створення посібника з галузевого перекладу для студентів-філологів на прикладі спецкурсу з перекладу у банківській галузі, який викладається у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка.

Матеріалами цього дослідження стали розробки автора для спецкурсу з банківського перекладу для студентів-перекладачів, які було узагальнено в навчальному посібнику «Переклад у банківській галузі» [2].

Основними **методами** дослідження є описовий та порівняльний.

Результати та їх обговорення. Специфікою навчання спеціального перекладу є комплексна підготовка до здійснення перекладу в певній галузі людських знань. Ця комплексна підготовка охоплює:

1) розвиток перекладацьких компетенцій, необхідних для здійснення мовного посередництва у професійно-орієнтованій комунікації та націлених на подальший професійний саморозвиток перекладача;

2) формування мовної компетенції, яка дозволяла б користуватися фаховою мовою, при цьому як в англійськомовній, так і в українськомовній комунікації;

3) ознайомлення студентів з базовими поняттями та найсучаснішими тенденціями в обраній галузі.

Мета посібника з галузевого перекладу – забезпечити навчальні матеріали для такої комплексної підготовки.

В основі методики, запропонованої у посібнику «Переклад у банківській галузі», і для опанування фахової мови банків, і для навчання перекладу, – принцип паралельних неперекладних текстів.

Розуміння паралельних текстів (parallel texts) як неперекладних текстів мовами L1 та L2, що були створені у подібних комунікативних ситуаціях [16, с. 83] і пов'язані між собою належністю до одного жанру є традиційним для англійськомовного, та й не тільки, перекладознавства. При цьому А. Нойберт та Г. Шрев [14, с. 137] розрізняють паралельні тексти, які є зразками певного жанру і які перекладач використовує як орієнтир для дотримання жанрового канону, врахування особливостей організації та структури тексту, а також стилю у мові перекладу, що покращує сприйняття перекладного тексту цільовою аудиторією, та фонові тексти (background texts), об'єднані спільною тематикою, які для перекладача є як джерелом інформації у певній галузі, так і своєрідним контекстуальним словником термінів. В інших дослідженнях поділ за належністю до одного / різних жанрів, наявністю / відсутністю тематичного зв'язку не проводиться: паралельні тексти розглядають як такі, що містять “приховані” одиниці перекладу, готові “будівельні блоки” для конструювання перекладного тексту [8, с. 1024]. У корпусній лінгвістиці такі неперекладні тексти – продукти двох різних комунікативних культур – називають зіставними текстами (comparable texts), а тексти, поєднані функціонально-еквівалентними зв'язками, які виникли в результаті перекладу, паралельними текстами. У перекладознавстві термін зіставні тексти позначає збірки оригінальних та перекладних текстів однією мовою, які порівнюють з метою дослідження особливостей перекладного тексту та загалом перекладної мови у зіставленні з мовою оригінальних текстів.

В українськомовному перекладознавстві та методиці викладання перекладу більш звичним є розуміння паралельних текстів як джерельного тексту та його перекладу цільовою мовою.

Щоб уникнути термінологічного різнобою під впливом двох різних традицій, у посібнику вжито терміни parallel untranslated texts (паралельні неперекладні тексти) та parallel translated texts (паралельні перекладні тексти) [2, с. 8–9].

Термін паралельні неперекладні тексти використовуємо для оригінальних текстів джерельною та цільовою мовами, об'єднаних і / або належністю до одного жанру, і / або спільною тематикою.

Завдання навчального посібника зумовили його структуру: кожен розділ організований тематично навколо одного з напрямків в індустрії фінансових послуг – роздрібною банківського бізнесу. Кожен розділ містить три підрозділи: перший присвячений фаховій мові банківської галузі, другий – розглядає етапи перекладацького проекту, власне процес перекладу, інструментарій перекладача та містить практичні завдання на закріплення розглянутого матеріалу, третій зосереджений на перекладі банківської документації, безпосередньо пов'язаної з темою розділу.

Перший підрозділ націлений на формування термінологічної компетенції, при цьому студентам важливо одночасно опанувати українську та англійську фахову мову банків з основним акцентом на загальноприйнятому носіями певної мови вживанні мовних елементів, тобто на узусі, а не тільки на мовній нормі, що запобігає виникненню різних видів негативної інтерференції. Принцип паралельних неперекладних текстів якраз допомагає досягти цієї мети. Серед типів вправ, запропонованих у першому підрозділі такі: після прочитання оригінального тексту однією мовою студентам запропоновано заповнити пропуски раніше засвоєними словами в оригінальних реченнях іншою мовою; подано два тексти англійською та українською мовою (наприклад, про розрахунок простого та складного відсотка), після прочитання яких необхідно розповісти англійський текст українською мовою, а український – англійською; студенти розробляють описи нових банківських продуктів (депозитів, кредитів) англійською та українською мовами, використовуючи список характеристик продуктів англійською мовою, укладений на основі пропозицій банків в англійськомовних країнах, та список подібних характеристик українською мовою, що також містить лише неперекладні тексти, тощо.

Система вправ на основі паралельних неперекладних текстів, надаючи паралельні зразки опису ситуацій в українськомовному й англійськомовному комунікативному просторі фінансово-кредитних установ, дозволяє студентам легше знаходити шляхи подолання анізоморфізму у перекладі різножанрових фахових текстів.

Використання принципу паралельних неперекладних текстів для укладання вправ покликане також сприяти розвитку стилістичної компетенції, важливим елементом якої, на думку О. І. Чердниченка, є знання жанрово-стилістичної домінанти, розуміння естетики кожного жанру як у джерельній, так і цільовій мовах [5, с. 26].

У першому підрозділі є вправи, які було складено з використанням паралельних неперекладних текстів, наприклад, у тексті англійською мовою студенти ідентифікують еквіваленти заданим словам, словосполу-

ченням, реченням українською мовою, які наведено з паралельних неперекладних текстів українською мовою. Таким чином студенти навчаються знаходити “приховані” одиниці перекладу у паралельному неперекладному тексті і оперувати ними, здійснюючи подальший переклад речень та текстів, що містять ці одиниці.

Представлено і паралельні неперекладні тексти на одну тему, наприклад, *Types of Banks – Види банків*. Ці тексти зазвичай є матеріалом для двох різних, послідовно розташованих одна за одною вправ. Під час роботи з такими текстами викладачеві варто звернути увагу студентів на відмінності, які подекуди спостерігаються, між запропонованими у словниках еквівалентами та відповідниками, знайденими студентами у паралельних неперекладних текстах. Даючи завдання студентам підшукати паралельний неперекладний текст до іншого тексту, необхідно наголосити на важливості добору автентичних текстів та критичної оцінки їхньої якості.

Інновації в галузі, що зумовлюють постійну потребу у термінотворенні, стандартизації термінології, відбуваються за дієвої участі не тільки галузевих фахівців, термінознавців, але й перекладачів, тому у першому підрозділі подано завдання проблемного типу на віднайдення способів перекладу нових, ще не усталених термінів банківської справи, як-от: *Discuss the ways of rendering the name of the digital currency Bitcoin into Ukrainian. Which of the ways violates Ukrainian spelling rules?*

- a) біткоїн / Біткоїн;
- b) біткоїн / Біткоїн;
- c) біткоін / Біткоін;
- d) Bitcoin / bitcoin.

How would you render other terms linked to this digital currency?

майнінг – видобуток – добування – ?; майнер – видобувач – добувач – ?; пірінгова мережа – peer-to-peer мережа – P2P мережа – ?

Другий підрозділ кожного розділу включає стислу інформацію про перекладацький інструментарій або про один з етапів перекладацького проекту (підготовчий, написання чорнового варіанта перекладу, редагування). Завдання цього підрозділу – набуття студентами умінь та навичок користування різноманітними перекладацькими ресурсами, укладання глосарію, перекладацького аналізу тексту, здійснення перекладу у відповідності із перекладацьким завданням, редагування та вчитки перекладів.

Третій підрозділ націлений на закріплення згаданих умінь та навичок у процесі перекладу різноманітних текстів у банківській галузі. Особливу увагу у підрозділі приділено перекладу банківської документації: банківської виписки, платіжного доручення, договорів.

Є завдання-квести на пошук необхідної інформації в інтернеті та її переклад, здійснення вибіркового перекладу, наприклад: *Visit the website of the British bank that was founded in Birmingham in 1765 by an iron dealer and a cabinet maker and has a black horse logo. Search the site for the strategy of the bank and translate it into Ukrainian for presentation at a business seminar in*

Ukraine. Такі завдання проблемного типу навчають студентів працювати з інформацією, допомагають формувати інформаційну грамотність, яку вважають найважливішою компетенцією фахівця у ХХІ столітті.

Під час навчання спеціального перекладу викладачу варто врахувати, що формат завдання “письмово перекладіть текст” найбільш ефективним є на просунутому етапі навчання перекладу вузькофахових текстів, коли студент має сформовані навички перекладацького аналізу тексту, вміє визначати та користуватися необхідними для перекладу конкретного тексту ресурсами, володіє достатнім запасом стандартних перекладацьких прийомів та рішень. На початковому та середньому – цей тип завдань “працює” тільки після попереднього ознайомлення з відповідною лексикою, стилістичними характеристиками жанру, обговорення студентами можливих перекладацьких рішень у парах (групах), а також разом з викладачем, детального перекладацького аналізу тексту. В іншому випадку, особливо якщо текст перекладається іноземною мовою, значна кількість студентів у групі може надати низькоякісний переклад, на редагування та коректування якого викладачу доводиться витратити багато зусиль та часу, а в аудиторії – аналізувати безліч помилок. Такий досвід зазвичай тільки демотивує студентів.

Для систематизації набутих знань, роботи над помилками студентам можна рекомендувати вести перекладацьке досьє для запису вдалих перекладацьких рішень, своїх чи чужих, поширених помилок та, що видається вкрай необхідним, щоденник з коментарями до власних перекладів. Так, Д. Жіль вважає, що найважливішими чинниками підвищення ефективності аудиторних занять є усвідомлення студентами своїх дій під час перекладу і водночас усвідомлення викладачем того, що роблять студенти, мотивів, які змушують їх приймати те чи те перекладацьке рішення, а не тільки оцінка результату їх діяльності [12, с. 3].

Іншою складовою самостійної роботи студентів є укладання глосарію до текстів, проведення самостійних термінологічних досліджень.

Висновки. Запропонований у навчальному посібнику «Переклад у банківській галузі» підхід спрямований насамперед на уникнення в перекладі фахових текстів проявів неякісного перекладу, зокрема так званого translationese, що є наслідком негативної інтерференції, і, мабуть, найбільш поширеним недоліком в банківському перекладі, особливо іноземною мовою. Результати апробації посібника доводять, що використання паралельних неперекладних текстів у навчанні спеціального перекладу дійсно є ефективним для запобігання помилкам такого типу.

Ще одним важливим принципом під час укладання навчального посібника з перекладу є його спрямованість на мотивацію студента до постійного саморозвитку, самовдосконалення, розширення фонових знань, творчого, креативного підходу, позаяк творчість є “однією з провідних онтологічних характеристик перекладу” [4, с. 435]. Саме таке ставлення до професії необхідно сформувати в майбутніх перекладачів для їх успішної діяльності в будь-якій галузі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури / В. І. Карабан. – Вінниця: Нова книга, 2004. – 574 с.
2. Набережна Т. Є. Переклад у банківській галузі: Навчальний посібник. – Київ: «Центр учбової літератури», 2017. – 252с.
3. Ребрій О. В. Переклад англійської громадсько-політичної літератури. Європейський Союз та інші міжнародні політичні, економічні, фінансові та військові організації / О. В. Ребрій. – Вінниця: Нова книга, 2009. – 239 с.
4. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі / О. В. Ребрій. – Харків, 2012. – 376 с.
5. Чердніченко О. І. Складові професійної компетенції письмового та усного перекладача / О. І. Чердніченко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія “Іноземна філологія”. – 2007. – Вип. 41. – С. 25–27.
6. Черноватий Л. М. Переклад англійської економічної літератури. Економіка США: загальні принципи /Л. М. Черноватий, В. І. Карабан, І. О. Пенькова, І. П. Ярошук. – Вінниця: Нова книга, 2010. – 270 с.
7. Черноватий Л. М. Переклад англійської юридичної літератури /Л. М. Черноватий, В.І. Карабан, Ю. П. Іванко, І. П. Ліпко. – Вінниця: Нова книга, 2002. – 655 с.
8. An Encyclopaedia of Translation: Chinese – English, English – Chinese / ed. by S. Chan, D. Pollard. – Hong Kong: The Chinese University Press, 2001. – 1150 p.
9. Chelli M. Specialized Translation Teaching between Theoretical Orientations and the Reality of the Market / Al-Mutargim. – Vol. 16. – No. 32. – P. 37–56.
10. Fictumová J., Štěpánková K. Teaching Specialized Translation Error-tagged Translation Learner Corpora / Sendeban, 2017. – č. 28. – P. 209 – 241.
11. Chesterman A. Can Theory Help Translators: A Dialogue between the Ivory Tower and the Wordface / A. Chesterman, E. Wagner. – Manchester: St. Jerome Publishing, 2002. – 148 p.
12. Gile D. Integrated Problem and Decision Reporting as a Translator Training Tool / D. Gile // The Journal of Specialised Translation. – 2004. – Issue 2. – pp. 2–20.
13. Munday J. Introducing Translation Studies: Theories and Applications. – Routledge, 2013. – 384 p.
14. Neubert A. Translation as Text / A. Neubert, G. Shreve. – Kent/London: The Kent State University Press, 1992. –171 p.
15. Popescu A. V., Cohen-Vida M. I. Can the Specialized Translator Be Creative? / Procedia – Social and Behavioral Sciences. – Vol. 197. – P. 1195–1202.
16. Schäffner C. Parallel Texts in Translation // Unity in Diversity: Recent Trends in Translation Studies. – Manchester: St. Jerome, 1998 – pp. 83–90.

REFERENCES

1. Karaban V. I. Translation of English Scientific and Technical Literature. – Vinnytsia: Nova Knyha, 2004. – 574 p.
2. Naberezhniava T. Ye. Translation in the Banking Sphere: Textbook. – Kyiv: Tsentri uchbovoi literatury, 2017. – 252p.
3. Rebriy O. V. Translation of English Social and Political Literature. European Union and other International Political, Economic, Financial and Military Organizations. – Vinnytsia: Nova knyha, 2009. – 239 p.
4. Rebriy O. V. Modern Conceptions of Creativity in Translation. – Kharkiv, 2012. – 376 p.
5. Cherednychenko O. I. Elements of a Translator’s and Interpreter’s Professional Competence // Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seriya “Inozemna Filologiya”. – 2007. – Iss. 41. – P. 25–27.
6. Chernovaty L. M. Translation of English Economic Literature. US Economy: General Principles. – Vinnytsia: Nova knyha, 2010. – 270 p.
7. Chernovaty L. M. Translation of English Legal Literature. – Vinnytsia: Nova knyha, 2002. – 655 p.

Principles of a Textbook in Specialized Translation for Translation Students (illustrated by the textbook “Translation in the Banking Sphere”)

T. Ye. Naberezhniava

Abstract. The paper describes the conception of a textbook in specialized translation for translation students illustrated by the textbook “Translation in the Banking Sphere”, analyses the main principles of teaching translation of specialized texts, proposes a method of learning LSP and specialized translation based on parallel untranslated texts, explores possible ways of shaping translator competences, in particular in the banking sphere.

Keywords: *specialized translation, translator training, textbook, translator competences, LSP (banking).*

Эпистолярный диалог Валерия Брюсова и Нины Петровской как гендерный эго-документ

Е. В. Педченко

Мариупольский государственный университет, Мариуполь, Украина
Corresponding author. E-mail: o.pedchenko@mdu.in.ua

Paper received 05.09.18; Accepted for publication 10.09.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-177VI52-12>

Аннотация. Статья посвящена рассмотрению эпистолярной книги Валерия Брюсова и Нины Петровской «Переписка» как двойного эго-документа с гендерной репрезентацией. Автором прослеживается развитие отношений «кинетических персонажей» данного «текста жизни», в котором представлена интимная сторона романной истории Брюсова и Петровской. Вводится метафорическое понятие «гендерное зеркало», основанное на высказывании Вирджинии Вулф о взаимоотражении полов. Определяется как это понятие реализуется Брюсовым и Петровской в переписке.

Ключевые слова: гендер, символизм, жизнетворчество, эго-документ, гендерное зеркало.

Введение. Пара В. Брюсов и Н. Петровская органически вписалась в литературное поле Серебряного века. Они стали ярким примером жизнетворчества в период их бурно развивающегося романа. Понятие «жизнетворчество» появляется в русском символистском дискурсе в конце 1900-х гг. (А. Белый, З. Гиппиус, Вяч. Иванов и др.). Понимание творческой личности, как творящей жизнь, было уже разработано в конце XVIII века Йенской школой (Шлейермахер, Шлегель). В русском «Арзамасе» эта идея представлена тезисом «Жизнь и поэзия – одно» (Жуковский). По этому поводу Ш. Шахмад пишет: «Формирование жизни как искусства представляет собой автопоэтическую стратегию, которая проявляется в различных формах зависимости от эпохи и эстетической программы художника» [14, с.10]. Писатели-символисты считали деятельность творца не только работой вдохновения, а таинством, неким волшебством. Брюсов призывал поэтов приносить свои «священные жертвы» постоянно, «каждым часом своей жизни, каждым чувством, – своей любовью, своей ненавистью, достижениями и падениями» [3, с.99], а Белый считал, что «Умение жить есть непрерывное творчество: это мгновение, растянувшееся в вечность...» [1, с.241].

Краткий обзор публикаций по теме. Подробное разъяснение внутренней структуры жизненно-творческого метода символистов дает З. Минц в книге «Поэтика символизма». Она считает, что его основой является представление о мире, как иерархии текстов, где «Универсальный Текст реализуется в “текстах жизни” и в “текстах искусства”» [9, с.97]. В рассмотрении «текстов жизни» большое значение приобретают дневники и письма, которые выступают первичными источниками биографической стороны жизнетворчества, о чем писали Л. Гинзбург, Б. Томашевский, Ю. Тынянов, Б. Эйхенбаум, А. Никуликин и др. По мнению Д. Иоффе, особое значение имеет разработка темы «человеческого документа» Лидии Гинзбург, которая «сегодня полномасштабно исследуется во всем мире, в научных лабораториях так называемых «эго-документов», изучение которых происходит в контексте бурно развивающейся интердисциплинарной нарратологии культуры» [8, с.135]. В этот комплекс входят и гендерные исследования, обращенные к творящему текст субъекту, в частности, исследованию творчества Брюсова и Пет-

ровской посвящены работы П. Гроссман, М. Михайловой, К. Эконен и др. Эпистолярный диалог пары рассматривали Н. Богомолов, Т. Ерохина, А. Лавров. Как заметила К. Эконен: «Формирование истории (нарратива) русского символизма с учетом гендерных аспектов требует отдельного исследования» [15, с. 108], что и определяет цель нашего исследования – рассмотреть эпистолярный диалог Брюсова и Петровской в гендерном аспекте.

Материалы и методы. Двойным эго-документом Брюсова и Петровской стала книга их переписки. Как заметил Ю. Тынянов: «письмо, оставаясь частным, нелитературным, было в то же время и именно поэтому фактом огромного значения. Этот литературный факт выделил канонизированный жанр „литературной переписки“, но и в своей чистой форме он оставался литературным фактом» [13, с. 266]. А. Лавров и Н. Богомолов выступили исполнителями завещания Брюсова, который позаботился, чтобы один из главных документов жизни, яркий пример реализации его творческого метода, был опубликован. Выполнить все условия завещания, указанные Брюсовым в письме к С. Соколову, было невозможно по целому ряду причин, на которые указывает А. Лавров [4, с. 6-7]. Петровская не хотела этой публичности и даже уничтожила часть писем, но, благодаря заботам Брюсова, один «из исключительно ярких и эмоционально насыщенных памятников русской эпистолярной культуры символистской эпохи» увидел свет [4, с. 7]. По мнению А. Лаврова, возможно это лучшее, что вышло из-под пера Петровской, однако данное суждение спорно, однако данное суждение спорно, учитывая оценки ее прозы рецензентов несимволистского круга, а также работы современных исследователей [10; 16].

Для дальнейшего рассмотрения книги писем Брюсова и Петровской следует сделать некоторые уточнения по употреблению понятий, обозначающих героя в жизнетворческом тексте. Д. Иоффе предлагает использовать «концепцию трансгрессивного “кинетического персонажа”, живого и действующего по “обе стороны текста” литературного актанта, который не уместается в рамках (лишь) вербального текста, живет в своей “жизни” по законам “текста”, наполняя чисто эстетическим, литературным жесто-смыслом свое частное свободное бытие» [8, с. 151]. Эта концепция

более точно выражает особенность персонажа «текста жизни» и «текста искусства», чем традиционные понятия «литературный характер», «литературная личность», «художественный персонаж».

Также разъяснения требует метафорическое понятие «гендерное зеркало», под которым мы понимаем взаимоотражение полов, следуя знаменитому высказыванию Вирджинии Вулф, что женщина веками «служила мужчине зеркалом, способным вдвое увеличивать его фигуру» [5, с. 480]. В зависимости мужчины от желания в лучшем свете отражаться в этом зеркале, она видит причину его потребности в женщине, ее многостороннее изображение в мужской литературе. Тему зеркала в гендерных исследованиях традиционно рассматривают с точки зрения теории Ж. Лакана, как репрезентацию собственного гендера, например, книги Ирины Савиной «Разговоры с зеркалом и Зазеркальем: Автодокументальные женские тексты в русской литературе первой половины XIX века» [12], Дианы Мейерс «Гендер в зеркале: культурный имидж и деятельность женщин» [17] и статья Т. Гундоровой «Жінка і Дзеркало» [6]. В последней автор также обращается к наблюдению Вулф и рассматривает с этой позиции женские образы в текстах Гоголя, Фрейда и Нечуй-Левицкого. Таким образом, понятие «лакановское зеркало» определяет восприятие себя как другого, а «гендерное зеркало» систему женско-мужского отражения, что прослеживается в отношениях творческих пар таких как Брюсов и Петровская.

Результаты и их обсуждение. Жизнь кинетических персонажей «Переписки» началась в 1904 году, а встреча произошла на год раньше. Они были представителями двух издательств с похожими программами. «Весы» Брюсова и «Гриф» Сергея Соколова, мужа Петровской, что закрепило за ней прозвище «Мадам Гриф», ориентировались на новую литературу и были центрами литературной жизни Москвы. На момент встречи Петровская была увлечена А. Белым и входила в круг «Аргонатов». По свидетельству современников, вначале отношения с Брюсовым были напряженными, на это повлияла конкуренция издательств и ее связь с Бальмонтом, а затем с Белым. Для Петровской еще до появления в символистском литературном обществе Брюсов был «первым из тех недоступных, державших в руках ключи подлинной жизни и подлинной литературы той русской эпохи», томивший ее мечту, а его первые стихотворные сборники стали символом ее новой веры. [11, с. 409]. Однако для Брюсова первое время она была лишь «Грифихой», этим прозвищем он пользуется в письмах к П. Перцову, М. Волошину и др. [4, с.35].

Неизвестная еще год назад дама становится музой нескольких поэтов, кроме Бальмонта и Белова, она вдохновляла А. Рославлева, Н. Пояркова и других. Конечно, это не могло не привлечь внимание Брюсова, который к тому же с юных лет примерял на себя образ великого соблазителя, о чем свидетельствует его набросок к автобиографии под названием «Мой Дон-Жуанский список» [2, с.222-223], где имя Нины Петровской стоит в разделе «А. Серьезное» с датировкой 1904-1910 гг. Причем следующая запись: «1908-9. Вера (Комиссаржевская)» свидетельствует,

что в эти годы отношения с Петровской были не единственными серьезными. По указанной им дате все закончилось в 1910 году, но переписка продолжилась до 1913 года, только его письма за этот период в книгу не попали.

Отсутствие писем Брюсова можно объяснить отъездом Петровской в Европу (1911), однако некоторые предшествующие письма печатались по копиям или черновикам Брюсова, но письма последних лет отсутствуют, возможно, он не хотел их делать публичными, ведь для него отношения уже закончились. Можно также предположить, что женский монолог в финале книги является зеркальным отражением мужского монолога начала книги, но значительно увеличенным. Переданная С. Соколову переписка не могла быть просто хронологически выстроенными письмами, учитывая, что «Как все символисты, Брюсов заботился о цельности материала, объединенного в книге» [4, 104].

Начинается «Переписка» почти деловым письмом от 15 октября 1904 года о невозможности дозвониться Петровской домой, из-за чего Брюсову пришлось «европейский телефон заменить азиатским посыльным» для выражения благодарности за «декадентки» и сообщения уже известного, «что “Иванов” отложен», подписанное по-дружески: «“Ваш” Валерий Брюсов» [4, с. 61]. Объяснение такому нетерпению дает P.S., в котором Брюсов настоятельно просит сообщить о поездке в Петрово-Разумовское. Хотя письмо совершенно нейтрально, но «поездок роковой» (Тютчев) начался. Следующее письмо через два месяца подписано «Твой Валерий», что подчеркивает смену статуса. Она перестает быть его «врагом», «сестрой» и «сораспятой». Все изменилось, он не видит в ее «глазах никакой муки», а себя представляет героем «ненаписанного романа» [4, 62]. Третье письмо Брюсова, представленное в двух редакциях, написано через полгода. Можно проследить интересные расхождения между черновым вариантом (3а) и отправленным письмом (3б, и далее в тексте указание на номер письма будет приводиться в круглых скобках).

В первом тексте Брюсов более откровенен и эгоцентричен. В обеих редакциях он поглощён воспоминаниями о признании в любви Петровской, о счастливых днях, проведенных вместе в Финляндии: «эти дни, в которые мне не стыдно было говорить: (3а) «Я – счастлив». Для меня то был месяц чуда, я дышал воздухом чудес, все чудесное стало для меня привычным и повседневным. <...> в самый миг свершения я сознавал его значение, его смысл, его величие (лично для меня), и потому вдвойне, в сто раз устремленнее, торопливее, более жадно впивал ту полноту чувств, которую даровали мне Судьба и Ты» [4, с.65-66]. Однако замечательная поездка стала для Брюсова началом конца, о чем он откровенно говорит в черновике письма: (3а) «Мое счастье – в прошлом, в воспоминаниях. Когда я остался стоять среди улицы, неловкий, смешной, с тяжелым саквояжем в руках, а Ты быстро исчезала за поворотом, – то было именно мое счастье и моя просветленность, с которыми должно мне было прощаться. Да! эти тридцать дней в Финляндии были вершиной моей жизни, крайним горным

пиком, с которого я, как некогда Пизарро, видел оба океана: моей прошлой и моей будущей жизни. Ты вознесла меня к моему зениту. После этого мига может наступить только спуск вниз, и, чувствую, я уже начал его» [4, с.66]. В отправленном письме Брюсов смягчает признание, что отношения вступили в завершающую фазу, он объясняет причину замедления в развитии их романа: (36) «Мне непобедимо надо хоть бегло <?>, хоть в отрывках повторить все пережитое, провести перед глазами огненные лики мелькнувших часов, казавшихся медленными, но слившихся теперь в одну мгновенную вспышку молнии... Эти часы – отныне мой храм. Прости, что я не могу еще ничего иного, как медлить в нем, молиться у тех же икон, вглядываться во тьму, пока еще теплятся зажженные Тобою свечи», – а далее предсказывает вмешательство потусторонних сил: «Они погаснут [свечи]. Тени уже смеются в окна. Они протянутся сквозь решетки, вползут в двери. Кривляясь и хохоча, они обступят меня. Сомкнут пальцы над моей головой. И я упаду в их черный хоровод, во мрак, в ту ночь, которой не было для меня при бледном сиянии северного полунощного солнца. Прощай» [4, с.70]. Письмо подписано тоже весьма многозначительно, одинаково в обоих вариантах, но малообещающе: «Твой – да! еще совсем, совсем Твой Валерий» [4, с.70].

Следовательно, для Брюсова эти отношения уже сознательно закончены, он не предполагал их развития, поэтому был щедр на выражение благодарности своей «девочке, милой, хорошей, маленькой», так он обращается к ней в начале письма. Брюсов одевает на нее ореол святости, придает ее образу мистическое значение: «Ты дала мне ключ ко всей моей жизни, счастьем пережитых дней объяснила все мучительства прошлого...» [4, 70]. Под последними имеется в виду период ухаживания, с игрой в оккультизм и «поединком» с Белым. Все то, что станет основной коллизией его романа «Огненный ангел». Это объясняет и нарочитое упование на святость подруги. Однако Петровская не сразу стала носителем образа «Ренаты», как об этом пишут современники, в письмах мы находим мечущуюся, любящую и страдающую женщину.

С первого письма Петровская призывает: «Милый ласковый зверь... Милый, хороший зверочек, не дичай без меня, вернись прежним. Ничто не умирает... Верь в чудо, верь!» [4, 71]. Она сразу поняла свою роль в этом романе, поэтому подписывает первые письма «Китайская фарфоровая девочка» (4, 5, 15). Затем вместо нее появляются уверение в принадлежности и любви «Твоя Нина» (16, 27, 37), «Твоя» (32), «Твоя навсегда» (42), или призывы и вопросы: «Верить?» (18), «Хочу тебя видеть!» (22), «Приезжай, приезжай!» (28)», «Я плачу» (39) и т.п.

Брюсов тоже подписывает свои письма с местоимением «твой» и даже уверяет, что навсегда, но он мыслит уже категориями метафизического мира его творческой реальности. Для него теперь главным становится «Роман о ведьме», а не сама ведьма. Почти в каждом письме Брюсов заводит речь о нем, рассказывает, как захватила его эта мысль, что он изучает испанский для чтения книг, присланных Бальмонтом

из Мексики, о жизни конквистадоров, просит Петровскую вспоминать прошлое, чтобы помочь ему в написании. Но в то же время уверяет ее: «Чтобы написать Твой роман, довольно помнить Тебя, довольно верить Тебе, любить Тебя» [4, 80]. В его творческом сознании ее образ совершает переход из реальности в художественный мир будущего романа. Брюсов пишет ей: «С каждым днем все более и более Ты становишься для меня символом, а не живой...» [4, 77]. Возможно, поэтому Петровская стала подписывать письма своим настоящим именем, словно сопровотившись этому переходу и еще надеясь на земное счастье.

Апофеозом «поединка рокового», который провел его участники через измены, ссоры и примирения, стал итоговый эпистолярный монолог Петровской протяженностью в три года. В этих письмах мы видим борьбу за земную любовь и «женское счастье», за желание быть единственной. Она еще на что-то надеется, что-то пытается объяснить, ищет виноватых. Главной своей соперницей, причиной разлуки и ее страданий Петровская считает жену Брюсова. Сначала она хотела вырвать его из семейного уюта «на Мещанской», открыть ему глаза на потребительскую природу любви его жены, потом упрекала его в стремлении к комфорту, ради которого он отказался от «нездешнего чувства». Она приходит к пониманию главной причины разрыва, подозревая, что «не “влюбленность в нее” после четырнадцати лет так изменила твои чувства ко мне. Это неправда! Это невозможно!.. Тогда что же? И я поняла, что... Да, вечно огорченная, убитая, всегда уже теперь в дурмане морфия, и живя так день за днем, я не заметила, как стала такой, каких, верно, не любят... Я похудела, побледнела, я больна, у меня нет тела, у меня не блещет, как прежде, глаза и выцвели от горя губы. Мушкетер может простить все, – самый низкий обман, пошлость, грубость души, десять любовников, но не простит глаз, опухших от слез, и горьких складок у рта... Разве есть в любви справедливость!» [4, с.640].

Таким образом, перед нами предстает, с одной стороны, типичная история влюбления (Донжуанства), а с другой стороны, пример двойного эго-документа жизнетворческой концепции символизма.

Выводы. Романная история Валерия Брюсова и Нины Петровской является признанным примером жизнетворчества, в основе которого лежит мысль о мире как о иерархии текстов, где особую роль играют эго-документы. Общим «текстом жизни» Брюсова и Петровской стала книга «Переписка», где они выступают кинетическими персонажами, которые предлагают свою гендерно-ориентированную интерпретацию событий, дают оценки происходящему и говорят о своих чувствах. Книга представляет женско-мужской эпистолярный диалог в реальном времени, протяженностью почти десять лет. Она имеет, кроме традиционной погодной структуры, внутреннюю оригинальную композицию, выстроенную Брюсовым, и реализующую его концепцию хронотопа истории любви. В связи с этим роль Петровской как соавтора «Переписки» ограничена и объективизирована. Начало и финал «Переписки» представляют вариант взаимного отражения или «гендерного зеркала», где трем мужским письмам, которые символизируют маску-

линное победоносное начало в духе «Veni, vidi, vici», соответствуют посылаемые в течение последних трех лет феминные, истеричные излияния любви, обиды, боли, грусти. Это зеркало вполне соответствует гендерным стереотипам и может служить прекрасным

материалом для более подробного исследования, выходящего за рамки литературоведения, которое затронет не только текст писем кинетических персонажей, но и лиц их комментирующих.

ЛИТЕРАТУРА

1. Белый А. Символизм как миропонимание. – М.: Республика, 1994. – 528 с.
2. Брюсов В. Из моей жизни: Автобиографическая и мемуарная проза. – М.: ТЕРРА, 1994. – 269 с
3. Брюсов В. Я. Собрание сочинений в 7-ми томах. – М.: Художественная литература, 1974. Т.6.
4. Брюсов В., Петровская Н. Переписка: 1904-1913. – М.: Новое литературное обозрение, 2004. – 776 с.
5. Вулф В. Обыкновенный читатель. – М.: Наука, 2012. – 776 с.
6. Гундорова Т. Жінка і Дзеркало // Часопис «Ї»: Гендерні студії. – 2000. – № 17. URL:<http://www.ji.lviv.ua/n17texts/hundorova.htm> (дата обращения: 09.08.2018).
7. Ильев С. П. Концепция и композиция книги «Ночи и дни» В. Брюсова. // Вопросы русской литературы. – 1990. – Вып. 1. – С. 102-110.
8. Иоффе Д. Жизнетворчество русского модернизма *sub specie semioticae*. Историографические заметки к вопросу типологической реконструкции системы жизнь. // Критика и семиотика. – 2005. – Вып. 8. – С. 126-179.
9. Минц З. Г. Поэтика русского символизма. – СПб: Искусство-СПБ. 2004. – 478с.
10. Михайлова М. В., Шевчук Ю. В. Нина Петровская – прозаик и критик. // Русская литература и журналистика в движении времени. Ежегодник 2015 / под ред. проф. Е. И. Орловой. – М.: Факультет журналистики МГУ, 2016. – С. 135-148.
11. Петровская Н. Разбитое зеркало. Проза. Мемуары. Критика. – М.: Б.С.Г. Пресс, 2014. – 960 с.
12. Савкина И.Л. «Разговоры с зеркалом и Зазеркальем: Автодокументальные женские тексты в русской литературе первой половины XIX века». – М.: Новое литературное обозрение, 2007. – 440 с. URL: <http://profilib.com/chtenie/123192/kirsti-ekonen-tvoretstsubekt-zhenschina-strategii-zhenskogo-pisma-v-russkom-simvolizme.php> (дата обращения: 09.08.2018).
13. Тынянов Ю. Н. Поэтика. История литературы. Кино. – М.: Наука, 1977. – 574 с.
14. Шахадат Ш. Искусство жизни: Жизнь как предмет эстетического отношения в русской культуре XVI–XX веков. – М.: Новое литературное обозрение, 2017. 440 с.
15. Эконен К. Творец, субъект, женщина: стратегии женского письма в русском символизме [Электронный ресурс]. – М.: НЛЮ, 2011. – 400 с.
16. Grossman D. Valery Briusov and Nina Petrovskaia: Clashing Models of Life in Art. Creating Life. 1994, pp.122–150
17. Meyers Diana T. Gender in the Mirror: Cultural Imagery and Women's Agency. Oxford University Press, 2002. 231 p.

REFERENCES

1. Belyu A. Symbolism as a World View. Moscow: Respublika, 1994. 528 p. (In Rus.).
2. Bryusov V. From my life: Autobiographical and memoir prose. Moscow: TERRA, 1994. 269 p. (In Rus.).
3. Bryusov V. Ya. Collected works in 7 volumes. Moscow: Hudogestvennaya literatura, 1974. V.6. (In Rus.).
4. Bryusov V., Petrovskaya N. Correspondence: 1904-1913. Moscow: Novoe literaturnoe obozrenie, 2004. 776 p. (In Rus.).
5. Woolf, V. The Common Reader. Moscow: Nauka, 2012. 776 p. (In Rus.).
6. Gundorova T. Woman and Mirror // Journal «Ї»: Gender Studies. 2000. Is17. URL:<http://www.ji.lviv.ua/n17texts/hundorova.htm> (last access: 09.08.2018). (In Ukr.).
7. Il'ev S.P. The concept and composition of the book "Nights and Days" V. Bryusov. // Voprosy russkoy literatury. 1990. Is. 1. P. 102-110. (In Rus.).
8. Ioffe D. The life-creation of Russian modernism *sub specie semioticae*. Historiographical notes on the issue of typological reconstruction of the system of life.// Kritika i semiotika. 2005. Is. 8. P. 126-179. (In Rus.).
9. Mints Z. G. The Poetics of Russian Symbolism. St. Petersburg: Iskusstvo-SPB. 2004. 478 p. (In Rus.).
10. Михайлова М. В., Шевчук Ю. В. Nina Petrovskaya, novelist and critic. // Russkaya literatura i zhurnalistika v dvizhenii vremeni. Yezhegodnik 2015 / edition of prof. E.I. Orlova. Moscow: Fakul'tet zhurnalistiki MGU, 2016. P. 135-148.
11. Petrovskaya N. The Broken Mirror. Prose. Memoirs. Criticism. Moscow: B.S.G. Press, 2014. 960 p.
12. Savkina I.L. Conversations with the Mirror and the Looking Glass: Autodocumentary Female Texts in Russian Literature of the First Half of the 19th Century. Moscow: Novoye literaturnoye obozreniye, 2017. 440 p.(In Rus.).
13. Tynyanov Yu. N. Poetics. History of literature. Cinema. Moscow: Nauka, 1977. 574 p. (In Rus.).
14. Shahadat Sh. Art of Living: Life as a matter of aesthetic relation in Russian culture of the 16th-20th centuries. Moscow: Novoye literaturnoye obozreniye, 2017. 440 p. (In Rus.).
15. Ekonen K. Creator, subject, woman: strategies of female writing in Russian symbolism [Electronic resource]. Moscow: Novoye literaturnoye obozreniye, 2011. – 117 p. (In Rus.). URL: <http://profilib.com/chtenie/123192/kirsti-ekonen-tvoretstsubekt-zhenschina-strategii-zhenskogo-pisma-v-russkom-simvolizme.php> (last access: 09.08.2018). (In Rus.).

Epistolary dialogue between Valery Bryusov and Nina Petrovskaya as a gender ego-document

E. V. Pedchenko

Abstract. The article is devoted to the review of the epistolary book of Valery Bryusov and Nina Petrovskaya "Correspondence" as a double ego-document with a gender representation. The author traces the development of the relations between the "kinetic characters" of this "text of life", in which the intimate side of the novel story of Bryusov and Petrovskaya is represented. The metaphorical concept of "gender mirror" is introduced, based on the statement of Virginia Woolf on the relationship of the sexes. It is defined as this concept realized by Bryusov and Petrovskaya in correspondence.

Keywords: gender, symbolism, life-creation, ego-document, gender mirror.

Епістемічна модальність в системі контекстуалізму і релятивізму

Л. Шнуровська

Київський національний лінгвістичний університет
Corresponding author. E-mail: shnyrovska@ukr.net

Paper received 05.09.18; Accepted for publication 10.09.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-177VI52-13>

Анотація. У статті розглянуто категорію епістемічної модальності в термінах стандартного, практичного і хмарного контекстуалізму та релятивізму на основі модальної семантики і теорії можливих світів. Аналітичний аналіз мікро- і макроструктури висловлювання дозволив показати алгоритм модифікації значення істинності-хибності модальної пропозиції і його релевантності мовленнєвому контексту. Досліджено варіативність епістемічного модального значення відносно контексту, практичної цілі і оцінки суб'єкта висловлювання.

Ключові слова: епістемічна модальність, модальне значення, контекстуалізм, релятивізм, плюралізм.

Для багатьох емпіричних явищ і фактів в області модальності поки не немає універсального інструмента дослідження і для його розробки необхідно визначити ключові принципи актуалізації модальної пропозиції в природному прагматичному контексті спілкування і механізми впливу цього контексту на її зміст. У зв'язку з чим, ми маємо на меті дослідити специфіку вбудовування модальних слів, виразів і пропозицій у корпус дискурсу, застосовуючи методи аналітичного аналізу фактичних даних. Основою нашого дослідження стали два базові постулати модальної семантики і теорії можливих світів, які дозволяють співвіднести істинність-хибність модального значення з мікро- і макроконтрактом пропозиції, тобто її полем. Перш за все, йдеться про відношення між фактами або явищами фактичного або можливого світу, яке, як традиційно вважається (див., н-д, [1]), виражає пропозиція у певному контексті. По-друге, одна і та ж загальноприйнята норма або суб'єктивна преференція, як передумова будь-якої модальної пропозиції, може мати різний вплив на формування істинність-хибність модального значення в залежності від того, яке місце вона займає в системі пресупозицій кожного з учасників комунікації. Таким чином, ми здійснюємо спробу синтезувати базові принципи модальної семантики і теорії можливих світів для того, щоб розробити новий аналітичний підхід до вивчення мікро- і макроструктури змісту модальної пропозиції, в чому і полягає актуальність цього наукового пошуку.

Як відомо, основний принцип *теорії можливих світів* відносно модальної семантики полягає в детермінованості модальних значень двома базовими розмовними фонами або контекстами: модальною базою і джерелом керування. **Модальна база** визначає загальний характер модальної пропозиції: розглядаються лише ті світи, де всі пропозиції в модальній базі є істинними. Відповідно, А. Кратцер [6] виділяє а) *обставинні модальні бази*, що включають пропозиції, які описують факти, й б) *епістемічні модальні бази*, що включають пропозиції, які виражають фрагменти певних знань суб'єкта. У свою чергу, **джерело керування** визначає, які саме пропозиції співвідносяться з фактичним або потенційно можливим світом. Далі, необхідно визначити набір **модальних операторів**, чутливий до обох контекстів. Наприклад, у випадку епістемічної модальності таким оператором може виступати *ймовірність*: модальна пропозиція зі значенням ймовірності

⟨*p*⟩ вказує на те, що *w'* є набором можливих світів, із якого можна вибрати оптимальний світ *w''*, де пропозиція *p* є істинною. Відтак, щоб визначити модальне значення в живому мовленні, необхідно встановити тип його оператора (тобто які *модальні сили* ним керують), а також до якої модальної бази це значення належить.

Відкритим, однак, залишається питання, як комуніканти сходяться на одному модальному значенні, зважаючи на те, що в живому спілкуванні пропозиційний зміст переважно не есплікується в повній мірі, не говорячи про те, що кожен суб'єкт володіє певним індивідуальним набором пресупозицій. Тим не менше, в процесі комунікативної практики носії мови засвоюють широкий діапазон природних контекстів, найбільш типових в межах їх мовної спільноти.

У термінах **стандартного контекстуалізму**, актуалізація модальних значень свідчить про те, що, по-перше, вони є *кванторами* певного набору світів і належать до певної модальної бази. По-друге, модальна база визначається контекстом висловлювання та суб'єктивним оцінним ставленням, так званім 'світом оцінки'. Точніше, модальна база є синтезом світів, релевантних певним знанням або оцінці та контексту актуалізації висловлювання. Так, наприклад, пропозиція (1) з епістемічним модальним значенням виражає, що суб'єкт знає про світ:

- (1) a. *Phoebe: Chandler MIGHT be in Tulsa.*
- b. *Joe: No, that is not true...He's at home.*
- c. *Phoebe: Oh. Then I guess I was wrong.*

Відтак, семантико-прагматичну модифікацію модального значення **MIGHT** можна поетапно пояснити так:

(2) Твердження (Assertion): *Фібі не помиляється, стверджуючи (1a), хоча вона може згодом відмовитися від цього.*

Заперечення (Disagreement): *незгода Джої в (1b) стосовно того, де перебуває Чендлер, безпосередньо не стосується того, що думає Фібі, а лише того, що вона озвучує у висловлюванні.*

Спростування (Retraction): *Цілком логічно, що Фібі відмовляється від попереднього твердження в (1c) після того, як вона дізнається, що Чендлер вдома.*

Теорія **практичного контекстуалізму**, в свою чергу, дозволяє водночас аналізувати всі три базові пропозиції – твердження, заперечення і спростування.

Хоч практичний контекстуалізм не є радикальним відходом від інтуїтивного стандартного аналізу, що лежить в основі раннього логіко-філософського контекстуалізму (див., н-д, [2; 5]), однак має три важливі доповнення. По-перше, йдеться про більш розмаїту прагматичну картину мовної актуалізації, де значення істинності-хибності модальної пропозиції може залежати від *практичних цілей* комунікантів. По-друге, епістемічна модальна база розглядається як перетин відповідних елементів знання, де ці елементи є такими, які можуть бути отримані в потрібний момент, щоб вплинути на вирішення актуальної практичної цілі. По-третє, твердження насправді перестало бути настільки проблематичним в плані аналізу, як це спостерігалось в попередніх дослідженнях епістемічної модальності, коли в розрахунок береться перш за все дихотомія епістемічного і неепістемічного.

Розгляд загальної прагматичної картини дискурсу свідчить, що учасники комунікації апіорі переслідують певні практичні цілі, незалежно від ступеня їх експлікації. Загальною ціллю, яку в кінцевому результаті мають намір досягти усі комуніканти, є кооперація. Тому переслідування кожної комунікативної цілі виявляється в конвенційних зобов'язаннях і практичних діях, релевантних відповідному комунікативному контексту через сам факт їх здійснення. Кожна ціль обмежена дійсним або можливим світом і в той же час є частиною дискурсу, яка керує процесом спілкування. Саме ж спілкування триває до того моменту, доки кожен із його учасників не оцінить масштаб і специфіку певного обговорюваного світу, щоб далі прийняти або відхилити конвенційні зобов'язання, з'ясувавши для себе потенційні можливості мовленнєвої взаємодії. Адже якщо в процесі спілкування комуніканти досягли бажаних цілей відразу, їхня інтеракція була б максимумально нетривалою.

Щойно окреслена загальна прагматична картина є логічним розгортанням моделі інтенціональної структури дискурсу [7; 8], що виражається у двох важливих доповненнях. Перш за все, ми надбудовуємо макроструктуру практичної цілі над структурою певного стану справ, потенційно представленого в повсякденному спілкуванні. Опираючись на це, ми розглядаємо поточну практичну ціль як окрему лінію дискурсу, що становить конвенційно спільну для усіх учасників спілкування мету, яка спрямовує хід розмови. Особливий статус актуальної практичної мети полягає в тому, що загальне розуміння учасників комунікації рано чи пізно трансформується в конвенційне зобов'язання щодо вирішення поставленої цілі, а також у намір зробити це зобов'язання загально оптимальним для ведення розмови.

Отже, ключова теза практичного контекстуалізму полягає в тому, що значення істинності-хибності в епістемічній модальності чутливі до актуальної практичної цілі та пошуку і визначення способів її досягнення. Тому є підстави вважати, що в коло цього пошуку потрапляють саме ті фрагменти знання, які формують епістемічну модальну базу. Таким чином, сфера відповідних знань у практичному контекстуалізмі визначається практичними діями, які комуніканти мають намір реалізувати в певному контексті.

У наступному ситуації (2) співвідношення між обговорюваною проблемою і різними практичними цілями є дещо складнішим. Говард і Леонард шукають Шелдона, який вирішив усамітнитись після невдачі, яка його спіткала:

(2) a. *Howard: Check on his room. He MIGHT be there.*

b. *Leonard (after checking in Sheldon's room): No, he's not.*

У цьому контексті, основна практична ціль – пошук Шелдона. Однак, *MIGHT* у (2a) не виражає цієї цілі: на момент мовлення Говард по суті тільки хоче домогтись, щоб Леонард перевірів у кімнаті Шелдона. Зрозуміло, що ця поточна ціль підпорядкована основній цілі пошуку Шелдона, адже її успішне вирішення вплине на подальшу лінію їх дій. Причина, чому Говард хоче, щоб Леонард перевірів кімнату Шелдона, полягає в тому, що така перевірка дозволить встановити відношення (англ. *relation*) *R* 'Чи є Шелдон у своїй кімнаті?', що в свою чергу вирішить основне питання (англ. *question under discussion*, далі *QUD*) 'Де Шелдон?' Отже, *R* виконую подвійну роль у цьому контексті: по-перше, *R* є *QUD* – обговорюваним питанням, яке Говард хоче вирішити, попросивши Леонарда перевірити в кімнаті Шелдона; по-друге, *MIGHT* у (2a) вказує на те, що питання все ще не вирішене, послаблюючи істинність твердження Говарда, на відміну, скажімо, від *MUST*, яке в цій ситуації могло б виразити більшу епістемічну силу.

Діапазон релевантності *MIGHT* у (2a) загальному контексту пропозиції залежить від подальших дій Леонарда. Таким чином, поточне з'ясування *R* в цьому контексті виключає все, що трапиться після того, як Леонард зобов'язеться перевірити кімнату Шелдона. Тому будь-яке нове знання, яке Леонард отримує після перевірки, не має значення для твердження Говарда, навіть якщо вони вирішить *QUD*.

Припустимо, що в іншому можливому світі Пенні також присутня під час розмова, і вона вже знає, що Шелдона немає в його кімнаті. Знання Пенні вже вирішують *R* і тим самим усувають необхідність перевіряти кімнату Шелдона для Леонарда. Її знання актуальні в рамках поточного з'ясування *QUD*. Тому Пенні, як передбачається, зможе відразу не погодитися з Говардом.

Зіставлення фактичного і гіпотетичного стану справ (без Пенні і з Пенні) показує, що той самий фрагмент знання 'Шелдона немає в його кімнаті' релевантний епістемічному твердженню. Однак для обох ситуацій важливо лише те, коли це знання стане відомим. Якщо знання стане відомим після виконання практичних дій (Леонард перевірить кімнату Шелдона), його значення для вирішення основної проблеми нівелюється. Якщо Леонард з'ясує, що Шелдона немає в його кімнаті, до того, як здійснить певні дії, значення знання Пенні змінить епістемічне значення усієї модальної бази.

У пропозиції (3) діапазон релевантності епістемічних *MIGHT* і *CAN'T* ще більш розширений:

(3) a. *Peggy: MIGHT there be life on Moon?*

b. *Don: We CAN'T answer this question yet. Otherwise, we CAN advertise there.*

У цьому контексті, ні Пері, ні будь-хто інший не знає або ймовірно навіть виключає можливість існування життя на Місяці (у сюжеті представлено період до

1969 р., коли Н. Армстронг здійснив політ на Місяць). Тому епістемічне *MIGHT* в (3а) є досить асемптивним, навіть якщо не зважати на те, що сама форма висловлювання є питальною. Тим не менше Дон утримується від підтвердження або спростування епістемічного *MIGHT*. Він сподівається, що через деякий час можливо будуть більш точні дані, які надалі дозволять висловлювати більш асертивну позицію щодо цього питання.

Тут з'ясування *QUD* робить запит на особливо широку сферу знання (освоєння космосу), яка перебуває поза межами компетенції учасників розмови. Швидше за все саме з тієї причини Дон відмовляється оцінювати значення істинності епістемічної пропозиції (3а). Сфера знання настільки недоступна для комунікантів на момент дискусії, що саме абілітивне значення *CAN* набуло саркастичного забарвлення.

Пропозиція (4) є епізодом гри в покер, де члени однієї команди діляться картами одна з одною, при цьому практична ціль учасників гри полягає в дотриманні загальноприйнятих правил, в результаті чого одна з команд отримує перемогу:

(4) a. *Phoebe: I just need twos.*

c. *Rachel: Oh, I've got twos (passes cards to Phoebe).*

d. *Ross: You know, you CAN'T do that.*

e. *Rachel: Why? I don't need them.*

Не зважаючи на те, що знання Росса загальнодоступне, воно водночас нерелевантне контексту, оскільки загальна практична ціль усіх учасників гри (дотримання правил або алгоритму гри з метою виграшу) і локальна ціль (обмін потрібними картами) не співпадають.

Відтак, якщо стандартний контекстуалізм передбачає, що в багатьох випадках значення істинності епістемічних тверджень або заяв повинне збігатися зі значенням істинності попередніх пропозицій, залишається не вирішеною проблема межі модального поля, за якою ніяке нове знання не могло б спростувати істинність актуального епістемічного твердження. В свою чергу, практичний контекстуалізм визначає іншу межу: якщо актуальна практична мета не встановлює часові або інші обмеження для вибору та здійснення потрібної практичної дії, можна оперувати певним майбутнім знанням у релевантний момент часу.

Отже, теорія практичного контекстуалізму побудована в площині конкретної прагматичної картини дискурсу, базовим принципом якої є встановлення і слідування актуальній практичній цілі, що в свою чергу направляє запит дискурсу. Тільки те знання, яке доступне на момент мовлення і яке може вплинути на практичні дії і досягнення практичної цілі, є актуальним, а епістемічна модальна база визначається як перетин всіх таких відповідних знань. Таким чином, епістемічне твердження або заява може стосуватися не тільки наявних, а й майбутніх знань та знань інших агентів, що закономірно порушує питання про те, чи може епістемічне твердження будь-якого мовця бути коли небуть абсолютно істинним.

Насамкінець зауважимо, що прагматична картина, заснована на актуальних практичних цілях, сама по собі не передбачає наявності природних мовних форм чутливих саме до знань релевантних цим цілям. Крім того, відносно групового контекстуалізму, епістемічні

твердження є беззаперечними лише тоді, коли авторитет мовця має вплив на психічних станах інших учасників комунікації. В такому разі епістемічна суть модальної пропозиції перетворюється на спробу переконання за рахунок ваги авторитету мовця, а це вже площина динамічного модального поля. Подібно, абілітивний контекстуалізм не є достатнім інструментом для пояснення, наприклад, епістемічності *MIGHT*, адже в контексті розмови завдяки більш достовірним знанням іншого агента його асерторичність буде порушена. Таким чином, для повноти аналізу семантико-прагматичного значення модальної пропозиції, актуалізованої в певному контексті, вважаємо за необхідне синтезувати усі вище згадані підходи контекстуалізму.

Одним із різновидів нестандартного контекстуалізму є перш за все **релятивізм** – синтез аналізу контексту висловлювання, параметрів оцінки та контексту оцінки (див., н-д, [3; 9]). Релятивізм вводить новий параметр *оцінки*, до якого чутливий зміст пропозиції – *контекст оцінки*, який, як правило, включає джерело оцінювання – *оцінювача*. У площині релятивізму зміст твердження є *функцією* від контексту оцінки до пропозицій (або, у деяких варіантах, просто від оцінювача до пропозиції). Для того, щоб виокремити пропозицію зі сказаного, потрібно узгодити специфічний контекст оцінки з такою функцією. Для більшості пропозицій функція, яку вони позначають, є відносно сталою у зв'язку з конвенційністю і в деякій мірі 'консервативністю' переважної більшості семантичних значень. Проте існує безліч мовних одиниць, у тому числі модальних, чутливих до контексту оцінки. Відтак, у системі релятивізму епістемічна модальна база визначається як знання оцінювача контексту оцінки.

У термінах релятивізму пропозиція (1) можна про інтерпретувати так:

(5) Твердження: у (1а) *Фібі* оцінює стан справ і за її власним переконанням її твердження є істинним.

Заперечення: *Джої* переоцінює (1а), оскільки відносно знання *Джої* (1а) – хибне.

Спростування: *Фібі*, отримавши нову достовірну інформацію, повторно оцінює своє попереднє твердження (1а).

На відміну від практичного контекстуалізму, який вказує на якісну зміну знання одного з учасників розмови (1), релятивізм же вказує на зміну значення істинності, навіть якщо поверхнева структура пропозиції при цьому однакова.

Тепер перейдемо до іншої теорії за межами стандартної теорії контекстуалізму – **хмарного контекстуалізму** як **плюралізму** [4]. (англ. *Cloudy Contextualism Cum pluralism*). На відміну від релятивізму, плюралізм не передбачає додаткових параметрів оцінки. Його основна ідея вказує на те, що одне модальне поле може містити декілька пропозицій. Якщо це дійсно так, то у (1) твердження, заперечення і спростування є окремими пропозиціями. Втім, у термінах плюралізму в структурі дискурсу не всі заперечення виконують однакову роль: деякі з них можуть заперечувати значення лише того висловлювання, яке їм передує, а не епістемічну пропозицію в цілому. В цьому випадку проблема заперечення взагалі не має нічого спільного з епістемічною модальністю і її значенням істинності.

У термінах хмарного контекстуалізму, епістемічне

модальне значення у пропозиції (6) можна модифікувати так:

(6) a. *Howard: He (Sheldon) MIGHT be there.*

b. *Leonard: You're wrong. I've already checked there.*

c. *Howard: No, what I said was true! He MIGHT have been there!*

Пропозиція (6) вказує на те, що Говард не відмовляється від буквально заявленої пропозиції. Так, хоча й імпліцитно, Говард і Леонард мають різне бачення як поточної практичної цілі розмови, так і контексту розмови в цілому. Говард робить акцент на тому, що він думає, тоді як Леонард – на тому, щоб знайти Шелдона. Межі епістемічного знання Говарда дуже звужені і виключають знання Леонарда. Епістемічне заперечення, актуалізоване Говардом, дійсно видається логічним, якби воно відповідало практичній цілі. Однак із слів Говарда складається враження, що він особливо не зацікавлений знайти Шелдона. На момент мовлення Леонард, із іншого боку, справді зацікавлений знайти Шелдона. Тому межі, які він встановив для оцінки заперечення Говарда, є ширшими, і вони включають в себе знання, якими Леонард може поділитися і які в результаті посприяють вирішенню загальної актуальної проблеми. Якщо межу контексту встановлені таким чином, висловлювання Говарда є хибним.

Відтак, у термінах хмарного контекстуалізму, епістемічне *MIGHT* у (6a) і (6c) є прикладом соліпсистичного твердження, яке стосується виключно суб'єктивного розуміння стану справ. Відтак джерелом заперечення в (6) виступає той факт, що Говард і Леонард мають різне бачення практичної цілі і контексту розмови в цілому.

Незначні модифікації (6) додатково продемонструють відмінності між хмарним і практичним контекстуалізмом. Припустимо, що переконання, яких дотримується Говард, є істинними, то в принципі він міг би слідувати їм у будь-якому контексті, коли його фактичне знання не виключає того факту, що Шелдон знаходиться у своїй кімнаті. Скажімо, в наступному діалозі (7) переконання Говарда залишаються незмінними, як це було в (6):

(7) a. *Leonard: I checked in his room. He's not there.*

b. *Howard (2 minutes later, having forgotten what Leonard told him): He MIGHT be in his room.*

c. *Leonard: You're wrong. I told you I checked there.*

d. *Howard: No, what I said was true! He MIGHT have been there!*

У пропозиції (7) Говард очевидно не усвідомлює, що слідування його переконанням є хибним, навіть якщо перенести його в контекст (6). Практичний контекстуалізм передбачає: якщо припустити, що Говард забув самий важливий фрагмент знання, повідомлений йому Леонардом, цей фрагмент вже був йому доступний і, таким чином, потрапив у сферу відповідних знань, що зрештою заперечує епістемічне значення *MIGHT* у (6b) і (6d).

Отже, аналітичний аналіз мікро- і макроструктури висловлювання дозволив показати алгоритм модифікації значення істинності-хибності модальної пропозиції і його релевантності мовленнєвому контексту, що в свою чергу дозволило прослідкувати і виявити специфіку варіативності епістемічного модального значення відносно практичної цілі, контексту і суб'єктивної оцінки висловлювання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Arregui, A. (2011). *Counterfactual-style revisions in the semantics of deontic modals*. *Journal of Semantics*, 28: 171–210.
2. DeRose, K. (1991). *Epistemic possibilities*. *Philosophical Review*, 100(4): 581–605.
3. Egan, A. (2007). *Epistemic modals, relativism and assertion*. *Philosophical Studies*, 133(1): 1–22.
4. Fintel, K. von, Gillies, A. (2011). *'Might' made right*. *Epistemic modality*, 108–130.
5. Hacking, I. (1967). *Possibility*. *The Philosophical Review*, 76(2): 143–168.
6. Kratzer, A. (1991). *Modality*. *Semantics: An international handbook of contemporary research*: 39–650.
7. Roberts, C. (2012). *Information structure: Afterword*. *Semantics and Pragmatics*, Vol. 5, Art. 7: 1–19.
8. Stalnaker, R. (1984). *Inquiry*. Bradford Books, MIT Press, Cambridge, MA, 187 p.
9. Stephenson, T. (2007). *Judge dependence, epistemic modals, and predicates of personal taste*. *Linguistics and Philosophy*, 30(4): 487–525.

Epistemic modality in the context of contextualism and relativism

L. Shnurovska

Abstract. The article considers the category of the epistemic modality in terms of standard, practical and cloud contextualism and relativism due to the modal semantics and the possible worlds theory. An analytical analysis of the micro and macrostructure of the utterance enabled to show the algorithm for modifying the truth-false value of the modal proposition and its relevance to the speech context. It also investigates the variability of the epistemic modal value with respect to the context as well as the subject's practical purpose and evaluation of the statement.

Keywords: *epistemic modality, modal value, contextualism, relativism, pluralism.*

Номінативні речення як засіб вираження почуттів та емоцій в англійській, французькій та українській мовах

О. В. Швець

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

Переяслав-Хмельницький, Україна

Corresponding author. E-mail: olexandershvets@gmail.com

Paper received 02.09.18; Accepted for publication 07.09.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-177VI52-14>

Анотація. У статті відображено результати наукового пошуку, присвяченого виявленню здатності номінативних речень до вербалізації почуттів та емоцій індивіда. Робота виконана в руслі антропоцентричного підходу до дослідження проблеми концептуалізації дійсності людиною та відображення результатів світосприйняття носіями різних етнічних груп засобами мови, що органічно пов'язано з мовною репрезентацією надзвичайно важливої сфери внутрішнього світу людини – почуттів та емоцій.

Ключові слова: номінативні речення, почуття, емоції, позитивні та негативні почуття і емоції.

Вступ. Поворот сучасної лінгвістики у площину антропоцентричного підходу пов'язаний із зосередженням уваги науковців на вивченні проблеми концептуалізації дійсності індивідумом та відображення її результатів засобами мови. Антропоцентричний підхід до вивчення мовних явищ органічно пов'язаний із дослідженням мовної репрезентації такої важливої сфери внутрішнього світу людини як почуття та емоції, що є невід'ємним елементом людського життя та продовжують перебувати у центрі зацікавленості представників різних лінгвістичних напрямів.

Короткий огляд публікацій за темою. Особливості відображення емоційного світу людини мовними засобами розглядаються у таких напрямках: структурно- та функціонально-семантичному (Л.Г. Бабенко, А. Вежбицька, О.М. Вольф, Т.В. Парасюк), когнітивному, лінгвокогнітивному та прагматичному (О.Ю. Булигіна, С.Г. Воркачов, Г.І. Приходько, В.І. Шаховський).

Актуальність пропонованої розвідки визначена спрямованістю сучасної лінгвістики на виявлення маловідомих аспектів вербалізації почуттів та емоцій людини і недостатнім вивченням використання номінативних речень з метою вираження мовцем почуттів та емоцій у англійській, французькій та українській мовах.

Мета дослідження – встановити, які види почуттів та емоцій можуть виражати номінативні речення в англійській, французькій та українській мовах.

Матеріали та методи. У процесі дослідження було застосовано комплексну методiku, що передбачала залучення *описового методу* – з метою виділення одиниць для зіставлення та їх інтерпретації; *структурно-семантичного методу* – для виявлення семантики номінативних речень англійської, французької та української мов на основі аналізу значень їх структурних елементів; *процедури кількісних підрахунків* – для забезпечення достовірності й об'єктивності одержаних результатів.

Матеріалом дослідження слугували 812 номінативних речень (215 – англійської мови, 274 – французької та 323 – української мови), відібраних із творів англійських, франкомовних та україномовних письменників ХХ століття.

Результати та їх обговорення. Сучасний етап розвитку лінгвістики відзначений тенденцією до виявлення придатності мовних засобів виражати не лише думки людини, але й її суб'єктивне ставлення до сказаного – почуття, емоції, оцінки, оскільки саме вони (почуття, емоції, воля, оцінка) є невід'ємним фактором пізнання дійсності людиною. Як зазначає Р. Якобсон, виявом експресивної функції мови є прагнення індивіда виразити своє ставлення до предмета розмови та справити враження на свого співрозмовника [6, с. 199].

Процес життєдіяльності людини пов'язаний із її постійними контактами з оточуючим середовищем. Сприймаючи навколишню дійсність, людина по-різному ставиться до предметів та явищ, що її оточують. Одні події викликають у неї захоплення, інші – печаль, гнів, образ тощо. Вияв почуттів та емоцій є демонстрацією суб'єктивного ставлення людини до навколишніх предметів та явищ.

Почуття є стійким емоційним ставленням людини до явищ дійсності, що відображає їх значення відповідно до її потреб і мотивів [5, с. 256]. Емоції визначають як особливий клас психічних процесів і станів людини, пов'язаний із інстинктами, потребами і мотивами, що відображають у формі безпосереднього тимчасового переживання (задоволення, радості, страху тощо) значущість діючих на індивіда явищ і ситуацій для його життєдіяльності [5, с. 257]. Якщо предмети чи явища оточуючої реальності задовольняють потреби особистості або полегшують їх задоволення, у неї виникають позитивні почуття та емоції, якщо ні – негативні.

Зовнішній прояв почуттів та емоцій може здійснюватися окремими словами, словосполученнями або реченнями. Вважаємо, що особливий статус серед засобів їх екстеріоризації належить номінативним реченням, оскільки їх використання – компроміс між потребами комунікації та прагненням людини мінімізувати мовні зусилля, надзвичайно актуальний в умовах сучасного способу життя.

Використання номінативних речень зумовлене ситуацією, що спричинила певні почуття та емоції людини. У зв'язку з тим, що у момент переживання емоційних станів людина позбавлена можливості роздумувати над вибором складної синтаксичної структури

для вираження свого ставлення до подій або їх оцінки, вона найчастіше вдається до вживання у своєму мовленні саме номінативних речень.

Результати опрацювання фактичного матеріалу дослідження уможливили виділення таких позитивних (подяка, похвала (схвалення), радість, захоплення, здивування) та негативних (вибачення (виправдання), докір, нарікання (осуд), гнів, жаль) почуттів та емоцій, які здатна переживати людина та які можуть бути вербалізовані номінативними реченнями.

Розглянемо випадки використання номінативних речень для вираження позитивних почуттів, до яких відносяться подяка, похвала та самопохвала.

У випадку, коли мовець прагне відзначити зроблений для нього хороший вчинок, послугу чи допомогу, виявити вдячність або дяку за щось зроблене він вдається до висловлення *подяки* – вміння належно оцінити виявлену до когось уважність, будь-яку зроблену корисну справу, позитивна оцінка доброти або підтримки / послуги, наданої адресату, а також вираження почуття вдячності, бажання віддячити комусь за надану послугу / благодійність: англ. *Right, M'Coy said brightly. Thanks, old man. I'd go if I possibly could* [11, p. 76] – висловлення подяки за надану послугу; фр. *Merci! dit Bruno d'une voix chaleureuse et il disparut* [13, p. 200] – вираження вдячності друзям за розуміння; укр. *Мерці за відвертість. Що ж, самі напросились...* [3, с. 522] – вияв вдячності за критичну оцінку зроблених вчинків.

Як бачимо, вираження подяки реалізується переважно шляхом реактивної стратегії й тактики схвалення чийось вчинків.

Вербальним або невербальним виявом позитивного ставлення мовця до іншої людини, позитивної оцінки її особистості, якостей, вчинків і думок є *похвала*. Спираючись на дані досліджень Л.І. Ключко, визначаємо похвалу як щире й об'єктивне, з точки зору мовця, висловлення схвалення особистості адресата, його якостей і/або діяльності, а також об'єктів, що входять у «світ адресата», індивідуальну, «авторську» комунікативну стратегію якісного оформлення мовлення з метою уникнення шаблонності [4, с. 12].

Похвала може стосуватися моральних чи інтелектуальних якостей, умінь та вчинків співрозмовника або відсутньої під час розмови людини, а також їх зовнішності чи манер: англ. *Full house, all waiting. Orchestra, fanfare, curtain! Ching Ling Soo, the great Oriental Magician! There he is, on stage!* [10, p. 82] – висока оцінка професійних якостей особистості; фр. *Et ces mèches noires et plates qui pendaient droit autour d'un étrange petit visage, comme on n'en voyait point en Seine-et-Oise. Gentille, gentille comme un petit animal exotique, et réfléchi avec ça, sensée, une vraie petite femme!* [15, p. 28] – похвала зовнішності людини; укр. *Крім цих непохвальних рис Орисиного характеру, були у невістки і позитивні прикмети, що їх теж не замочувала тітка Наталя. Овиім, овиім, з Орисі першокласна господиня* [1, с. 258] – вияв схвалення господарської діяльності.

Розрізняють позитивні вияви похвали та *самопохвали*, що є різними за своїм спрямуванням: похвала орієнтована на адресата, самопохвала – на адресанта висловлювання, за яких мовець, очевидно, навмисно

ігнорує максимум скромності: англ. *But a lovely mummer, he murmured to himself. Kinch, the loveliest mummer of them all!* [11, p. 5] – самовихваляння акторськими здібностями; фр. *Et alors M. Georges avec ses contes à dormir debout, sa lessiveuse rouillée et son poisson d'or! La troisième manche! S'ils n'avaient pas été tous autour d'elle à l'embêter, et Daniel le premier, elle se serait toujours très bien débrouillée dans la vie* [15, p. 191] – вихваляння своїми здібностями; укр. *Бо в нас, металургів, коли вже дружба, то міцніша за сталь! Але ж тільки скромняги ми, оце нам у житті заважає* [3, с. 202] – висловлення похвали стосовно міцності дружби сталеварів.

Отже, похвала є щирим висловленням схвалення, позитивною оцінкою, яка має творчий, індивідуально-авторський характер та втілюється у мовленні завдяки використанню лексичних одиниць, здатних передати це почуття.

Прагнення особистості до виявлення значного піднесення радісних почуттів, найбільшого задоволення ким або чим-небудь, потужний вияв бажання, почуття подиву, завзяття чи наснаги кваліфікується як *захоплення / захват*: англ. *We'll pick up her and get on to the show. The show! Francine jerked. It's what we need* [10, p. 161] – висловлення захоплення майбутніми розвагами; фр. *Et elle partit en courant. – Quelle brave femme, soupira Loïc. Elle est encore allée me chercher une de ses précieuses toiles d'araignée!* [13, p. 219] – вияв захвату сміливістю жінки; укр. *І тоді, коли чотири сестри стояли півколом, незаймані, її силоміць виставляли перед гостями, під лампу. – Що за чудовий колір волосся! А очі... Чи бачив хто таке?* [2, с. 381] – вербалізація захоплення красивим кольором волосся.

Як свідчать результати проведеного дослідження, номінативні речення в англійській, французькій та українській мовах здатні виражати позитивні почуття особистості, породжені узгодженням обставин із нормами, що відповідають її світогляду, серед яких подяка, похвала / самопохвала та захоплення.

У матеріалі дослідження також було виокремлено номінативні речення, в яких знайшли відображення негативні почуття та емоції учасників комунікації, породжені відхиленням обставин від параметрів життєдіяльності конкретної людини як особистості зокрема страх, обурення, нарікання, сором, жаль, вибачення, докір, осуд та іронія.

Почуття, спричинене загрозою людині, її здоров'ю та життю; очікування можливого майбутнього зла, побоювання непередбаченого визначається як *страх*: англ. *A GHOST! cried Tom. No, said a voice, just me* [10, p. 185] – вияв страху перед появою незнайомця; фр. *Peur de la mort. La seconde crise a été moins violente que la première, je crois. Mais c'est bien étrange ce tres-saillement, cette contraction de tout l'être autour de je ne sais quel point de la poitrine...* [9, p. 207] – демонстрація страху перед смертю; укр. *Зіпи! Це звіринець якийсь!* [3, с. 267] – вияв страху у зв'язку з побаченими у темряві опудалами тварин. Як видно, почуття страху вербалізується номінативними реченнями у всіх зіставлених мовах.

Виявом почуття невдоволення, роздратування у відповідь на заподіяне людині чи її близьким зло (образу, несправедливість), спрямоване проти найбільш

цінного для людини є *обурення*: англ. *You fool!* cried Francine, and tears were in her eyes [10, p. 165] – обурення вчинком співрозмовника; фр. *Envolée, ma petite illusion! Retire, le bon point! Fred n'avait rien fait parce qu'il ne pouvait pas signer pour moi* [7, p. 232] – висловлення обурення з приводу негідної поведінки брата; укр. *Плакати через ту, яку господь створив для того, щоб осушувала сльози іншим? Яка підла вигадка! Яка нісенітниця!* [1, с. 627] – вияв обурення з приводу нарікань на поведінку дочки.

Висловлення незадоволення ким / чим-небудь, прикритію з приводу чогось, ремствуванням, скаргою кваліфікується як *нарікання*: англ. *God, isn't he dreadful? he said frankly. A ponderous Saxon. He thinks you're not a gentleman. God, these bloody English* [11, p. 4] – нарікання на зневажливе ставлення особи до оточуючих; фр. *Journée terrible pour moi. Et le pis, c'est que je me sens incapable d'aucune appréciation raisonnable, modérée, de faits dont le véritable sens m'échappe peut-être* [9, p. 119] – нарікання на нещасливий збіг обставин; укр. *А все то коні! Ой, коні, коні. Коні були причиною, що взяв він того чорта до себе в наймити* [1, с. 217] – вияв нарікання на свої вчинки. Наведені фрагменти засвідчують здатність номінативних речень до вираження нарікання, що є проявом негативних переживань людини.

Почуття сильного збентеження, незадоволення, зняковіння через свою або інших людей негідну поведінку, недостойні дії, вчинки, які не відповідають прийнятим у суспільстві нормам і звичаям є виявом *сорому*: англ. *Shame on him!* [11, p. 466] – вираз незадоволення непристойною поведінкою; фр. *Dire que les étrangers voient ça! Quelle honte! Et c'est là-dessus qu'on nous juge...* [12, p. 46] – висловлення збентеження від побаченої вистави, зміст якої не відповідав прийнятим у суспільстві нормам; укр. *Боже, який сором для родини! Господи, на що ми зішли! – зойкала Зоня. Була блідою, обличчя їй затягнулось поволокою якоїсь нереальної, але видимої вже старості* [2, с. 286] – вияв почуття сильного збентеження спричиненого негідною поведінкою продавця. Як бачимо, почуття сорому може мати різний ступінь вираження засобами мови, що уможливується використанням лексичних одиниць, здатних її передати.

Жаль є виявом співчуття мовця до чужого горя: англ. *His Excellency! Too bad! Just missed that by a hair. Damn it! What a pity!* [11, p. 241] – відчуття жалю з приводу втрати; фр. *Elle a l'air charmante, dit Gilles. C'est dommage qu'elle ait épousé ce type-là. – Oui. Grand dommage* [14, p. 199] – вияв співчуття з приводу невдалого одруження; укр. *Такий нещасливий випадок! Така трагічна помилка. Така несподівана негадана смерть у розквіті віку! – бідкались приїжджі родичі, а серед них – найбільше тітка Рузя з Зеленої* [1, с. 498] – висловлення співчуття у зв'язку зі смертю близької людини.

Поблажливість до кого-небудь винного, до його провини; прощення за провину є *вибаченням*. Вибачення – важлива складова вербальних форм ввічливості, до якої вдаються у разі виникнення між кількома учасниками спілкування конфлікту, який необхідно владнати: англ. *A hundred thousand apologies* [11, p. 556] – прохання вибачити за сказане; фр. *Vous*

n'abritez pas une vierge pure, mon brave... Pardon... Monsieur Henri! [13, p. 89] – прохання виявити поблажливість з приводу сказаного; укр. *Чоловік (як його прізвище до біса?) глянув здивовано на Зоню і легенько відсунув конверт від себе. – То якесь непорозуміння, панно Річинська...* [1, с. 388] – намагання вибачитися за відмову працевлаштувати. Отже, вибачення спрямоване на стримання агресії та відновлення гармонійних стосунків між учасниками комунікації.

Висловлене кому-небудь або передане в інший спосіб звинувачення в чомусь, незадоволення чимось тощо є проявом *докору*: англ. *Maggy, pouring yellow soup in Katey's bowl, exclaimed: – Boody! For shame!* [11, p. 227] – докір за непристойну поведінку за столом; фр. *Et l'on dit les paysans inhospitaliers, en France! songea Diane. Quelle injustice!...* [13, p. 79] – вияв незадоволення з приводу ставлення жителів сіл до міського населення; укр. *Мені страшно чути такі речі від вас, докторе. Ви ж ще молода людина. Я у вашій року...* [1, с. 294] – висловлення незадоволення аполітичністю співрозмовника.

Осуд є виявом негативного, несхвального ставлення людини до кого-, чого-небудь: англ. *Mr O'Madden Burke, following close, said with an ally's lunge of his umbrella: – Lay on, Macduff! – Chip of the old block! the editor cried, slapping Stephen on the shoulder* [11, p. 144] – осуд застарілих поглядів співрозмовника; фр. *Comme s'ils étaient toujours sur la brèche du fait d'aimer leurs semblables! Quel narcissisme! Quelle hypocrisie chez l'être humain, finalement!* [13, p. 63] – висловлення осудливого ставлення до самозакоханої людини; укр. *Іван махнув рукою: – Метушняк. Порожній діяч...* [3, с. 205] – вияв несхвалення з приводу вчинків людини.

Оцінка самого себе, своїх чеснот або недоліків є *самооцінкою*: фр. *Une pie. Une pie voleuse et noire. Méchante* [15, p. 197] – негативна оцінка власних недоліків; укр. *Я загородив їй дорогу й пригрозив, що доти не відступлюсь, доки вона не пояснить мені причини. Ах, який писаний дурень з мене!* [1, с. 245] – негативна оцінка власних вчинків. У матеріалі дослідження було виявлено випадки функціонування номінативних речень для вираження самооцінки лише в українській та французькій мовах.

Глузливо-критичним вираженням ставлення мовця до предмета розмови, висміюванням кого / чого-небудь є *іронія / насмішка*: англ. *The carriage climbed more slowly the hill of Rutland square. Rattle his bones. Over the stones. Only a pauper. Nobody owns* [11, p. 96] – насмішка над соціальним становищем людини; фр. *Générosité dans l'astuce! La phobie de ma mère fut toujours de voir diminuer ses revenus* [8, p. 385] – висміювання особливостей поведінки матері; укр. *Самим духом, брате, ситий не будеш. Матерія – первинна. Так, певне, міркують і оті юшкоїди. Оті ходячі шлуки* [3, с. 71] – вияв критичного ставлення до обмеженості інтересів людей. Як видно, іронія спрямована на висловлення критичного ставлення мовця до предмета розмови.

Отже, проведене дослідження підтвердило здатність номінативних речень англійської, французької та української вербалізувати негативні почуття та емоції людини такі як страх, обурення, сором, нарікання, жаль, докір, осуд, іронія та вибачення.

Підсумовуючи, зазначимо, що номінативні речення англійської, французької та української мов можуть виражати почуття та емоції, тобто висловлювати ставлення мовця до дійсності. Реакція на сприйняття навколишнього середовища, дію, поведінку слухача або самого мовця, виражена номінативними реченнями, може бути позитивною або негативною.

У кожній із досліджуваних мов кількість номінативних речень, що експлікують позитивні почуття / емоції індивіда є різною (в укр. мові – 58,51%; англ. мові – 54,88%; фр. мові – 35,40%). Зазначене вище дозволяє зробити припущення про те, що носії французької мови частіше використовують номінативні речення для вираження негативних почуттів / емоцій, що пов'язане як із особливостями категоризації ними дійсності, так і зі сприйняттям позитивних почуттів / емоцій як норми, яка знаходить менше висвітлення у їх мовленні, а негативні почуття / емоції, як відхилення від норми, привертають більше уваги з боку мовців.

Висновки. Проведене дослідження виявило, що номінативні речення англійської, французької та української мов вербалізують почуття та емоції, які переживає мовець, передаючи його ставлення до зображуваних подій або осіб. Вияв почуттів та емоцій, реалізованих номінативними реченнями англійської, французької та української мов, може мати як позитивний, так і негативний характер.

Встановлено, що екстеріоризація самооцінки номінативними реченнями можлива лише у французькій та українській мовах, що засвідчує високий рівень самокритичного ставлення носіїв цих мов. Ступінь вербалізації номінативними реченнями почуттів та емоцій людини варіює залежно від мови, що відображає специфіку концептуалізації дійсності представниками англійської, французької та української мови.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у виявленні здатності номінативних речень до вираження почуттів та емоцій людини на матеріалі публіцистики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вільде І. Сестри Річинські. Книга друга. К.: Дніпро, 1977. 690 с.
2. Вільде І. Твори в 5-ти томах. К.: Дніпро, 1986. Т. 1. 640 с.
3. Гончар О.Т. Твори: В 7-и томах. К.: Дніпро, 1988. Т. 7. 656 с.
4. Ключко Л.І. Висловлювання похвали в комунікативно-діяльнісній парадигмі спілкування (на матеріалі англійської мови). Автореф. канд. філол. наук. Харків: Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 2004. 20 с.
5. Скрипченко О.В., Долинська Л.В., Огороднійчук З.В. Загальна психологія: навч. посібник. Київ: Просвіта, 2005. 461 с.
6. Якобсон Р. Лингвистика и поэтика. пер. с англ. И.А. Мельчука в *Структурализм: за и против*. М.: Прогресс, 1975. С. 193–231.
7. Bazin H. La mort du petit cheval. Paris: Bernard Grasset, 1950. 247 p.
8. Bazin H. Cri de la chouette. M.: Progrès, 1979. P. 327–480.
9. Bernanos G. Journal d'un curé de campagne. Paris: Édition du groupe "Ebooks libres et gratuits", 1936. 263 p.
10. Bradbury R. Dandelion wine. New York: Bantam Books, 1976. 256 p.
11. Joyce J. Ulysses. New York: Vintage Books: A Division of Random House, 1961. 806 p.
12. Mauriac F. Thérèse Desqueyroux. Paris: Bernard Grasset, 1976. 184 p.
13. Sagan F. Les faux fuyants. Paris: Julliard, 1991. 256 p.
14. Sagan F. Un peu de soleil dans l'eau froide. Paris: Flammarion, 1969. 272 p.
15. Triolet E. Roses à crédit. Kiev: Dnipro, 1981. 255 p.

REFERENCES

1. Vilde I. *Sisters Richynski. The second book*. Kyiv: Dnipro, 1977. 690 p.
2. Vilde I. *Works in 5 volumes*. Kyiv: Dnipro, 1986. V. 1. 640 p.
3. Honchar O.T. *Works: In 7 volumes*. Kyiv: Dnipro, 1988. V. 7. 656 p.
4. Klochko L.I. The expression of praise in the communicative and activity paradigm of communication (based on the English language). *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University, 2004. 20 p.
5. Skrypchenko O.V., Dolynska L.V., Ohorodniichuk Z.V. *General psychology*. Kyiv: Prosvita, 2005. 461 p.
6. Jakobson R. *Linguistics and Poetics. Structuralism: for and against*. (I.A. Melchuk, Trans). Moscow: Progress, 1975. P. 193–231.

Nominative sentences as means of feelings and emotions expression in the English, French and Ukrainian languages

O. V. Shvets

Abstract. The article shows the results of a scientific research devoted to the identification of nominative sentences ability to verbalize the individual's feelings and emotions. The paper is written as a part of anthropocentric approach to the study of the human reality conceptualization problem and the reflection of the results of world perception by native speakers belonging to different ethnic groups with the help of linguistic means. This is closely connected with the linguistic representation of an extremely important sphere of the human's inner world – feelings and emotions.

Keywords: *nominative sentences, feelings, emotions, positive and negative feelings and emotions.*

Вербалізація концепту FAMILY в американських сімейних кінофільмах

О. В. Скобнікова

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», м. Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: romana_5@ukr.net

Paper received 31.08.18; Accepted for publication 05.09.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-177VI52-15>

Анотація. Стаття присвячена дослідженню засобів вербальної репрезентації лінгвокультурного концепту FAMILY в свідомості американців на матеріалі сімейних кінофільмів. Задля цього створено корпус англомовних кінотекстів для сімейного перегляду Corpus of American Family Movies (CAFM), що складається з текстів п'ятдесяти англомовних кіносценаріїв. В статті виконано аналіз частотності вживання лексеми *family*, визначеної іменем концепту FAMILY, частотності вживання синонімів лексеми *family*, колокатів та кластерів з лексемою *family*, дериваційної та фразеологічної активності лексеми *family* та наявності концептуальних метафор. З'ясовано, що кіносценарії, що входять до корпусу CAFM, є сімейно-орієнтованими.

Ключові слова: *концепт, сімейний кінофільм, кіносценарій, корпус, корпусний аналіз.*

Матеріалом для дослідження репрезентації концепту FAMILY в свідомості американців ми обрали сімейні фільми, оскільки саме в фільмах, призначених для сімейного перегляду, цей концепт представлений якнайширше. Сімейні фільми є еталоном і прикладом справжніх стосунків, присутніх в сім'ї та дозволяють зрозуміти, наскільки цінною є сім'я. Всі випробування, які проходять на екрані головні герої, здаються нам занадто далекими від реальності. Але якщо задуматися, то саме подібні історії сприяють розумінню істинних сімейних цінностей, що дозволяють зберегти сім'ю та забезпечити морально-естетичне виховання дітей. Американський журналіст М. Лернет писав, що сім'я – це найліричніший американський символ, який може слугувати дороговказом для мільйонів американців в морі життєвих хвилювань [2].

Аналіз вербалізації досліджуваного концепту ми виконали на матеріалі кіносценаріїв, оскільки саме в кіносценаріях лінгвістична система мультимодальних кінотекстів представлена найширше. З огляду на зручність, швидкість та достовірність корпусного методу аналізу, задля дослідження концепту FAMILY нами було створено корпус англомовних кінотекстів для сімейного перегляду Corpus of American Family Movies (CAFM), який був детально описаний в статті «Створення власного корпусу американських кіносценаріїв» [5]. Цей корпус складається з текстів п'ятдесяти англомовних кіносценаріїв, що належать до жанру сімейного кіно та були зняті в 1964 – 2016 роках. Одиницею зберігання в корпусі є окремий текст кіносценарію.

Аналіз концепту FAMILY на матеріалі корпусу CAFM ми розпочали з **аналізу частотності** вживання лексеми *family*, яку ми визначили іменем концепту FAMILY і яка, до того ж, входить до списку ключових слів корпусу. Ці підрахунки були виконані за допомогою інструменту Concordance Tool корпусного менеджера AntConc. Загальна кількість вживань лексеми *family* (concordance hits) становить 522 слововживання. Ця лексема присутня майже у всіх сценаріях за винятком двох – “Charlotte’s Web” та “Ramona and Beezus”. Найчастіше лексема *family* зустрічається в таких сценаріях:

- “The Addams Family” – 53 рази, наприклад:

That 's how much you mean to this family.

- “My Big Fat Greek Wedding 2” – 53 рази, напри-

клад:

Youre standing on our lawn making fun of my family.

- “The Real O’Neils” – 33 рази, наприклад:

Your perfect All-American family taking the perfect All-

American family photo.

- “Cheaper by the Dozen” – 32 рази, наприклад:

Why am I the only normal person in the family?

З метою розглянути частотність вживання лексеми *family* в діакронії, ми підраховали кількість вживань цієї лексеми в сценаріях, розділивши сценарії за роком їх написання на дві великі підкорпуси – 1964 – 1999рр. та 2000 – 2017рр. Ми виконали підрахунки, які говорять про відносну, або ж нормовану частотність слововживань (normalized counts) та забезпечують достовірні підстави для порівняння. Такі дані становлять індекс 5,60 для першого під корпусу та індекс 8,09 для другого. Звідси ми бачимо, що репрезентованість сім'ї в американських кіносценаріях з плином років збільшується, що свідчить про важливість сімейних стосунків та цінностей в американській лінгвокультурі.

Також ми виконали **аналіз частотності синонімів** лексеми *family*, які були нами визначені в результаті аналізу синонімічних рядів, представленого в статті «Вербальна репрезентація концепту FAMILY» [4]. Серед синонімів лексеми *family*, що має значення *a group consisting of two parents and their children living together as a unit* найчастіше зустрічається лексема *folks* (27 слововживань), наприклад:

I appreciate it. It means a lot to Annie and her folks, you know. (“Boyhood”)

Всі інші синоніми зустрічаються значно рідше: *family members* (9 слововживань), наприклад:

The family members troop to the car with their possessions. (“The Addams Family”);

relatives (7 слововживань), наприклад:

Amongst the mostly older friends and relatives of the deceased are Brian’s sister Audrey and her husband James. (“Little Men”);

household (4 слововживання), наприклад:

I may say extremely odd about the behavior of this household since that woman arrived. (“Mary Poppins”).

Лексема *relations* зустрічається лише 1 раз, наприклад:

As we watch , the contrite buffalos are bailed out by friends and relations. (“The Flintstones”)

Такі лексеми, як *menage*, *kin*, *kinsfolk* в досліджуваних кіносценаріях не представлені.

Наступним кроком нашого дослідження було виконання **аналізу колокатів** (collocates) лексеми *family* – слів, з якими аналізоване слово зустрічається разом. Найчастішими лівими колокатами іменника *family* є артиклі (*the*, *a*) та займенники (*my*, *your*, *his*, *her*, *our*),

найуживанішим є займенник *my*. Наприклад:

I'm 36 years old, I love my family, I love baseball, and I'm about to become a farmer. ("Field of dreams")

Щодо правих колокатів, то найчастішими є дієслово *is*, сполучник *and*, прийменник *of*. Наприклад:

Paris is delighted with how uncomfortable her family is. ("My Big Fat Greek Wedding").

Лексема *family* входить до складу багатьох словосполучень, або кластерів, які якнайповніше розкривають значення цієї лексики, тож наступним кроком нашого дослідження було виконання **кластерного аналізу**.

Найчисельнішими кластерами *family* (adjective) + noun, представленими в корпусі CAFM є такі:

- *family members* (9 слововживань), наприклад:

Six family members, walking on the sidewalk with kayaks, wearing T-shirts reading "Melnick Family Reunion". ("The Descendants")

- *family room* (6 слововживань), наприклад:

House / family room – night. Shane rushes in and finds Lulu screaming and giggling in front of a video game. ("Little Men")

- *family photos* (5 слововживань), наприклад:

His head darts around the room – it's cramped and lived in, clothes and toys are strewn about, family photos on the dresser, Laura Ashley curtains, a tiny poster bed and a charming little bay window. ("Family man")

Розглянувши всі випадки колокацій *family* (adjective) + noun в досліджуваному корпусі, ми упорядкували ці дані тематично, що дало такий результат:

- склад сім'ї: *family members, family group, family bloodline, family patriarch;*

- місце проживання сім'ї: *family home, family driveway, family house;*

- спільні заняття сім'ї: *family business, family Facebook, family picture, family restaurant, family trip, family walk, family chart, family memorabilia, family motto, family canoe, family celebration, family circus, family concert, family consultation, family dinner, family fun, family gatherings, family holiday, family party, family time;*

- люди, пов'язані з сім'єю: *family butler, family attorney, family friend, family therapist;*

- внутрішні процеси сім'ї: *family disaster, family power, family problems, family reunion, family secrets.*

Ми бачимо, що найчисельніша тематична група представляє спільні заняття сім'ї, отже можна зробити висновок, що ця сторона сімейного життя дуже важлива для американських родин.

Найчисельнішими кластерами adjective + *family* (noun), представленими в корпусі CAFM є такі:

- *whole family* (9 слововживань), наприклад:

The whole point of the vacation is that the whole family is together. ("Cheaper by the Dozen")

- *happy family* (5 слововживань), наприклад:

Everything's great. We're a big, happy family. ("Cheaper by the Dozen")

- *entire family* (5 слововживань), наприклад:

He emerges from the drain empty-handed but to the cheers of his entire family. ("Stuart Little")

Дані, отримані при опрацюванні корпусу, ми використали для визначення **ціннісної складової** концепту FAMILY. Розглянувши прикметники, які містять емотивно-оцінну конотацію (opinion adjectives), ми з'ясували, що переважна більшість з них (11 одиниць) забарвлені позитивно: *happy, perfect, picture-perfect, perfect-looking,*

happier and stronger, strong, gay, good, joyful, pleasant. Кількість негативно забарвлених прикметників значно менша (4 одиниці): *disgraced, hoked, dreadful, troubled.*

Кластери noun + *family* (noun) представлені в корпусі здебільшого іменниками в присвійному відмінку: *girl's family, bride's family, husband's family.* Наприклад:

No offence, but this girl's family has got you by the short ones. ("My Big Fat Greek Wedding")

Серед іменників, що входять до кластеру noun + *family* (noun) є власні назви. Здебільшого це прізвища сімей, які є героями фільмів. Наприклад:

There is a photograph of the Tenenbaum family taped to the nylon wall. ("The Royal Tenenbaums")

Окрім розглянутих, лексема *family* входить до складу наступних кластерів:

• Family (noun, sg.) as a subject + verb: *family is, family has, family are, family sits, family does, family can, family eats, family sings, family walks, family talks, family sleeps, family watches, family gathers* тощо. Наприклад:

And my whole family is big and loud ... and everybody's always in each other's lives and business. ("My Big Fat Greek Wedding")

• Family (noun, pl.) as a subject + verb: *family are* (4). Наприклад:

The family are squashed on the couch, chairs, etc. ("My Big Fat Greek Wedding 2")

• Family (noun) + verb + adjective: *family is big, family is important, family is excited, family is important, family is unhappy, family was crazy.* Наприклад:

My family is big and loud ... but they're my family. ("My Big Fat Greek Wedding 2")

• Family (noun) + verb + noun: *family is an example, family was an option, family is a support system.* Наприклад:

Twelve's an insane number of kids ... but having a small family was never an option for us. ("Cheaper by the Dozen")

• Family (noun) + verb + adverb: *family is together.* Наприклад:

The whole point of the vacation is that the whole family is together. ("Cheaper by the Dozen 2")

• Family (noun) + verb + verb: *family can access, family can nail.* Наприклад:

Swiss law says only his family can access it. ("The Pacific")

• Family (noun) + conjunction + noun: *family and friends, family and neighborhood, family and home.* Наприклад:

Family and friends chit chat throughout the house. ("Boyhood")

• Family (noun) + conjunction + pronoun: *family and I.* Наприклад:

My family and I – we used to all go down to the pond and ice skate. ("A Nanny for Christmas")

• Family (noun) + preposition + noun: *family of farmers, family of Elves, family of geniuses, family of pranksters, family of the future, family on vacation, family in your heart, family in the crowd, family in the neighborhood, family at the table.* Наприклад:

A fourteen-year-old Margot stands behind a barn with a family of blond farmers. ("The Royal Tenenbaums")

The parents of that family of pranksters I told you about. ("Cheaper by the Dozen")

• Verb + *family* (noun) as an object: *be a family, have a family, have no family, join the family, want a family, enjoy a family, know a family, find a family, make fun of the family,*

meet the family, happen to the family, love a family, lose a family, miss a family, invite the family, leave a family, plan a family, address the family, stay with the family, stick with a family, support my family, hurt my family, start a family, visit a family, call his family, represent a family, save her family, rescue his family, turn to the family, forget the family, welcome to the family, manage a family. Наприклад:

You blind-sided me, with the chance to have a family. (“Bridget Jones’s Baby”)

- **Noun + conjunction + family (noun):** (*friends and family, Annie and her family, Carol and her family, thing as family*). Наприклад:

But as much as Buddy was accepted by his friends and family, there were drawbacks to being a human in an elves’ world. (“Elf”)

- **Noun + preposition + family (noun):** (*rest of the family, part of the family, story of my family, addition to our family, boys in the family, death in the family, faces of the family, fears of his family, pictures of the family, story about my family, presence of a family*). Наприклад:

Shelly and Danny walk over to the table where the rest of the family are seated. (“Cheaper by the Dozen”)

Отже, виконавши кластерний аналіз, ми можемо зробити висновок, що в корпусі кіносценаріїв САФМ лексема *family* демонструє багаті комбінаторні можливості.

Дериваційний аналіз показав, що деривати лексеми *family* представлені в корпусі незначно, за винятком прикметника *familiar*, який налічує 22 слововживання, наприклад:

He swings around, delighted to hear a familiar voice. (“It’s a Wonderful Life”).

Також в корпусі наявні прикметник *unfamiliar* (2 слововживання), наприклад:

Jack looks around at the unfamiliar houses. (“Family man”); та прислівник *familiarly* (1 слововживання), наприклад:

The Tortoise nods familiarly to the milkman, then it waddles down the curb. (“The Flintstones”)

В результаті **аналізу фразеологізмів**, які об’єктивують концепт FAMILY, ми побачили, що вони зустрічаються в корпусі лише декілька разів, а саме:

- *family man* (3 слововживання), наприклад:

My client is a family man, raising his sons alone after the

tragic death of their mother. (“Liar! Liar!”);

- *run in the family* (1 слововживання), наприклад:

I bet he’s a genius. Must run in the family. (“Elf”);

- *in the family* (2 слововживання), наприклад:

It’s her secret. And it belongs in the family. (“The Ad-dams Family”)

It’s been in my husband’s family for generations. (“Nanny McPhee Returns”)

- *be family* (1 слововживання), наприклад:

GEORGE (uncomfortable) *Stuart ... she ’s just a bird.*

STUART *No, George, she ’s family.* (“Stuart Little”)

Аналіз концептуальних метафор, наявних в корпусі САФМ, виявив наступні приклади:

- *family is support system*, наприклад:

BUTCH *In Midland, we were a family. Now we’re a support system?*

JAKE *A family is a support system, Butch.* (“Cheaper by the Dozen”)

- *family is glue*, наприклад:

I guess you could say the role of the family is the glue. Always trying to get everyone to stick together. (“Louder Than Words”)

- *family is possession*, наприклад:

Nothing’s really a prized possession except my family, you know? (“Family man”);

- *family is institution*, наприклад:

I find the family the most mysterious and fascinating institution in the world. (“Nanny McPhee Returns”)

Незважаючи на незначну кількість, вищенаведені метафори відображають ставлення американців до сім’ї як до великої цінності в своєму житті.

Отже, в результаті порівняння кількісних показників частотності вживання лексеми *family*, частотності вживання синонімів лексеми *family*, колокатів та кластерів з лексемою *family*, дериваційної та фразеологічної активності лексеми *family* та наявності концептуальних метафор, отриманих в результаті опрацювання корпусу САФМ, ми з’ясували, що кіносценарії, що входять до цього корпусу, є сімейно-орієнтованими та якнайповніше репрезентують концепт FAMILY в свідомості американського глядача.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жуковська В. В. Вступ до корпусної лінгвістики: навчальний посібник. Житомир, 2013. 142 с.
2. Кирьянова О. Г. Кризис американской семьи. Рипол Классик, 1986. 215с.
3. Рыков В. В. Корпус текстов как реализация объектно-ориентированной парадигмы. *Труды Международного семинара Диалог-2002*. Москва, 2002. С. 59–61.
4. Скобнікова О. В. Вербальна репрезентація концепту FAMILY. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. Одеса, 2017. Вип.23, том 2. С.49–51.
5. Скобнікова О.В. Створення власного корпусу американських кіносценаріїв. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. Дрогобиць, 2018. № 9. – у друці

REFERENCES

1. Zhukovska V. V. Introduction to corpus linguistics: tutorial. Zhytomyr, 2013. 142 p.
2. Kirianova O. G. Crisis of American family. Ripol Classic, 1986. 215 p.
3. Rykov V. V. Corpus of texts as a realization of an object-oriented paradigm. *Works of International seminar Dialogue-2002*. Moscow, 2002. P. 59–61.
4. Skobnikova O. V. Verbal representation of the concept FAMILY. *International Humanitarian University Herald. Philology*. Odessa, 2017. № 23, V. 2. P. 49–51.
5. Skobnikova O. V. Creating of the own corpus of American film scripts. *Research Journal of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University. Series: Philology (Linguistics)*. Drohobych, 2018. № 9.

Verbalization of the concept FAMILY in American family films O. V. Skobnikova

Abstract. The article is devoted to the study of means of linguistic representation of the linguistic-cultural concept FAMILY in American family motion-picture films. In order to meet the objective the Corpus of American Family Movies (CAFМ) was created, which consists of 50 film scripts. The article contains analysis of the lexeme *family* which is defined as the name of the concept. These include analysis of frequency of the lexeme *family* and its synonyms, collocations and clusters, conceptual metaphors, derivational and phraseological activity of the lexeme. It is found that the film scripts included in the investigated corpus CAFМ are family-oriented.

Keywords: *concept, family film, film script, corpus, corpus analysis.*

Стратегії оперування соціальними ролями у сучасному англомовному дискурсі

Л. В. Солошчук, Ю. С. Скриннік

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна
Corresponding authors. E-mail: lsolo@ukr.net; j.skrynnik@karazin.ua

Paper received 02.09.18; Accepted for publication 08.09.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-177VI52-16>

Анотація. Стаття присвячена дослідженню стратегій та тактик, якими оперує дискурсивна особистість при реалізації різних соціальних ролей. Бінарність соціальних ролей зумовлює вивчення стратегій оперування ними як адресантом, так і адресатом. Враховано такі базові соціальні та біосоціальні чинники, як вертикальна / горизонтальна організація соціальних ролей комунікантів, вік та гендер, які визначають напрям комунікації та впливають на вибір стратегій та тактик комунікації, ефективність якої базується на принципах максимізації позитивних та мінімізації негативних результатів. Проведено прагмалінгвістичний аналіз вербальних та невербальних компонентів комунікації, які використовуються дискурсивною особистістю у процесі оперування соціальними ролями.

Ключові слова: дискурсивна особистість, соціальна роль, стратегія, тактика, вербальний компонент комунікації, невербальний компонент комунікації.

Вступ. Мова є найважливішим орієнтиром людини у ході її соціальної діяльності у світі. І якщо цю діяльність розуміти як глибокий, осмислений діалог людини зі світом, як багатоголосне, іноді унісонне, полемічне спілкування різноманітних компонентів тієї колосальної системи, яку ми називаємо світом, то мова є перш за все мовою особистості [6, с. 282]. Особистість містить у собі психічний, соціальний, етичний і інші компоненти, але заломлені через її мову, її дискурс [11, с. 87].

«Особистість є включеною в дискурс, але разом із тим вона створює цей дискурс» [13, с. 15]. Поняття дискурсивної особистості відображає індивідуальну здатність мовної особистості гнучко реагувати на дискурсивне оточення, зважати на всі компоненти не тільки мовного, але й немовного характеру, з яких складається комунікативний процес і які впливають на його перебіг, тобто дискурсивна особистість здатна до переходу від одного типу дискурсивних відносин до іншого [12, с. 127]. Здатність дискурсивної особистості переходити від одного типу дискурсивних відносин до іншого зумовлює реалізацію соціальних ролей у межах різних комунікативних ситуацій та вміння управляти мовленнєвою поведінкою у ході зміни соціальних ролей.

Мова аналізується як складна динамічна система, яка виявляється в міжособистісній мовленнєвій взаємодії мовців. За таких умов у центрі дослідження опиняється питання комунікативного впливу мовця на адресата, що характеризує будь-яку мовленнєву взаємодію співрозмовників. У природній комунікації важко представити ситуацію, коли поставленої мети можна досягти за допомогою одного-єдиного звертання до партнера. Це скоріше виняток, ніж правило. Мовленнєва поведінка є варіативною – у тому сенсі, що вирішення комунікативного завдання допускає декілька способів (ходів) її вирішення. Учасники діалогу корегують свої дії у залежності від ситуації, що склалась, залишаючись у межах єдиного надзавдання [5, с. 52]. Надзавдання та комунікативні ходи співвідносяться, таким чином, з поняттями стратегії та тактики.

Р. Блакар стверджує, що виражатися нейтрально майже неможливо, оскільки навіть неформальне спілкування має за мету «здійснення влади», тобто вплив на сприйняття та структурування світу іншою людиною [3, с. 91]. Слухаючи іншу людину, ми завжди прагнемо зрозуміти, заради чого вона щось каже. Не розуміючи мо-

тиву мовленнєвих дій, не можна зрозуміти смислу висловлювання [7, с. 71–81]. **Актуальність** нашого дослідження визначається необхідністю дослідження стратегій оперування соціальними ролями у процесі комунікації та засобів їх втілення, що є підґрунтям для декодування комунікативних намірів співрозмовника та запобігання виникненню комунікативних непорозумінь у ході виконання комунікантами різних соціальних ролей.

Об'єкт дослідження становлять стратегії дискурсивної особистості у ході оперування соціальними ролями у процесі комунікації. **Предметом** дослідження виступають особливості мовленнєвого втілення стратегій і тактик оперування соціальними ролями. **Матеріалом** дослідження слугували діалогічні фрагменти з сучасної англомовної художньої літератури та кіносценаріїв англомовних фільмів. **Метою** дослідження є виокремлення стратегій оперування соціальними ролями, а також прагмалінгвістичний аналіз вербальних та невербальних засобів втілення стратегій і тактик оперування соціальними ролями.

Результати та їх обговорення. Комунікативна діяльність є інгерентно стратегічною, так як вона завжди підпорядковується цілям, вмотивованим споконвічними соціально-біологічними потребами людини. Стратегія набуває статус базового поняття комунікації та одиниці структурування комунікативної діяльності [9, с. 20]. Комунікативні стратегії мовця варіюються за типом його мовленнєвої взаємодії з адресатом – кооперативним чи конфліктним [2; 5; 10; 14; 15]. Окрім цього, варіювання комунікативних стратегій мовця обов'язково узгоджується із загальною (як головною) комунікативною метою мовця, характерною для кожного типу дискурсу [1; 8; 16].

Правило впорядкованості парних рольових дій наголошує, що «парна, комплементуюча» роль є необхідним фактором для набуття сили певною соціальною роллю [17, с. 6–7; 18, с. 2]. Тому наявність адресанта та адресата є необхідною умовою стратегічного оперування соціальними ролями.

На реалізацію соціальних ролей дискурсивною особистістю впливає загальна спрямованість комунікації на кооперацію чи конфлікт, а також базові соціальні та біосоціальні змінні. Вік, соціальний клас, стать дискурсивної особистості вносять корективи у реалізацію соціальних ролей.

Стратегії, що визначають напрям інтеракції, вибір основних і додаткових тем розмови при виконанні комунікантами різних соціальних ролей класифікуємо як стратегії репрезентації та інтерпретації соціальних ролей.

1. Стратегія репрезентації соціальної ролі може втілюватись через тактику пропонування власної соціальної ролі:

(1) *THE BALLROOM. A dance finishes. Almásy takes over from D'Agostino to partner Katharine. They dance beautifully. The others remain on the terrace in deep conversation. KATHARINE: Why did you follow me yesterday? ALMÁSY: Excuse me? KATHARINE: After the market, you followed me to the hotel. ALMÁSY: I was concerned. As I said, women in that part of Cairo, a European woman, I felt obliged to. KATHARINE: You felt obliged to. ALMÁSY: As the wife of one of our party [8].*

Чоловік пропонує свою соціальну роль захисника жінці, апелюючи до позитивної самореференції через прояв відповідальності за комунікативного партнера (*I was concerned; As I said, women in that part of Cairo, a European woman, I felt obliged to*) та аргументуючи свої дії (*As the wife of one of our party*). Тактика пропонування власної соціальної ролі «захисник» забезпечує кооперативну спрямованість у спілкуванні.

У ході оперування тактикою підтвердження власної соціальної ролі, через яку також імплементується стратегія репрезентації соціальної ролі, враховується симетричність / асиметричність ролевих позицій. За умови асиметричності ролевих позицій мовець з вищою соціальною роллю матиме дидактичний вплив на свого співрозмовника:

(2) *"You seem preoccupied. It's the engagement, I guess," said my brother. "Yes." "Are you very much in love?" "Of course." "With a smile both compassionate and worldly-wise, my brother turned back to watch the ball in midfield. In his hand was a Turkish Marmara cigar – he had taken up this habit two years earlier, "just to be original." "Marriage will do you good," said my brother, his eyes still on the ball [5, p. 32].*

Дискурсивна особистість у соціальній ролі «старший брат» підтверджує власну соціальну роль, даючи поради молодшому братові щодо шлюбу та сімейного життя (*Marriage will do you good*). Невербальні компоненти комунікації взаємодіють з вербальними за принципом координації [12]. Підтвердження соціальної ролі старшого (досвідченого) брата відбувається за допомогою невербальних компонентів, що сприяють ефективному втіленню тактики підтвердження власної соціальної ролі (*With a smile both compassionate and worldly-wise*). Через апеляцію до цієї тактики старший брат демонструє свій життєвий досвід та мудрість у відповідь на ініціативу молодшого брата почати розмову щодо приватного життя (*Are you very much in love?*).

Тактика спростування значущості власної соціальної ролі у кооперативно спрямованому спілкуванні є засобом реагування на комплімент:

(3) *"Please spend the night and relax. I feel like we got off on the wrong foot. I wish you no harm, beautiful Lola." I blushed as he complimented me. "I'm not beautiful" [1, p. 40].*

Спростування соціальної ролі майбутньої коханки відбувається на вербальному рівні у формі заперечного речення (*I'm not beautiful*). На невербальному рівні спростування компліменту відбувається через прояв збентеження (*I blushed as he complimented me*). У такому випадку

невербальні компоненти взаємодіють з вербальними за принципом координації, чим посилюють ефект тактики спростування значущості власної соціальної ролі.

Тактика демонстрації вищої соціальної ролі, зазвичай, відбувається за умов асиметричності соціальних ролей, тобто діє ієрархізація соціальних ролей. На мовленнєвому рівні тактика демонстрації власної вищої соціальної ролі виражається через гіперболізовану позитивну самореференцію та глузування з елементами іронії та сарказму:

(4) *EMILY: Guard this with your life. ANDREA: Of course. You know, if I can deliver the Book, that means I must have done something right. I'm not a psycho. Oh, and, you know, she called me Andrea? I mean, she didn't call me Emily, which is great. Isn't that great? EMILY: Yeah, whoopee. Right. [7]*

Комунікативна подія «спілкування двох асистенток» має глобальну спрямованість на конфлікт. Дві дівчини є суперницями та намагаються завдати шкоди одна одній. Андреа демонструє вищу соціальну роль через гіперболізовану позитивну самореференцію (*You know, if I can deliver the Book, that means I must have done something right*) з елементами самоіронії (*I'm not a psycho*), а також навмисно повідомляє, що Міранда, їх бос, звертається до неї на її власне ім'я (*she called me Andrea*). Таким чином, адресант апелює до спільного знання того, що їх бос звертається до своїх асистенток на одне ім'я *Emily*. Риторичне запитання (*Isn't that great?*) сприяє вдалому втіленню тактики демонстрації вищості власної соціальної ролі. Тактика демонстрації соціальної ролі може мати конфліктну природу. Навмисне демонстрування вищості власної соціальної ролі може декодуватись адресатом як глузування у його сторону або як образа.

Тактика приписування соціальної ролі самому собі має за мету перейняти на себе соціальну роль, що є вищою за соціальну роль опонента. У такому випадку мовленнєвий репертуар включає гіперболізацію власної соціальної ролі та оточуючого середовища, позитивну самореференцію:

(5) *They were 3 very beautiful women as the headwaiter seated them at the table. Beata was still quiet after they had ordered the meal, while Brigitte and their mother chatted about the shopping they'd done. Monika told Beata that they had seen dresses that would look well on her, but Beata showed no interest. "It's a shame you can't wear books," Brigitte teased her. "You'd have much more fun in the shops" [6].*

Молодша сестра приписує собі соціальну роль старшої сестри, більш досвідченішої, глузуючи зі старшої сестри (*It's a shame you can't wear books*) та надаючи сумнівні поради (*You'd have much more fun in the shops*). Просодичні компоненти комунікації підвищують ефективність тактики приписування собі вищої соціальної ролі (*Brigitte teased her*). Втілення комунікантом тактики приписування собі вищої соціальної ролі переводить комунікацію у конфліктне русло, адже не відповідає очікуванням комунікативного партнера та соціальним нормам.

2. Стратегія інтерпретації соціальних ролей опонента у кооперативно спрямованому спілкуванні втілюється через тактику призначення соціальної ролі комунікативному партнеру. Призначення вищої соціальної ролі, яка не є властивою опоненту, може інтерпретуватись в аксіологічному просторі як цінність надії та оптимізму. Позитивні експектації щодо вчинків та думок опонента

сприяють вдалому втіленню тактики призначення соціальної ролі комунікативному партнеру:

(6) *When she saw my spirits sink, Sibel caressed my hand. "How much did you pay for the bag?" "Fifteen hundred lira," I said. "If you don't want it, I can exchange it tomorrow." "Don't exchange it, darling, ask for your money back, because they really cheated you." "The owner of the shop is Senay Hanim, and we're distantly related!" I said, raising my eyebrows in dismay. Sibel took back the bag, whose interiors I had been quietly exploring. "You're so knowledgeable, darling, so clever and cultured," she said, with a tender smile. "but you have absolutely no idea how easily women can trick you" [5, p. 13].*

Комунікант у соціальній ролі нареченої призначає своєму майбутньому чоловікові соціальну роль знавця модної індустрії. Тактика призначення соціальної ролі виконується за умови загальної спрямованості спілкування на кооперацію. На вербальному рівні кооперативна тактика призначення вищої соціальної ролі комунікативному партнеру відбувається через референцію до позитивних якостей опонента у вигляді використання якісних прикметників (*You're so knowledgeable, darling, so clever and cultured*), що діють у координації з невербальними кінесичними компонентами (*Sibel caressed my hand; with a tender smile*).

За глобального спрямування комунікації на кооперацію найпоширенішим засобом втілення тактики визнання соціальної ролі комунікативного партнера є комплімент або похвала. Введення комунікативного партнера до світу виконавця цієї тактики, доручення йому / їй таємниць та секретів також є інструментами втілення тактики визнання соціальної ролі комунікативного партнера:

(7) *ANDY: What's a preview anyway? NIGEL: Miranda insists upon seeing all the designers' collections before they show them. ANDY: And she tells them what she thinks? NIGEL: In her way. There's a scale. One nod is good. Two nods is very good. There's only been one actual smile on record, and that was Tom Ford in 2001. She doesn't like it, she shakes her head. Then, of course, there's the pursing of the lips. ANDY: Which means? NIGEL: Catastrophe. ANDY: So because she pursed her lips, he's gonna change his entire collection? NIGEL: You still don't get it, do you? Her opinion is the only one that matters [7].*

Тактика визнання соціальної ролі комунікативного партнера відбувається через посвячення у невербальні коди свого боса. Чоловік, працівник журналу моди, навчає асистентку невербальним кодам, які використовує їх керівник. Комуніканти мають рівні соціальні ролі – підлеглі Міранди Прістлі. При втіленні тактики підтвердження соціальної ролі комунікативного партнера загальною спрямованістю комунікації є кооперативною. У Прикладі (7), окрім тактики визнання соціальної ролі комунікативного партнера, демонструється втілення тактики дидактичного впливу на опонента. Для повчання характерним є підвищення категоричності через вживання спонукальних речень з дієсловами імперативного способу та модальними словами зі значенням повинності, оцінних епітетів, акцентування власної думки та збільшення емоційності через вживання інтенсифікаторів [4, с. 7].

Тактика дидактичного впливу може декодуватись адресатом по-різному в залежності від загальної спрямованості комунікації на кооперацію / конфлікт, від віку, гендеру комунікантів, що виконують соціальні ролі.

Втілення тактики дидактичного впливу на комунікативного партнера у ході гри соціальних ролей матері та доньки відповідає загальному прийняттю у суспільстві нормам щодо виконання соціальних ролей батьків та дітей, а тому має кооперативний характер:

(8) *"Now, don't forget, six o'clock Saturday," she said, depositing the plate and fork into the sink before turning me and aiming me for the front door. So, time to go then, was it? I grabbed the envelope, Petunia trailing mournfully after me. "Dinner for my birthday. You won't forget?" She sounded worried. I turned and hugged her. "I wish you'd let us take you out. Or at least allow me to cook for you" [4, p. 73].*

Мовленнєвий повчальний вплив демонструється через імператив (*don't forget*), лаконічність та чіткість висловлювання (*six o'clock Saturday*), апеляцію до часу (*Now*). Рольова гра «чоловік–дружина» матиме інші наслідки втілення тактики дидактичного впливу на комунікативного партнера:

(9) *LORD WINDERMERE: Well, dear, has the fan been sent home yet? Margaret, you have cut open my bank book. You have no right to do such a thing! LADY WINDERMERE: You think it wrong that you are found out, don't you? LORD WINDERMERE: I think it wrong that a wife should spy on her husband. LADY WINDERMERE: I did not spy on you. I never knew of this woman's existence till half an hour ago [9].*

Чоловік намагається реалізувати тактику дидактичного впливу у спілкуванні з дружиною, звертаючись до неї на повне ім'я (*Margaret*) замість пестливого звертання (*dear*). Чоловік апелює до правил поведінки та прав дружини (*You have no right to do such a thing!*); висловлює власну думку щодо ситуації у їхній родині (*I think it wrong that a wife should spy on her husband*). Жінка у ролі дружини критикує дії чоловіка, використовуючи риторичне запитання (*You think it wrong that you are found out, don't you?*); спростовує думку чоловіка щодо її дій за допомогою заперечного речення (*I did not spy on you*), надаючи детальну аргументацію. Тактика дидактичного впливу не є успішною у рольовій парі «чоловік – дружина» за умови загальної спрямованості комунікації на конфлікт.

Приклади 8, 9 демонструють двоїсту природу тактики дидактичного впливу. За умов кооперативної комунікації простежується мітигація авторитарності. У разі глобальної конфліктної орієнтації при бажанні здійснити дидактичний вплив, простежується підвищення власного комунікативного статусу та авторитарності.

Тактика заперечення соціальної ролі комунікативного партнера має конфліктне спрямування. Мовленнєвими інструментами її втілення є аргументування власної точки зору, апелювання до почуттів адресата через використання умовних речень та глузування у формі заперечних речень:

(10) *DIEGO: Well, some people have to get shot in a revolution. I prefer evolution. Educate the poor. Mobilize the workers. Rise like a slow tide. But you... you'll have your revolution and kill half the poor to save them. SIQUEIROS: Diego, this from a Communist who's getting rich painting for the government and wealthy patrons? DIEGO: I can't help it if the rich have good taste. SIQUEIROS: The rich don't have good taste. They pay someone to have good taste for them. And they don't hire you because you are good. They hire you because you assuage their sense of guilt. They use you, Diego, and you are too vain to see it [2].*

Розгортання комунікації у бік конфлікту відбувається

у ході реалізації одним із комунікантів тактики заперечення соціальної ролі опонента. Заперечення соціальної ролі талановитого художника на мовленнєвому рівні демонструється через питальне речення, що містить негативну референцію по відношенню до опонента (*Diego, this from a Communist who's getting rich painting for the government and wealthy patrons?*). Наступним етапом втілення тактики заперечення соціальної ролі опонента є висловлення власної точки зору із негативною конотацією щодо його соціальної ролі (*The rich don't have good taste; And they don't hire you because you are good*). Висловлюючи негативну оцінку оточенню опонента, адресант надає негативну оцінку самому опоненту через його приналежність до оточуючого його кола. Аргументування власної точки зору (*They hire you because you assuage their sense of guilt. They use you, Diego, and you are too vain to see it*) підкріплює думку адресанта та сприяє вдалому втіленню тактики заперечення соціальної ролі опонента.

Тактика ігнорування соціальної ролі діє за умов асиметричних рольових позицій мовців або за умови загальної спрямованості комунікації на конфлікт. Зазвичай мовці демонструють незнання в сфері діяльності опонента, висловлюють невдоволення особистими якостями характеру опонента, намагаються принизити чи образити опонента, а також використовують пейоративні висловлювання:

(11) *JULIE'S MOTHER: Remind me again why you're doing this... JULIE: Blog. JULIE'S MOTHER: Whatever it's called. JULIE: It's a regimen, Mom. Like doing sit-ups. JULIE'S MOTHER: Well, it's just adding pressure. JULIE: What pressure? JULIE'S MOTHER: You have a full-time job, you have a husband, and now you're gonna get sick from blogging. JULIE: It's sort of like being in AA. JULIE'S MOTHER: What are you saying? JULIE: It gives you something you have to do every day, one day at a time. JULIE'S MOTHER: How do you know this lingo? Honey, are you an alcoholic? [3].*

Телефонна розмова матері та доньки щодо нового хобі доньки переривається, коли мати втілює тактику ігнорування нової соціальної ролі своєї доньки – блогера. Мати демонструє незнання в сфері діяльності своєї доньки (*Remind me again why you're doing this...; Whatever it's called*); висловлює невдоволення новим хобі (*Well, it's just adding pressure*); використання дієслова *get sick from* імплікує неважливість та недоречність блогерства у житті доньки. Питання-перепитування (*What are you saying?*) проявляє необізнаність у сфері діяльності доньки; питальні речення (*How do you know this lingo? Honey, are you an alcoholic?*) сприяють реалізації тактики ігнорування соціальної ролі комунікативного партнера та переводять комунікацію у конфліктне русло.

Висновки. Стратегії, що визначають напрям взаємодії, вибір основних і додаткових тем розмови при виконанні комунікантами різних соціальних ролей класифікуємо як стратегії репрезентації та інтерпретації соціальних ролей. Ці стратегії втілюються через тактики, які визначають напрям комунікації – кооперативний чи конфліктний. Стратегія репрезентації соціальної ролі імплементується через тактики пропонування, підтвердження, спростування значущості власної соціальної ролі, які відносимо до кооперативних. Конфліктний характер мають тактики демонстрації вищої соціальної ролі та приписування собі певної соціальної ролі. Стратегія інтерпретації соціальної ролі комунікативного пар-

тнера реалізується через кооперативні тактики призначення соціальної ролі комунікативному партнеру, визнання соціальної ролі комунікативного партнера, тактику дидактичного впливу на комунікативного партнера. До конфліктних тактик реалізації стратегії інтерпретації відносимо заперечення та ігнорування соціальної ролі комунікативного партнера. Тактика дидактичного впливу на комунікативного партнера має двоїсту природу, тобто, відноситься як до кооперативних, так і до конфліктних.

Вибір мовленнєвого репертуару для реалізації стратегії репрезентації та інтерпретації у ході втілення комунікантами соціальних ролей залежить від типу рольових позицій – вертикальних чи горизонтальних. Також до уваги приймаються соціальні та біосоціальні характеристики інтерактантів. Засоби мітигації, що урівноважують ієрархізацію соціальних ролей, є характерними у ході реалізації кооперативних тактик при оперуванні соціальними ролями. Кооперативні тактики до стратегії репрезентації соціальної ролі втілюються на вербальному рівні через позитивну самореференцію, аргументацію власних дій, демонстрацію життєвого досвіду, бажання допомогти співрозмовнику та надати йому пораду. Тактики кооперативного характеру до стратегії інтерпретації соціальної ролі комунікативного партнера на вербальному рівні проявляються через похвалу, комплімент, референцію до позитивних якостей партнера за допомогою якісних прикметників. Втілюючи кооперативні стратегії у ході реалізації соціальних ролей адресат намагається ввести комунікативного партнера до свого світу, доручає таємниці, створюючи спільні знання з опонентом. У ході реалізації кооперативних тактик невербальні компоненти комунікації діють за принципом координації з вербальними компонентами. Розмова на вербальному та невербальному рівнях є цілісною та зберігає кооперативний характер.

Тактики конфліктного спрямування для реалізації стратегії репрезентації соціальної ролі втілюються через гіперболізацію власної соціальної ролі та оточуючого середовища, гіперболізовану позитивну самореференцію, глузування з опонента. Інструментами реалізації тактик конфліктного характеру для втілення стратегії інтерпретації соціальної ролі комунікативного партнера є висловлення негативної оцінки опоненту, аргументування власної точки зору через умовні речення з метою апелювання до почуттів адресата; глузування, демонстрація незнання в сфері діяльності опонента, спроба принизити чи образити опонента, що здійснюється через заперечні речення, пейоративні висловлювання тощо.

Будь-яка діяльність, спрямована на кооперацію, підпорядковується максимізації позитивних та мінімізації негативних результатів для мовців. Ефективність мовленнєвих стратегій визначається результатами та наслідками соціальної взаємодії, незалежно від того, чи є цей результат спланованим чи випадковим. Тому дослідження стратегій оперування соціальними ролями дискурсивною особистістю є необхідним для розуміння намірів комунікативного партнера та побудови стратегій і тактик з метою досягнення власних комунікативних цілей. **Перспективним** вважаємо дослідження двоїстої природи стратегій і тактик оперування соціальними ролями, а також виокремлення та вивчення інших стратегій оперування соціальними ролями, що сприяє адекватному розумінню та декодуванню комунікативних намірів співрозмовника.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабире О.В. Персуазивні і маніпулятивні стратегії англomовної комунікації з екотематики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04. «Германські мови» / О.В. Бабире. К., 2014. 20 с.
2. Безугла Л.Р. Лінгвопрагматика дискримінації у публіцистичному дискурсі : [монографія] / Л.Р. Безугла, І.О. Романченко. Харків : ФОП Лисенко І.Б., 2013. 182 с.
3. Блакар Р.М. Язык как инструмент социальной власти / Язык и моделирование социального взаимодействия. М., 1987. С. 88–125.
4. Зверева О.Г. Комунікативні стратегії сіблінгів в англomовному сімейному дискурсі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04. Харків, 2014. 22 с.
5. Иссерс О.С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи. М. : Едиториал, 2003. 284 с.
6. Леонтьев А.А. Основы психолінгвистики : учебник для студ. высш. учеб. заведений. – 5 изд., стер. М. : Смысл ; Издательский центр «Академия», 2008. 288 с.
7. Леонтьев А.Н. Мотивы, эмоции, личность / Психология личности. Текста. М., 1982. С. 71–81.
8. Мартынюк А.П. Стратегия как базовый инструмент когнитивного анализа коммуникации / Записки з романо-германської філології. 2015. Вип. 1(34). С. 80–90.
9. Мартынюк А.П. Когнитивно-коммуникативная лингвистика: в поисках базовых принципов и методик анализа [Электронный ресурс] / Когниция, коммуникация, дискурс : междунар. электрон. сб. науч. ст. Харьков : ХНУ имени В.Н. Каразина, 2016. № 12. С. 17–35. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/kkd_2016_12_4.
10. Морозова И.И. Коммуникативные стратегии вежливости в стереотипном речевом поведении викторианской женщины : дис... кандидата філол. наук : 10.02.04. Харьков, 2004. 215 с.
11. Петлюченко Н.В. Харизматика: мовна особистість і дискурс: монографія. Одеса, 2009. 464 с.
12. Солошук Л.В. Вербальні і невербальні компоненти комунікації в англomовному дискурсі : [монографія]. Харків : Видво «Константа», 2006. 300 с.
13. Сусов И.П. Личность как субъект языкового общения / Личностные аспекты языкового общения : межвуз. сб. науч. тр. Калинин : КГУ, 1989. С. 9–16.
14. Сусов И.П. Лингвистическая прагматика. Винница : Новая книга, 2009. 272 с.
15. Фролова І.С. Стратегія конфронтації в англomовному дискурсі : [монографія]. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2009. 344 с.
16. Фролова І.С. Регулятивний потенціал стратегії конфронтації в англomовному дискурсі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук : спец. 10.02.04. «Германські мови». Харків, 2015. 36 с.
17. Ashforth B.E. Role Transitions in Organizational Life: An Identity-Based Perspective / Mahwah, N.J. : Lawrence Erlbaum Associates, 2001. 376 p.
18. Pahta P. Language practices in the construction of social roles in Late Modern English / P. Pahta, M. Nevala, A. Nurmi, M. Palander-Collin. Amsterdam & Philadelphia : John Benjamins, 2010. 241 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Cooper J.S. Finding My Prince Charming. 2014. URL : <https://itunes.apple.com/WebObjects/MZStore.woa/wa/viewBook?id=882260402>.
2. Frida. Screenplay by Clancy Sigal. URL : http://www.script-orama.com/movie_scripts/f/frida-script-transcript-salmakahlo.html.
3. Julie and Julia. Screenplay by Nora Ephron. URL : http://www.script-orama.com/movie_scripts/j/julie-and-julia-script-transcript.html.
4. Larsen P. Bed and Breakfast and Murder. Mayhem and Murder Ink. 2017. 346 p.
5. Pamuk O. The Museum Of Innocence. Knopf. 2009. 536 p.
6. Steele D. Echoes. the US: Delacorte Press. 2004. 324 p.
7. The Devil Wears Prada. Screenplay by Peter Hedges. URL : http://www.dailyscript.com/scripts/devil_wears_prada.pdf.
8. The English Patient. Screenplay by Anthony Minghella. URL : <http://www.dailyscript.com/scripts/englishpatient.html>.
9. Wilde O. Lady Windermere's Fan. Penguin Books. 1995. 70 p.

REFERENCES

1. Ashforth, B.E. Role Transitions in Organizational Life: An Identity-Based Perspective, 2001. Lawrence Erlbaum Associates. 376 p.
2. Babyre, O.V. Persuasive and manipulative strategies of the English communication in ecotHEME, 2014. PhD philol. sci. diss. synopsis. Kyiv. 20 p.
3. Bezugla, L.R. Linguopragmatics of discrimination in publicistic discourse, 2013. Kharkiv, FOP Lysenko I.B. Publ. 182 p.
4. Blakar, R.M. Language as an instrument for the social power, 1987. Moscow, P. 88–125.
5. Zvereva, O.G. Communication strategies of siblings in the English family discourse, 2014. PhD philol. sci. diss. synopsis. Kharkiv. 22 p.
6. Issers, O.S. Communicative strategies and tactics of the Russian language, 2003. Moscow: Editorial URSS. 284 p.
7. Leontiev, A.A. The basics of the psycholinguistics, 2008. Moscow: Akademia. 288 p.
8. Leontiev, A.N. Motives, emotions, personality, 1982. Moscow, P. 71–81.
9. Martynjuk, A.P. Strategy as a basic instrument of cognitive analysis of communication, 2015. Notes on Roman-German philology, 1(34), P. 80–90.
10. Martynjuk, A.P. Cognitive and communicative linguistics: in search of core principles and evaluation methods, 2016. Cognition, communication, discourse, 12, P. 17–35.
11. Morozova, I.I. Communicative Politeness Strategies in Stereotypic Speech Behaviour of the Victorian Woman. Cand. philol. sci. diss., 2004. Kharkiv. 215 p.
12. Pahta, P. Language practices in the construction of social roles in Late Modern English, 2010. Amsterdam & Philadelphia : John Benjamins. 241 p.
13. Petluchenko, O.V. Charisma: speech personality and discourse, 2016. Odesa: Astroprint. 464 p.
14. Soloshchuk, L.V. Verbal and non-verbal components of communication in the English language discourse, 2006. Kharkiv: Constanta Publ. 300 p.
15. Susov, I.P. Personality as the subject of the speech communication, 1989. P. 9–16.
16. Susov, I.P. Linguistic pragmatics, 2009. Vinnytsya: Nova Knyha Publ. 272 p.

The Strategies of Operation with Social Roles in the Modern English Discourse

L. V. Soloshchuk, Yu. S. Skrynnik

Abstract. The article focuses on the study of strategies and tactics used by a discursive personality in the process of performing different social roles. The binary nature of social roles leads to the analysis of the strategies of operating with social roles by both the addresser and addressee. Such basic social and biosocial factors as the vertical / horizontal organization of communicators' social roles, age and gender are taken into account as they influence the development of communication and choice of tactics and strategies of communication, the success of which is based on the principles of maximizing positive and minimizing negative results. The linguopragmatic analysis of verbal and non-verbal means of communication used by a discursive personality in the process of operating with social roles has been carried out.

Keywords: *discursive personality, social role, strategy, tactic, verbal component of communication, non-verbal component of communication.*

Міфопоетика австралійських літературних казок крізь призму їх наративної структури: лінгвокультурологічний аспект

А. О. Цапів

Херсонський державний університет, Херсон, Україна
Corresponding author. E-mail: alyatsapiv@i.ua

Paper received 25.08.18; Accepted for publication 01.08.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-177VI52-17>

Анотація. Статтю присвячено дослідженню міфопоетики австралійських літературних казок шляхом виявлення лінгвокультурологічних особливостей, опрацьованих у їх наративній структурі. Матеріалом дослідження слугували казки австралійської письменниці Мей Гіббс «The complete adventures of Snugglepot and Cuddlepie».

Ключові слова: міфопоетика, літературна казка, лінгвокультурологічні особливості, наративна структура, наративні одиниці.

Постановка проблеми. Культурологія – наука про сутність, закони, явища, форми культури. Суб'єктом культури може бути етнос, країна, соціальна група або конкретна особа [4, с. 7]. У мові відображено аспекти позамовної діяльності, які є релевантними для носіїв певної лінгвокультури. Носій мови усвідомлює світ крізь призму його рідної мови. Слова, у яких віддзеркалено лінгвоспецифічні концепти одночасно формують та відображають *образ мислення* носіїв мови [5, с. 7].

Лінгвоспецифічні назви об'єктів матеріальної та духовної культури, як от назви звичаїв, напоїв, страв, обрядів пов'язані із культурними, етнічними, гастрономічними традиціями/особливостями представників певної лінгвокультури. Такі слова відображають в цілому спосіб життя. Мовні одиниці є безцінними ключами до усвідомлення аспектів культури певного етносу/країни/особистості [5, с. 7]. Існують магістральні чинники, які впливають на будь-яку культуру: *географічний* (місцезнаходження етносу, специфіка флори і фауни, наявність гірської або рівнинної місцевості), *етнічний*; *біологічний* (генетика, вплив інстинктів, рефлексів на менталітет); *релігійний* (вірування, релігія, догматика); *соціальний* (устрій та правові норми суспільства, прошарки населення) [4, с. 10-11].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Лінгвокультурологія знаходиться на перетині лінгвістики та культурології, у ракурсі своєї уваги ставить трихотомію «мова–свідомість–культура» і рухається у напрямку від культури до людини [12, с. 127-128]. Лінгвокультурологія є науковою дисципліною, яка вивчає репрезентацію у мові фактів культури, своєрідним продуктом якої є лінгвокультура [1, с. 14]. Мова і культура віддзеркалюють світогляд людини, особливості менталітету етносу, його національних цінностей, духовного світу. У *менталітеті* етносу закарбовані його когнітивні, емотивні та поведінкові стереотипи, глибинні структури його свідомості як конгломерату лінгвокультурних, соціокультурних, географічних та економічних факторів її становлення [1, с. 130]. Мова є ключем до вивчення лінгвокультури певного етносу. У мові та мовленні віддзеркалено особливості менталітету народу, вірування та смаки, релігійні, соціальні, історичні, правові стандарти лінгвокультури. Через мову можна осягнути та експлікувати концептуальну сутність свідомості. Мова – це засіб доступу до свідомості людини, її концептосфери, концептів як одиниць мислення

[2]. Мова і культура є чинниками, що впливають на формування концептуальної та мовної картини світу. Фундаментом лінгвокультурологічного аналізу слугує співвідношення форм мовної сфери із формами культури [9, с. 9]. Об'єктом вивчення лінгвокультурології постають вітальні (життя, здоров'я, якість життя), соціальні (соціальний статус, професія, сім'я), політичні (законність, свобода слова), моральні (любов, дружба, честь), релігійні (Бог, віра, спасіння), естетичні (краса, гармонія, стиль) *цінностей* як особливі культурологічні категорії [1, с. 7–8]. За визначенням Н. Ф. Алефіренко ціннісно-смысловий простір мови і є предметом вивчення лінгвокультурології [1, с. 14].

У художньому мовленні образного переосмислення зазнають світосприйняття, етнічні особливості, етичні норми, культурні цінності певного етносу. У сучасній лінгвістиці здійснено наукове обґрунтування взаємозв'язку культурної специфіки та мови/мовлення у світлі лінгвоконцептології [1; 5; 8], когнітивної поетики [6; 7; 11], дискурсології [8; 12]. У нашому дослідженні для подальшої розбудови культурологічного напрямку вивчення художнього тексту та на платформі міждисциплінарності, вважаємо, що культурологічні особливості певної лінгвокультури перспективно вивчати у річищі *когнітивної наратології* як науки про когнітивну природу наративного тексту, що передбачає дослідження факторів, пов'язаних із створенням, моделюванням та інтерпретацією наративу [15; 18].

Формулювання мети і завдань. *Метою* статті є вивчення міфопоетики австралійських літературних казок крізь призму їх наративної структури. Відповідно до мети у дослідженні поставлено такі *завдання*: уточнити ключові поняття дослідження, а саме «міфопоетика», «лінгвокультурологічні особливості», «нاراتивна структура»; виявити культурологічну специфіку казок Австралії, опрацьовану у їх наративній структурі; з'ясувати культурологічну специфіку моделі наративу казки Мей Гіббс «The complete adventures of Snugglepot and Cuddlepie». *Об'єктом* дослідження постає міфопоетика австралійських казок «The complete adventures of Snugglepot and Cuddlepie», *предмет* вивчення становлять культурологічні особливості, опрацьовані у наративних одиницях австралійських казок.

Виклад основного матеріалу дослідження. Міфопоетика австралійської аборигенної культури найвиразніше розкривається у казках, авторами яких є автох-

тонні жителі континенту. Прагнення зберегти свої культурні цінності, закріпити у пам'яті вірування, обряди, звичаї – все це є поштовхом до створення особливого казкового світу. Адже кожен етап розвитку суспільства ґрунтується на попередньо набутому досвіді, є втіленням минулого і водночас родючою платформою для формування майбутнього. Національні цінності займають важливе місце в житті кожного народу і створюють національну специфіку його етнокультури. Слідом за Л.І. Белеховою під *міфопоетикою* розуміємо наявні в художньому тексті архаїчні уявлення й судження про світовий устрій, міфологічні мотиви й сюжети, опредметнені в наративній структурі художнього тексту, які разом відбивають своєрідність міфопоетичної картини світу, втіленої в австралійських казках [3, с. 7].

Культурологічний складник є наскрізним компонентом австралійських художніх текстів для дітей. Культурні цінності, символи, вірування автохтонних аборигенів Австралії є вплетеними у наративну структуру казок та оповідань для дітей.

У контексті дослідження *наративний текст* тлумачиться як певна структура, що характеризується смисловою, комунікативною та семантичною завершеністю, її елементами постають *наратор, наратор, подія, або історія, що є основою сюжету та модель нарації*.

Наратор є адресантом повісткування наративного тексту, внутрішньотекстовою, закодованою у тексті оповідною інстанцією, суто текстовою категорією, що існує тільки у межах текстового простору. *Наратор* постає адресатом повісткування наратора [14].

Під *подією* розуміють певну *зміну* вихідної ситуації – фізичну або ментальну [14, с. 9–13]. Існують умови, за якими визначається подієвість художнього тексту: *фактичність* або *реальність* зміни у межах фіктивного світу; *результативність*, тобто зміна, що лежить в основі події, повинна відбутись до завершення нарації. Історія, про яку повістується, є завершеною подією, що має всі композиційні елементи (експозицію, зав'язку, кульмінацію, розв'язку), персонажів.

У дослідженні *модель нарації* тлумачимо як багатовимірний лінгвокогнітивний конструкт, який є вписаним у наративну структуру художнього тексту. Базовим виміром моделі нарації є імплікативний вимір, структурований імплікаціями, вилученими з архетипних символів, етнореалій, етноархетипів, культурних архетипів. Другий вимір моделі нарації формують наративні одиниці художнього тексту, у яких віддзеркалено імплікативні смисли. Етноспецифічні реалії, символи, образи втілюються у наративній структурі австралійських художніх текстів для дітей і формують унікальність поетики наративу казок.

У контексті нашого дослідження вважаємо, що *модель нарації* художніх текстів для дітей базується на ігровому принципі. Гра є змістовно-структурним компонентом художніх текстів для дітей [13, с. 29]. Ігровий принцип відповідає віковим особливостям та вимогам дитини або юнака, саме через гру відбувається ідейно-естетичний вплив на читача. Гра є основою семантичної структури текстів для дітей [10, с. 58]. Наративна структура художнього тексту охоплює такі складові елементи: сюжет, композицію, персонажів, наратора,

наратора та власне модель нарації. Нарация є водночас процесом і результатом маніпулювання наративними одиницями – елементами наративної структури художнього тексту. У австралійській казці Гіббс «The complete adventures of Snugglepot and Cuddlepig» модель нарації віддзеркалює ігровий рух по колу, що починається і завершується на тій самій позиції, здійснивши циклічний рух, що втілено у композиції та сюжеті казки. Етимологічні розвідки, вивчення енциклопедичного матеріалу з історії та культури австралійських аборигенів засвідчили, що етнореалія Бумеранг має імплікації *циклічності руху, повернення на ініціальні позицію, розваги*.

Бумеранг займав особливе місце у житті аборигенів Австралії. Бумеранг є зігнутою палицею, майстерний кидок якої у повітря, змушує бумеранг зробити круговий рух по еліптичній траєкторії та повернутись назад у руки того, хто здійснив запуск [17, с. 39].

Перш за все бумеранг був зброєю, керування якою вимагало особливої майстерності, сили, спритності, зосередженості: *As the boomerang is thrown with great force, it requires very great dexterity and quick sight to ward off such an erratic weapon, and affords a fine opportunity for displaying the remarkable activity of the aborigines* [Australian Aborigines p. 77–78]. Бумеранг був важливою зброєю на поєдинках, на яких з'ясовували провину людини: *When a man has been charged with an offence, he goes to the meeting armed with two war spears, a flat light shield, and a boomerang* [17, с.76].

Бумеранг також був важливим атрибутом у розважальних іграх аборигенів. Наприклад, гра, яка імітувала полювання на Ему «Tarratt» проходила у такий спосіб: усе плем'я ставало в коло, хтось перевдягався у короборе (*corroboree*) (пантоміма з розфарбованим білим обличчям), а хтось тримав палицю, на якій було прив'язано пир'я Ему. Короборе ставав у центр, тримаючи в руках щит і бумеранг, та танцював по колу приблизно 15–20 хвилин, після чого його змінював інший короборе із своїм танцем. Якщо хтось із племені сміявся із танця пантоміма – в нього жбурляли бумеранг на знак покарання. Після всіх танців обирали найкращого.

В аборигенів Австралії існувало кілька видів бумерангів: бумеранги, що повертаються і ті, що не повертаються, а також іграшкові бумеранги, які діти використовували для ігор. Такі бумеранги були значно легші, з більш округленими кінцями, що дозволяло їм з легкістю здійматись в гору.

Етнореалія Бумеранг мала значення зброї (воєнної та для полювання), атрибуту для ігор, а також іграшки, яка була ще більш закругленою та обов'язково поверталась до свого володаря.

Модель нарації форматує сюжетно-композиційну структуру казки. Так, у блоці експозиції йдеться про бажання евкаліптових мешканців вирушити на пошук людини. У наступних наративних ситуаціях персонажі проходять низку випробувань, переживають багато пригод, зустрічають друзів і ворогів, і врешті решт знаходять бажаний трофей.

Дитяча гра-розвага, що активує у свідомості дитини знання про циклічний рух, розвагу, гру є карусель, ігровий принцип якої відбиває уявлення про рух по колу, що супроводжується веселощами та грою. Імплікативні смисли етнореалії Бумеранг лежать в основі

ігрової моделі нарації казки «Карусель». Аранжування сюжетно-композиційних блоків у моделі нарації «Карусель» передбачає циклічний повтор дій та епізодів з життя головних персонажів. Магістральним мотивом казки є пошук Людини як «чужої», невідомої мешканцям Бушу істоти. Пригоди Снаглпота та Кадлпая повторюються наче по колу, вони потрапляють у пастки і знаходять порятунок, потрапляють у труднощі і знову знаходять рішення. Циклічність подій також проявляється у зав'язці (перебування у Буші) та розв'язці казки (повернення після всіх пригод знову до Бушу), де місце проживання персонажів є точкою початку та одночасно точкою завершення пригод. Циклічний рух предметно у *дієсловах руху*, що повторюються наскрізно у всіх ключових епізодах казки.

У сюжетно-композиційній організації казки семантика руху віддзеркалена у повторюваності епізодів – скрутна ситуація унаслідкується порятунком упродовж всієї казки.

Географічний чинник є одним з вирішальних у формуванні культурологічної системи етносу. Головними персонажами Австралійських казок є флористичні та аніمالістичні персонажі, які віддзеркалюють унікальну флору і фауну континенту, через їх образи розкривається міфопоетика австралійської літератури.

Однією з культурно та етнічно специфічних реалій Австралії є *Bush* – унікальна географічна частина континенту, особлива сакральна зона для аборигенів, справжній конгломерат цінностей і вірувань, минуле і майбутнє культури австралійців, символ австралійської ідентичності. Австралійський Буш – це рідні землі аборигенів, їх Батьківщина, створена і розбудована предками. Все, що австралійці вважають «своєю», відноситься до Бушу, а все що складає опозицію «чужий», знаходиться за його межами. Головними персонажами казки Мел Гіббс є флористичні персонажі Снаглпот та Кадлпай (*Snugglepot and Cuddleprie*) – плоди евкалипту (*Gumnut baby*), які товаришують з іншими Буш-мешканцями *Bush Cabman, Mr. Lizard, Mrs. Snake, Mr. Frog, the Possum*. Відомо, що плодами евкалиптового дерева є суцвіття, чашечка розкривається і залишається кришечка. Саме так і виглядають герої казки – маленькі створіння з суцвіття, на голові яких є кришечки евкалипту. Евкалипт, на якому мешкають герої, є символом Бушу – тихим місцем флори, де дружньо та безтурботно мешкають квіти, рослини і комахи : *“In the Bush everyone is polite when they are sked to be, so all the Nuts and Blossoms ...” (All the Blossoms and Nuts crowded in to hear him speak* [16, с. 5].

До «своєї» зони у казці відносяться всі мешканці Бушу – рослини, ящірки, посуми, коали, які створюють опозицію до «чужої» зони Людей. Спершу, всі уявлення персонажів про світ Людини були негативними. Страшні історії про Людину розповідав жителям Бушу Ворон (*Kookaburra*), *“These Humans,” said Mr. Kookaburra, “are as bad as bad...”* р. 6 ; від людей застерігала Кенгуру (*Cabbie*) : *Not safe,” he replied. “They’d kill you or shut you up till you die”* р. 32. Тому коли Кадлпай побачив посуму у пастці, він одразу ж вирішив, що це зробила Людина щоб зашкодити тваринам : *Then he stood in horror. He saw a terrible thing. A great iron trap was there, chained to a stake, and tightly shut where its great iron teeth – shut upon the arm of a poor grey Pos-*

sum. Tears were running down his face... “Oh! Poor dear Possum! Who did this to you?” asked Cuddleprie. “Humans,” said the Possum. “They set these traps at our very doors and we run into them before we see them” [16, с. 44]

У Буші свій устрій, правила та розпорядки, тут немає місця для нудьги та сварок. Втім, все ж таки його мешканцям чогось бракує – вони будь-що прагнуть побачити Людину, збагнути яка вона, як виглядає та живе. Таке бажання спонукало маленьких друзів Снаглпота та Кадлпая вирушити на пошук Людини.

У своєму дослідженні «Понимание культур через посредство ключевых слов» Анна Вежбицька зазначає, що одним із магістральних в австралійській культурі є концепт МАТЕ, який є втіленням уявлень австралійців про значущість товаришування та друзів. Австралійці надають пріоритетність саме дружбі, допомозі іншим, співпраці з друзями. Це зумовлено насамперед тим, що перші австралійці із-за далекої відстані поселень один від одного часто знаходились на самоті, вони навчилися допомагати і довіряти один одному. Найважливішим для них є «mateship» – дружба. Австралійці поважають істинний дух братства («spirit of mateship») і вірять в те, що вони з друзями заодно («we are in this thing together») [5, с. 184–186]. Австралійці вважають, що вони мають йти єдиним шляхом з друзями, бути завжди поруч, мати спільну мету, підтримувати і довіряти один одному.

Усвідомлення важливості mateship втілюється у наративній структурі казок, у сюжеті яких відбито культурні цінності і вірування австралійців. Головними персонажами казок Австралії найчастіше є декілька друзів, вони знаходять один одного на життєвому шляху і надалі вже крокують тільки разом. У них з'являється спільна мета, їх пригоди

“Take me! Take me! I don’t want to be left. I would rather be eaten with Snugglepot than live alone without him” [16, с. 12].

Австралійський континент знаходиться у південній півкулі світу, іронічно кажуть, що австралійці пересуваються «догори дригом», бачать світ навпаки. Прикладом є їх інтерпретація карти світу, на якій австралійський континент знаходиться у горі (порівняно із традиційною картою світу). Тому багато речей мешканці Австралії роблять навпаки. У казці про «Snugglepot and Cuddleprie» така специфіка австралійського мислення відбита у наративній ситуації знайомства евкалиптових персонажів із редактором : *“Gumnut Editors generally write backwards, because they say it takes longer to read that was, and the people think they are getting more news”* [16, с. 17]. Евкалиптові редактори пишуть у зворотному порядку, навпаки, щоб створити ефект для читачів, ніби вони дізнаються більше інформації, тому що читають довше.

Висновки та подальші перспективи дослідження. Наративний текст є певною структурою, що характеризується смисловою, комунікативною та семантичною завершеністю. Елементами наративної структури казки постають наратор, наратарор, подія, або історія, що є основою сюжету та модель нарації. Міфопоетика австралійських казок віддзеркалена у наративній структурі художнього тексту. Модель нарації є лінгвокогнітивним двохвимірним конструктом, структурованим імплікативним та наративним вимірами. Імплікативний

вимір моделі нарації «Карусель» казки «The complete adventures of Snugglepote and Cuddlepote» сформований імплікативними смислами, вилученими з етнореалії Бумеранг – циклічність руху, повернення на ініціальну позицію, розвага. Модель нарації «Карусель» побудована на ігровому принципі і активує у свідомості читача знання про гру-розвагу, круговий рух, емоції та веселощі, пов'язані з ігровою діяльністю. Культурологічна специфіка відбита у топосі казки – усі події відбуваються у межах Бушу як сакральному місці для

аборигенів Австралії, яке вони пов'язують з затишком, безпекою, рідною землею. Персонажі казки є представниками Бушу Австралії – це флористичні Снаглпот та Кадлпай, що є плодами евкаліпту. Кожний елемент нарративної структури розкриває унікальність міфопоетики австралійських художніх текстів для дітей. Перспективним убачається вивчення культурологічних особливостей казок Австралії та Англії у зіставному аспекті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алефиренко Н.Ф. Лингвокультурология. Ценностно-смысловое пространство языка : учебное пособие. Москва : Флинта, Наука, 2010. 224с.
2. Антология концептов / под. ред. В. И. Карасика, И.А. Стернина. Том 1. Волгоград : Парадигма, 2005. 352 с.
3. Белехова Л.І. Міфопоетика американської поезії : архетипи та архетипні словесні образи / Лінгвокогнітивна поетологія : колективна монографія. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2018. 316 с.
4. Бондарева О., Величко О., Радькіна О. Культурологія. Теорія культури. Культура дохристиянського світу. Київ : Книга плюс, 2006. 256 с.
5. Вежбіцкая А. Понимание культур через посредство ключевых слов. Москва : Языки славянской культуры, 2001. 288 с.
6. Волкова С.В. Міфологічний простір англословних амеріндіанських художніх текстів : когнітивно-семіотичний та нарративний аспекти : автореф. дис...д. філол. наук: спец. 10.02.04 / Київ.нац. лінгв. ун-т. К., 2016. 33 с.
7. Воробей Н. В. Етнокультурна картина світу в афроамериканській поезії лінгвокогнітивний та лінгвокультурологічний аспекти : автореф. дис...к. філол. наук: спец. 10.02.04 / Херсонський держ. ун-т. Херсон, 2011. 20 с.
8. Карасик В. И. Языковые ключи. Москва : Гнозис, 2009. 406 с.
9. Кононенко В. Мова у контексті культури : монографія. Київ–Івано-Франківськ, 2008. 390 с.
10. Лотман М. Ю. Структура художественного текста. СПб.: «Искусство – СПб», 1998. 285 с.
11. Маляренко І. О. Етнореалії в австралійських поетичних текстах : лінгвокультурний та лінгвокогнітивний аспекти: автореф. дис...к. філол. наук: спец. 10.02.04 / Херсонський держ. ун-т. Херсон, 2012. 20 с.
12. Приходько А.М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя : Прем'єр, 2008. 332 с.
13. Славова М.Т. Волшебное зеркало детства. Статьи о детской литературе. К.: Издательско-полиграфический центр «Киевский университет», 2002. 94 с.
14. Шмид В. Нарратология. М. : Языки славянской культуры, 2003. 312с.
15. Fludernik Monica Towards a 'natural' narratology. London and New York : Routledge. Taylor and Francis group, 2002. 349 p.
16. Gibbs May The complete adventures of Snugglepote and Cuddlepote. Angus&Robertson, 2010. 224 p.
17. Historical dictionary of Australian aborigines / Mitchell Rolls, Murray Johnson ; introduction by Henry Reynolds. The Scarecrow Press, Inc. Lanham. Toronto. Plymouth, UK, 2011. 213 p.
18. Palmer Allan Fictional minds. Lincoln and London : University of Nebraska Press, 2004. 276 p.

REFERENCES

1. Alefirenko N. F. Cultural linguistic studies. Axiological and meaning space of the language : textbook. Moscow : Flinta, Science, 2010. 224 p.
2. Anthology of concepts / editors V. I. Karasik, I. A. Sternin. Volume 1. Volgograd : Paradigma, 2005. 352 p.
3. Belehova L.I. Mythopoetics of American poetry : archetypes and archetypal verbal images / Linguocognitive poeology : monograph. Kherson : "Gelvetica", 2018. 316 p.
4. Bondareva O., Velichko O., Redkina O. Cultural studies. Theory of culture. The culture of pre-Christian world. Kyiv : Knyga plus, 2006. 256 p.
5. Vezhbitskaya A. Culture understanging via key words. Moscow : Yazyki slavyanskoj kultury, 2001. 288 p.
6. Volkova S. V. Mythologic space of Amerindian prosaic texts: cognitive-semiotic and narrative perspectives: avtoref. of thesis for a Doctor of Philology: speciality 10.02.04 / Kyiv National Linguistic State University. K., 2016. 33 p.
7. Vorobej N. V. Ethnocultural Picture of the World in the African American Poetry: Linguistic, Cognitive and Cultural Aspects : avtoref. of thesis for a candidate degree in philology: speciality 10.02.04 / Kherson State University. Kherson, 2011. 20 p.
8. Karasik V.I. Language keys. Moscow : Gnozis, 2009. 406 p.
9. Kanonenko V. Language in the context of culture : monograph study. Kyiv-Ivano-Frankivsk, 2008. 390 p.
10. Lotman M. Ju. The structure of the literary text. St.P. : "Iskusstvo – SPB", 1998. 285 p.
11. Malyarenko I. O. Ethnorealias in the Australian verse : linguistic, cultural and cognitive aspects: avtoref. of thesis for a candidate degree in philology: speciality 10.02.04 / Kherson State University. Kherson, 2012. 20 p.
12. Prihodko A.M. Concepts and systems of concepts in a cognitive-discourse paradigm of linguistics. Zaporizhyya : Pemjer, 2008. 332 p.
13. Slavova M. T. Magic mirror of childhood. Articles about children's literature. K. : Izdatelsko-poligraficheskij tsentr "Kievskij Universitet", 2002. 94 p.
14. Schmid W. Narratology. M.: Yazyki slavyanskoj kultury, 2003. 312 p.

Mythopoetics of the Australian literary fairy tales via their narrative structure : linguistic and cultural aspects

A. O. Tsapiv

Abstract. The article is focused on the research of the mythopoetics of the Australian literary fairy tales via revealing their linguistic and cultural specifics embodied in their narrative structure. Case study of the research are the fairy tales of Australian writer May Gibbs "The complete adventure of Snugglepote and Cuddlepote"

Keywords: *mythopoetics, literary fairy tale, linguistic and cultural specifics, narrative structure, narrative elements.*

Літературна етноімагологія, літературні образи та етнообрази: проблеми термінології

В. А. Якимович

Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка, м. Кременець, Україна
Corresponding author. E-mail: vikayakym@gmail.com

Paper received 23.08.18; Accepted for publication 28.08.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-177VI52-18>

Анотація. У статті йдеться про сучасну галузь компаративістики літературну етноімагологію та пов'язане з нею поняття «літературний етнообраз». Акцентується на її виникненні та становленні. Наводяться приклади дефініцій літературної імагологія та літературного етнообразу вітчизняних і зарубіжних науковців. Підкреслюється, що літературна етноімагологія вивчає літературне зображення інших народів і країн, а її предметом є літературний етнообраз.

Ключові слова: компаративістика, імагологія, літературна етноімагологія, літературний етнообраз.

Постановка проблеми. Для успішного міжособистісного або міжкультурного спілкування важливе значення мають взаємні уявлення його учасників, а саме: «як пізнання себе через власне “я” та сприйняття себе іншими, так і наше сприйняття Іншого – як чужинця чи сусіда, ворога або партнера» [4, с. 52].

За твердженням В. Будного, українську та зарубіжну гуманітаристику сьогодні цікавлять комунікативно-рецепційні аспекти, що пов'язано з посиленням «в сучасному світі діалогічних тенденцій у рамках національних (як-от перебіг міжетнічного порозуміння в Україні), континентальних (об'єднавчі процеси у Європі) і глобальних (взаємини Заходу і Сходу)» [4, с. 52].

У другій половині ХХ ст. у зв'язку з актуалізацією прагнення пізнати себе, встановити власну ідентичність як національну, так і етнокультурну, активізуються міжнаціональні культурні та літературні відносини. На думку Д. Наливайка, імагологічні студії досліджують «“національні образи” країн і народів, що склалися у інших народів у певну історичну епоху (чи епохи)» [12, с. 6]. Зокрема, О. Ощепков зазначає, що імагологія досліджує «имаготипические структуры, т. е. те ментальные модели, которые служат основой национальной идентичности и самоидентификации той или иной нации, и их объективирование в литературе» [14, с. 521]. За твердженням Е. Сміта, «чуття національної ідентичності стає могутнім засобом самовизначення й самоорієнтації індивіда у світі крізь призму колективної особистості та своєї самобутньої культури. Саме завдяки спільній неповторній культурі ми спроможні дізнатися, «хто ми такі» в сучасному світі. Наново відкривши ту культуру, ми «наново відкриваємо» себе, своє «автентичне Я» — або ж принаймні саме так видається багатьом зневіреним і дезорієнтованим індивідам, яким судилось змагатися з надміру мінливим і непевним сучасним світом» [17]. Також науковці досліджують інші культури, і, за словами М. Бахтіна, «мы ставим чужой культуре новые вопросы, каких она сама себе не ставила, мы ищем в ней ответы на эти наши вопросы, и чужая культура отвечает нам, открывая перед нами свои стороны, новые смысловые глубины» [1, с. 335].

Стислий огляд публікацій з теми. У численних наукових розвідках досліджуються «національні образи» як країн, так і народів. Ці образи склалися в інших народів у певні епохи.

Після класичних досліджень Д. -А. Пажо, Г. Дізерінка, Г. Гачева, за останні роки в Україні з'явилися монографії Д. Наливайка «Очима Заходу: рецепція України в Західній Європі XI-XVIII ст.» (Київ, 1998), В. Орехова «Русская литература и национальный имидж (Имагологический дискурс в русско-французском литературном диалоге первой половины XIX в.)» (Сімферополь, 2006), «Миф о России во французской литературе первой половины XIX века» (Сімферополь, 2008), дисертації В. Слапчука («Національний образ світу у творчості поетів-шістдесятників (М. Вінграновський і А. Вознесенський)»), статті В. Будного («Розгадка чарів Цірцеї: національні образи та стереотипи в освітленні літературної етноімагології»), Н. Кіор («Літературна імагологія: вивчення образів інших етнокультур у національній літературі»), Н. Лисак («Національна ідентичність та національні образи в літературі: розходження і точки дотику»), Т. Марченко («Украинские литературные этнообразы как объект современных текстологических исследований»), Л. Потапенко («Имагологические проблемы национальной идентичности та репрезентации “іншого” в праці Е. Саїда “Культура й імперіалізм” (компаративний аспект)»).

За Г. Гачевим, «національний образ світу» – це «своеобразная картина мира, формируемая нацией в процессе собственного оформления и осознания, в триединстве местной природы (космос), национального характера (психея) и склада мышления (логос)» [5]. С. Корольова в монографії «Миф о России в британской культуре и литературе (до 1920-х годов)» визначає «національний образ», образ нації як «целостное, общепринятое среди представителей нации, центральное для национальной культуры представление о себе как своеобразном единстве» [8, с.29]. За твердженням Д. Наливайка, «велика роль у творенні «національних образів» належить індивідуальностям — письменникам, ученим, мандрівникам тощо, — але вони вирають також позаіндивідуальні елементи, знання і заботи, правду і міфи про інші народи, і співвідношення цих елементів у названих образах може бути дуже різним. Хоч нерідко ці образи або певні їх складники виявляють неабияку тривкість і переходять від покоління до покоління, в цілому вони є змінними і еволюціонують як під дією чинників, пов'язаних зі змінами, що відбуваються в об'єктах рецепції, так і дією чинників, пов'язаних з реципієнтами» [12, с. 6].

Мета статті – з'ясувати становлення та роль літературної етноімагології як галузі компаративістики.

Виклад основного матеріалу. Питаннями літературного зображення інших народів і країн займається окрема галузь літературної компаративістики – літературна імагологія, або літературна етноімагологія. Літературна імагологія не протиставляється імагологічним дослідженням з інших галузей науки, а навпаки, «співпрацює з ними, розробляючи свої аспекти й створюючи свої парадигми» [13, с. 57].

Відомі французькі літературознавці Ж.-М. Карре та М.Ф. Гюйяр, які стояли біля витоків нової галузі «літературна компаративістика» (*la littérature comparée*) також зверталися до питання літературної імагології, що отримала подальший розвиток у працях Д.-А. Пажо та Г. Дізерінка. На думку Д.-А. Пажо, літературна імагологія займається вивченням образів іноземця. Науковець стверджує, що образ – «це літературний або не літературний вислів, символ різниці між двома рівнями культурної реальності» [15, с. 399]. Іншими словами, образ презентує культурну реальність, через яку розробляється, засвоюється і пропагується як індивідуумом або групою таких індивідуумів «у власному культурному чи ідеологічному просторі чужий культурний чи ідеологічний простір». [15, с. 399]. Д.-А. Пажо робить висновок, що компаративіст більш-менш повно відновлює «справжню картину думок і ментальних настроїв тієї чи іншої епохи, суспільства» [15, с. 406], спираючись лише на літературні твори, тому що образ є «потужним індикатором ідей і нашарувань, що пронизують, структурують соціум» [15, с. 406].

Літературний образ Д.-А. Пажо розглядає «як ансамбль ідей про іншого, взятих у процесі «літературизації» і водночас соціалізації» [15, с. 389]. Пошуковець, на думку Д.-А. Пажо, повинен враховувати літературні тексти, умови їхньої появи та розповсюдження, а також написаний, продуманий і пережитий навколишній культурний матеріал. Науковець «повинен враховувати те, що образ точно розкриває й прояснює функціонування різних суспільних ідеологій (на зразок расизму, ставлячи нас перед обличчям відповідних проблем, приміром, «чужий/іноземець як ми його бачимо»)» [15, с. 389]. Також компаративіст, за твердженням Д.-А. Пажо, «не може нівелювати літературну специфіку образу (її значення особливо проявляється в подорожніх записках, есе, романах, драмі, менше в поезії)» [15, с. 389]. Вивчати образ, за Д.-А. Пажо, – це означає визначити його утворення, його передачу, справжню сутність, а також що єднає образ з іншим образом або його оригіналом. Він робить висновок, що «таким чином можна побачити, як літературна імагологія пов'язана з історією ідей ментальності; образ чужинця постає вторинним щодо систем ідей чи ідеологій, що встановилася між двома країнами, двома культурами, або навіть у середовищі однієї культури. Інший просто дає нам змогу мислити... по-іншому» [15, с. 400-401].

За О. Потебнею, літературний образ – це «неповний, а тому багатозначний словесний виклад теми, який навіює читачеві уяві цілісне відчуттєве, емоційне та інтелектуальне враження, означуючи предмет за допомогою окремих промовистих або несуміс-

них з ним ознак, що дає змогу переводити його з плану об'єктивного, реального, відчуттєвого у план суб'єктивний, духовний, містично-настрійовий» [3, с. 291].

Згідно визначення художнього образу, яке подає М. Епштейн у «Литературоведческом энциклопедическом словаре», «художественный образ нации» можна охарактеризувати як особе, присуще тільки мистецтву цілостне, чувственне формування, преобразующее, пересоздающее (с позиции автора, жанра, традиции) разнообразное проявление «национального» в реальной политической, социальной, экономической, бытовой и тому подобной деятельности. Художественные национальные и инонациональные образы обладают большой глубиной, могут опровергать стереотипы и воссоздавать и пересоздавать онтологические, ценностные характеристики нации в сложности возможных противоречий, разносторонних оценок и изменчивых черт» [8, с. 30].

Отже, науковці пов'язують літературний образ нації із соціальними та етнопсихологічними стереотипами, а також із соціально-історичними та культурно-психологічними контекстами епохи.

І. Забіяка, проаналізувавши праці зарубіжних та українських учених із імагології, слушно вважає предмет літературної імагології ширшим, ніж недоречно звуження його до вивчення взаємин між націями. Науковець трактує літературну імагологію як «підрозділ імагології, який досліджує образи Я, Іншого та проміжні між ними, їх ідентичність і своєрідність у творах художньої літератури з метою встановити принципи діалогу/полілогу між ними» [6, с. 218].

Основними поняттями літературної імагології є «етнообраз» та «національні стереотипи». Поняття національного стереотипу трактував Дж. Лірсен у статті «National identity and national stereotype» [18]. Учений вважав дослідження національних образів компаративістською справою, адже воно звернене до міжнаціональних стосунків більше, ніж до окремих національних ідентичностей [18]. На його думку, «національні характеристики – це часто конкретні випадки та поєднання загальних моральних полярностей, а також що наше мислення категоріями “національних характерів” зводиться до етнічно-політичного поширення рольових моделей в уявному антропологічному ландшафті» [10, с. 374]. Саме цей компаративістський аспект, за твердженням Лірсена, і представляє перспективу майбутніх досліджень у галузі імагології.

У монографії С. Корольової подається наступна дефініція образу: «Образ (нации, национальный, инонациональный) — идеальная, целостная, чувственно воспринимаемая конструкция, создаваемая обществом, объединенным единством культуры, языка и территории, о себе (других), своих (иных) типичных чертах, национальном характере, своей (другой) стране» [8, с. 28]. Також у даному науковому виданні використовується термін «імагологічний образ», тобто образ нації як ментально-культурне утворення, який, «как любой художественный образ в целом – многомерен, многозначен, многоаспектен, целостен» [8, с. 28].

В українському літературознавстві вперше звернули увагу на літературну імагологію науковці

Д. Наливайко, В. Будний та М. Ільницький. За словами М. Ільницького, «намагаючись не випускати з поля зору літературну образність як таку, вона (літературна імагологія) – зосередилася на етнічних образах» [7, с. 245]. В. Будний та М. Ільницький запропонували уточнений термін для позначення галузі літературної компаративістики, яка вивчає літературне зображення інших народів і країн – літературна етноімагологія, предметом якої є літературний етнообраз, під яким «розуміємо такий літературний образ, що конструює не лише індивідуальні риси, а й етнічну (національну) ідентичність зображуваних персонажів, краєвидів чи історичної минувшини, подаючи певні їхні ознаки як “типові” для відповідної країни, “характерні” для цілого народу» [3, с. 352]. О. Мазяр вважає, що під етнообразом потрібно розуміти такий літературний образ, який репрезентує не лише індивідуальні риси, але й національну ідентичність зображуваних персонажів. Отже, «літературний етнообраз – це деталь, яка використовується для зображення всієї нації. Виявити ознаки літературних етнообразів частіше всього можна в мандрівних записках, повістях, історичних та пригодницьких романах, а також в перекладах, критичних реценціях, публіцистичних есе, епістолярній спадщині» [11, с. 185].

Національний образ, або етнообраз у В. Будного, включає в себе різноманітні складові: це зображення побуту, звичаїв, мовні характеристики, відображення релігійного світогляду, ставлення до подій спільного минулого, проєкція майбутнього і т. п. Не можна також забувати про роль особистості, індивідуума у процесі творення національних образів, при тому велика роль належить «письменникам, ученим, мандрівникам тощо, – але вони вбирають також поза індивідуальні елементи, знання і передсуду, правду і міфи про інші народи, і співвідношення цих елементів у названих образах може бути дуже різним» [12, с. 6]. На думку Н. Лисак, національні образи – це вияви національної ідентичності, які самі по собі їй не тотожні. У текстах вони «відсилають читача не до дійсно-

сті, а до інших текстів у широкому розумінні. Національні образи можуть слугувати своєрідними маркерами, які апелюють до національної ідентичності автора і читача. Як і колективна ідентичність, національні образи характеризуються стійкістю і тривалістю, проте можуть змінюватися з часом» [9, с. 79].

Французький літературознавець Д.-А. Пажо виділяє чотири рівні розгляду національного образу: а) типові риси образу та їхнє функціонування в тексті, який досліджується; б) соціокультурні норми (силові лінії культури); в) культурні моделі, що послуговували підвалинами створення образу; г) код, що дозволяє читачам пізнати образ чи, навпаки, позбавляючий образної сили елемент образу [16, с. 183].

У літературному аналізі, за твердженням М. Беллера, «ми використовуємо термін “образ” як ментальний силует іншого, який, очевидно, визначається характеристиками сім’ї, групи, племені, народу або раси» [2, с. 377]. Мало того, продовжує вчений, «“образ” формує нашу думку про інших і управляє нашою поведінкою щодо них. Культурні відмінності й розриви (що випливають з мови, менталітету, побутових звичок і релігії) сприяють появі позитивних або негативних суджень і образів» [2, с. 378].

Висновки. Отже, питаннями літературного зображення інших народів і країн займається окрема галузь сучасної літературної компаративістики – літературна імагологія, або літературна етноімагологія. Основними поняттями літературної імагології є «етнообраз» та «національні стереотипи». Поняття національного стереотипу докладно трактував Дж. Лірсен у статті «National identity and national stereotype». Без застережень сприймаємо спостереження вченого про те, що дослідження національних образів переходить у площину сучасних компаративних досліджень. Сучасні науковці під літературним етнообразом розуміють такий літературний образ, що репрезентує не лише індивідуальні риси, але й національну ідентичність зображуваних персонажів.

ЛІТЕРАТУРА

- Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества / сост. С. Г. Бочаров, примеч. С. С. Аверинцев и С. Г. Бочаров. Москва : Искусство, 1979. 423 с.
- Беллер М. Сприйняття, образ, імагологія // Літературна компаративістика. Вип. IV : Імагологічний аспект сучасної компаративістики: стратегії та парадигми. Ч. II. Київ : ВД «Стилос», 2011. С. 376-382
- Будний В., Ільницький М. Порівняльне літературознавство: підручник. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 432 с.
- Будний В. Розгадка чарів Цірцеї : національні образи та стереотипи в освітленні літературної етноімагології // Слово і час. 2007. № 3. С. 52-63.
- Гачев Георгий. Ментальности народов мира. Москва : Алгоритм, Эксмо, 2008. 544 с. URL: <http://padaread.com/?book=44259> / (дата звернення: 22.08.2018).
- Забяка І. В. Імагологічний аспект вивчення сучасної чеської та української літератур // Компаративні дослідження слов’янських мов та літератур. 2013. Вип. 21. С. 213-219.
- Ільницький М., Будний В. Порівняльне літературознавство : навчальний посібник : у 2 ч. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2007. Ч. 1 : Лекційний курс. 280 с.
- Королева С. Миф о России в британской культуре и литературе (до 1920-х годов): монография. Москва : Директ-Медиа, 2014. 314 с.
- Лисак Н. С. Національна ідентичність та національні образи в літературі: розходження і точки дотику // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Сер. : Філологія. Літературознавство. 2011. Т. 168, Вип. 156. С. 76-80
- Лірсен Дж. Імагологія: історія і метод // Літературна компаративістика. Вип. IV: Імагологічний аспект сучасної компаративістики: стратегії та парадигми. Ч. II. Київ : ВД «Стилос», 2011. С. 362-376.
- Мазяр О. В. Етнообраз Франції в епістолярній та критичній спадщині Лесі Українки // Наукові записки [Національного університету “Острозька академія”]. Сер. : Філологічна. 2013. Вип. 37. С. 185-187. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2013_37_60 / (дата звернення: 22.08.2018).
- Наливайко Д. С. Очима Заходу. Реценція України в Західній Європі XI XVIII ст. Київ : Основи, 1998. 578 с.

13. Наливайко Д. Стан і завдання українського порівняльного літературознавства // Урок української. 2000. № 11-12. С. 50-57.
14. Ощепков А. Р. Имагология // Знание. Понимание. Умение. 2010. № 1 С. 251-253.
15. Пажо Д. А. Від культурних кліше до імажинарного // Літературна компаративістика. Вип. IV: Имагологічний аспект сучасної компаративістики: стратегії та парадигми. Ч. II. К.: ВД «Стилос», 2011. 448 с.
16. Поляков О. Принципы культурной имагологии Даниэля-Анри Пажо // Филология и культура. 2013. № 2 (32). С. 181-184.
17. Сміт Ентоні Д. Національна ідентичність. Київ : Основи, 1994. С. 10-27. URL: <http://litopys.org.ua/smith/smi02.htm> (дата звернення: 22.08.2018).
18. Leerssen J. National identity and national stereotype. URL: <http://www.nationalstereotype.com/national-identity-and-national-stereotype/> (дата звернення: 22.08.2018).

REFERENCES

1. Bakhtin M.M. Aesthetics of verbal creativity / comp. by S. G. Bocharov, notes by S. S. Averintsev and S. G. Bocharov. Moscow : Art, 1979. 423 p.
2. Beller M. Perception, image, imago // Literary Comparative Studies. Issue IV: Imagological aspect of modern comparative literature: strategies and paradigms. Part II. Kyiv : Stylos, 2011. P. 376-382.
3. Budnyi V., Ilnytskyi M. Comparative Literature: A Textbook. Kyiv : Publishing House "Kyiv-Mohyla Academy", 2008. 432 p.
4. Budnyi V. The discovery of the charm of Circe: national images and stereotypes in the illumination of literary ethnoimagology // Word and time. 2007. No. 3. S. 52-63.
5. Gachev G. The mentality of the peoples of the world. Moscow: Algorithm, Exmo, 2008. 544 p. URL: <http://padaread.com/?book=44259> (дата звернення: 22.08.2018).
6. Zabiya I.V. Imagological aspect of the study of contemporary Czech and Ukrainian literatures // Comparative studies of Slavic languages and literatures. 2013. Issue 21. P. 213-219.
7. Ilnytskyi M., Budnyi V. Comparative Literature: Textbook: in 2 volumes. Lviv : Publishing Center of LNU, 2007. Vol. 1: Lecture Course. 280 p.
8. Koroliova S. Myth about Russia in the British culture and literature (until the 1920s): monograph. Moscow : Direct-Media, 2014. 314 p.
9. Lisak N. S. National identity and national images in the literature: differences and points of contact // Scientific papers [Black Sea State University named after Petro Mohyla of the Kyiv-Mohyla Academy complex]. Series : Philology. Literary Studies. Vol. 168, Issue 156. P. 76-80.
10. Larsen J. Imagology: History and Method // Literary Comparative Studies. Issue IV: Imagological aspect of modern comparativism: strategies and paradigms. Part II. Kyiv: Stylos, 2011. P. 362-376.
11. Mazyar O. V. The Ethnographic Image of France in the Epistolary and Critical Legacy of Lesia Ukrainka // Scientific Notes [National University of Ostroh Academy]. Series : Philological. 2013. Issue 37. P. 185-187. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2013_37_60 / (дата звернення: 22.08.2018).
12. Nalyvaiko D. S. In the West Eyes. The Reception of Ukraine in the Western Europe of the XI-XVIII centuries. Kyiv: Osnovy, 1998. 578 p.
13. Nalyvaiko D. Condition and Problems of Ukrainian Comparative Literary Studies // Ukrainian Lesson. 2000. No. 11-12. P. 50-57.
14. Oschepkov A.R. Imagology // Knowledge. Understanding. Skills. 2010. No. 1. P. 251-253.
15. Pageaux D. H. From cultural cliches to the imaginary // Literary Comparative Studies. Issue IV: Imagological aspect of modern comparative literature: strategies and paradigms. Issue II. Kyiv : Stylos, 2011. 448 p.
16. Polyakov O. Principles of the Cultural Enthusiast D. H. Pageaux // Philology and Culture. 2013. No. 2 (32). P. 181-184.
17. Smith Anthony D. National Identity. Kyiv: Osnovy, 1994. P. 10-27. URL: <http://litopys.org.ua/smith/smi02.htm/> (дата звернення: 22.08.2018).

Literary Ethnoimagology, Literary Images and Ethnoimages: Problems of Terminology

V. A. Yakymovych

Abstract. The article deals with the modern branch of comparative literature – literary ethnomigology and associated with it concept of “ethno image”. The attention to its occurrence and formation is given. The definitions of the literary imagology and literary images and ethnoimages are given by native and foreign scientists. It is emphasized that literary ethnomigology studies the literary image of other peoples and countries, and literary ethnoimage is its subject.

Keywords: comparative literature, imagology, literary ethnoimagology, literary ethno-image.

Cognitive metaphor as the background for actualization of evaluative content of concept TERRORISM

O. Zhulavska

Sumy State University

Corresponding author. E-mail: o.gulawskay@gf.sumdu.edu.ua

Paper received 29.08.18; Accepted for publication 05.09.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-177VI52-19>

Abstract. The problems of actualization of evaluative content through various kinds of metaphors in concepts in general and in concept TERRORISM are investigated in this article. Great attention is paid to the cognitive metaphors, its main function and duality of their nature is studied in detail. Application of the mapping process for the formation of cognitive metaphors is explained. Language metaphor and its components are studied on the examples of the notions, comprising concept TERRORISM. Ontological metaphors are examined, grounding on the ways of perception of events, actions, emotions, ideas and appealing to the human experience. Researches, proving that this kind of metaphors comprise the major part of TERRORISM metaphors was held.

Keyword: *Cognitive metaphor, ontological metaphors, structural metaphors, orientational metaphors, evaluative content, concept TERRORISM, metaphoric mapping, dual nature of metaphors.*

Introduction. Figurativeness of the concept is based on the sensory perception of the reality, that is, on the visual, audile, tactile, gustatory and smelling characteristics of the things, phenomena and events, which are depicted in our memory, and on the relevant features of the practical knowledge [13, p.154]. Figurativeness always goes before the notion in the structure of the concept [18, p.13]. “Notional kernel of the concept like the concept nucleus is surrounded by the gas cloud of the different figurative associations both connotative and metaphorical. Connotative because they comprise the difference between the deepness of the logical notion and the idea of the subject domain [3, p.369], their relation to the denotative part of the concept is greatly accidental, and their presence in the semantics is defined by the ethnos “caprice”. Metaphorical because metaphor is the only way to embody the formless and difficult for understanding abstraction into the figurative image” [10, p. 115]. Having agreed to the fact that the figurative information relates to the connotative one, at the same time it must be stressed that very often the source of the connotation is the metaphor itself, which is hidden in the basis of the figuratively motivated nomination: word or phraseological unit [20, p. 144-150].

Literature review. Since the antique times metaphor was investigated by the great number of scientists and authors. Starting from Aristotle, who examined metaphor within the bounds of speech form [2], proceeding to the Russian linguists, such as Apresian, Halperin, Shmelev and others, who fixed their attention to the studying of the stylistic functions of metaphors [1; 11; 20]. Semantics and ways of metaphor shift were investigated by the number of both Russian, Ukrainian and foreign scientist, such as Apresian, Arutiunova, Skliarevska, Teliya, Black, Davidson, Kittay, Ortony, Searle and others [1; 4; 7; 8; 12; 19; 24; 30]. To the force of metaphor influence their works devoted such researches as A. Baranov, N. Pavlovich, G. Pocheptsov [5; 16; 17], to its ability to make speech bright and to realize poetic function of speech their works devoted such scientists as V. Vovk, G. Yermolenko and others [9; 13].

Nowadays, the theory of cognitive metaphor becomes much more popular and requires special attention. It was worked out by J. Lakoff in his works “Metaphors we live by”, “The Contemporary Theory of Metaphor” [27; 28]

and by his co-authors M. Johnsons in his works “The Body in the mind: The Bodily basis of meaning, imagination and reason”, “Metaphors we live by” and others [24; 29; 30], M. Turner in his co-works with J.Lakoff “More than cool reason: A field guide to poetic reason” [30], and improved by some other famous researches.

The idea of the cognitive metaphor by J. Lakoff is based on the theory of “linguistic gestalts”. According to this idea, thoughts, perception, processes of cognition, motor activity and speech are organized into categories of typical structures and are called gestalts. Lakoff characterizes these notions quite broadly. According to him: gestalts at the same time are integral and unsuitable for analysis structures; they consist of parts which are impossible to gather in the aggregate; gestalt can be connected to the other internal gestalts or can be opposed to some other gestalt; gestalts can cross; in the gestalts prototypical and non-prototypical features must be distinguished; gestalts are the structures, that are used in speech, intellectual, perceptual and physical and other processes [28, p. 202-251].

Aim of the research. The aim of the research is to study the main function of cognitive metaphor, dual nature of cognitive metaphor, the grounding of cognitive metaphor, to study conventional metaphors, which are a kind of cognitive metaphor and their types (ontological, structural, orientational).

Main results and discussion. Within the bounds of the cognitive theory metaphor is distinguished as the understanding of one concept through another one; “a kind of conceptualization, cognitive process, that defines and forms new notions, without which it is impossible to receive new knowledge” [32, p. 55]; “fixed in one’s experience reflection of the ideal cognitive model of one sphere in the ideal cognitive model of another sphere” [27, p. 539].

The main function of the cognitive metaphor is to characterize and to describe “complex mental processes”, which are impossible for direct understanding through the images of sense perception [27, p.55].

Metaphor comes forth as one of the most important instruments of the general categorization of the world, taxonomy of the perception of the world and sensory experience. The absence of the metaphor makes impossible self-

cognition and cognition of the world because the assimilation of one part of the reality to another one, distinguishing of one part of conceptual world to understand the other one – is the leading way for creation of multiple concepts, which comprise the unique picture of the world. “Metaphor has the implicit opposition of the routine outlook on world to the special, extraordinary, which reveals individual features of the subject. Metaphor emphasizes the belonging of the subject or of the substance to the kind, to which this subject or substance are not possible to be relates under normal conditions and at the same time it denies any relation of this subject or substance to the kind, to which it really belongs” [3, p.17].

Based on the definitions of the cognitive metaphor it becomes clear that metaphoric model has dual nature, as it is based on the interaction of two mental units. Some literature sources in linguistics give several terms, which define this duality, that is: conceptual referent – conceptual correspondent, significative zone – denotative zone [5, P.166-177], donor zone – recipient zone [19]; target sphere – source sphere [29]. In our research terms “target sphere” / “conceptual referent” are used to define the concept under analysis, and terms “source sphere” / “conceptual correspondent” – to define the concept that is involved in the process of the assimilation.

The target sphere, as a rule, is represented by the abstract, indefinite, vague concept and the source sphere – by definite concept, which comes out as a kind of generalization of the practical experience of the people’s activities. Definite concepts (e.g. living being, human being, tangible object, manipulation object, disease, crime, enemy, auto, fire, etc.) are involved for understanding and interpretation indefinite mental substances [26, P. 16-20]. It relates to the idea of the “embodiment” of cognitive structures, according to which human consciousness is anthropocentrically natured and non-object activity is organized according to the space and time, which are given through the indirect feelings [27; 29].

The fact, that human experience of the existence in the physical and social environment is a natural and logical basis for the understanding of more abstract concepts, is placed in the basis of the unidirectional principle of metaphor [26, 29], according to which definite, sensitive perceptual source sphere, as a rule, does not change place with the indefinite target sphere.

The grounding of the cognitive metaphor is the linguocognitive process of mapping [23; 26, p. 6], which establish difficult systematical relations between the source sphere and target sphere. Metaphorical mapping is distinguished as the process of projecting of the elements of the source sphere on the conceptual elements of the target sphere [26, p. 6; 29, p. 245], during which, the features of the reasoning phenomenon, that are substantial for its understanding from the point of view of the native speakers are highlighted and during the metaphorical correlation they acquire invariant character [28, p. 54].

Metaphorical mapping is an analogues process that is realized by means of three different ways – attributive (feature), relative and situational [6; 23]. Attributive analogues mapping is understood as cognitive process, within which the transference of features, qualities, characteristics, special aspects inherent to the source sphere on the target sphere takes place. Relative analogue mapping is

understood as the process of the transference of the relations, which have cause-and-effect character, because of which in the source and target spheres equal states are distinguished. Situational analogues mapping is distinguished as the transference of situations and actions, that characterize the source sphere on the analogues substances of the target sphere of the metaphorical correlation [6, p. 36-43].

Metaphor is actualized by any language structure that “denotes definite type of objects, subjects, etc” (that is represents the source sphere of metaphor) and is used “to characterize and name another type of objects or subjects” (that is target sphere of metaphor) [4, p. 296].

Four elements take part in the creation of language metaphor, they are: objects of two types (source sphere and target sphere) and properties of each of them while the process of metaphorisation the property of the source sphere (which is the typical and bright characteristic feature of this sphere) is transferred to the target sphere. The carrier of this property can be a subject (function, form, etc), process (manner of action, intensity, and attendant characteristics) or quality (degree or color shade). In accordance with the idea about three ontological categories – category of subjects, category of process, and category of quality – [20, p.44] – they distinguish metaphorical expressions that differ according to the belonging of them to different parts of speech, especially: 1) substantive, which name things and objects of surrounding reality and their attributes; 2) verbal, which name different kinds of activities and appear as a result of compatibility of predicate words; 3) adjective, that name properties of subjects and objects of the surrounding reality; 3) adverbial, that name properties of different types of activities [the same, p.44-45].

It is distinguished conventional or “erased” metaphors and creative, constructive or “alive” image metaphors [29, p. 61].

In the first case the correspondence between the source and target domains is completely conventional in the conceptual system of the speakers [28, p.48]. Conventional metaphors are fixed in the consciousness examples of the conceptual correspondences between the domains, which make the thinking process easier and experience context within the bounds of which abstract concepts and notions can be adjusted to the understanding and correctly understood. The backgrounds of the conventional metaphors constitute culturally fixed ideas about the reality, which are used to comprehend and understand the problematic situations of the surrounding reality. According to G. Lakoff our conceptual system consists of multiple numbers of conventional metaphorical projections, which are as if “integrated” into our commonsense thinking, which are easily actualized in the consciousness of communicators, and which comprise an inherent part of the speakers’ cultural paradigm through which they are literally understood by the members of the speech community. Network of metaphors, which are the basis of the mental process, comprise the cognitive map of the concepts, which is organized to place the abstract notions and new experience in the acknowledged practice of the interaction of the subject with the surrounding reality [29]. Conventional metaphors, based on the repetition and “systematic correlation between the phenomena, fixed in our mental

experience”, comprise the conceptual system of the human.

The level of the conventionality of the metaphoric expression is its’ classification index while the realization of the metaphor in discourse and is distinguished relying on such properties of metaphorical expression as: diffuseness and presence in its’ semantic common property (statics). These very criteria distribute metaphors into conventional and image metaphors [26, ix; 27, p. 49]. In western linguistic researches conventional metaphoric expressions are distinguished as shared ones and clichéd or well-worn ones [26, p.30]. These are the metaphors, which are well-known for speakers and are widely used by them in speech.

Conventional metaphors are opposed to new – image and creative – metaphors, which represent “new way of understanding of our experience” [29, p. 61] and give “new sense to our past and our everyday life [the same, p.139].

The case study of our research is conventional metaphors of TERRORISM. According to the way of conceptualization conventional metaphors are distributed into ontological, structural and orientation. 1200 metaphorical expressions were analyzed while our research. It was found out that the quantity of ontological metaphors is equal to 816, that is 67% of the whole quality, the quantity of structural metaphors is equal to 264, that comprises 22% from the whole quantity, and the quantity of orientation metaphors is equal to 130, that comprises 11% from the whole quantity.

Ontological metaphors are interpreted as the way of perception of events, actions, emotions, ideas, etc. as well as tangible subjects and things [29, p. 25]. They appeal to the human experience, which relates to the physical objects. Human experience can be comprehended through the objects and substances, what, in its turn gives possibility to “single out some parts of human experience and to interpret them as the discreet substances or homogeneous materials. In case of representation of the human experience as the subjects or substances we can refer on them, unite them into categories, classify them, and establish their quantity and this way think about them. [the same]. According to G. Lakoff and M. Johnson, ontological metaphors penetrate our mind and they are so natural, that they are accepted as the fact as it is [the same, p.28].

According to the Kövečses Z. the cognitive function of ontological metaphors is in “giving existential status of the physical object, substance or package to the diffusive, abstract matters” [26, p.34-35]. By reference to M. Blake the essence of the ontological metaphor is in its significance and conceptualization of the target domain primary by terms of attributive and active properties of source domain [8].

So, it can be stated that through the ontological metaphor takes place the cognition of the abstract (no specified) substance based on its assimilation to the definite material substance, that is present in the physical experience of individual.

Depending on the character of the source (what is it presented by – inanimate or animate creature – plant, animal or human being) ontological metaphors are distributed into objective (for example, IDEAS ARE OBJECTS [25, c. 283]), biomorphic (ABSTRACT

COMPLEX SYSTEMS ARE PLANTS [26, p. 281]), zoomorphic (FIRE IS A HUNGRY ANIMAL [the same, p. 283] and anthropomorphic (TIME IS A THIEF [the same, p. 285]). Taking into consideration the meaning of the prefix bio-, which is of Greece origin, we name all the metaphors, which correlate is an animate creature, biomorphic. Correlates, which represent organisms of the plant origin, we name botanymorphic (botany – science of the physical life of animals [OALD]), and accordingly, on the analogy correlates, which represent animals, we name zoomorphic (zoology – science of the physical life of animals [OALD]).

Most ontological metaphors of concept TERRORISM are represented by verbal free word-combinations, in which the basic component is the name of the concept TERRORISM, for example verbal word-combinations: *to combat / fight / battle against / stand united against / wage a war against / mobilize for a war against / grapple with terrorism* – the general meaning of these word-combinations is fight terrorism; *to defeat / destroy / eradicate / stamp out / root out / push from the face of the world / crack down on / bring an end to / win the war against / to triumph over terrorism* – the general meaning of these word-combinations is to get victory over terrorism, and also *to bow (down) to / yield to / give in to terrorism* – the general meaning of these word-combinations is to subject to terrorism. These examples represent the metaphor-personification (anthropomorphic metaphor) TERRORISM is ENEMY.

Metaphors-personifications (anthropomorphic metaphors) [26, p. 35] are special type of ontological metaphors. Traditionally, in the theory of metaphors, this kind of metaphors is characterized as basic one, because it serves as the mean of cognition by the subject the objects of the surrounding through himself [7, p. 155; 8, p. 35].

From the linguistic point of view metaphor-personification is realized by usage of predicates, that, as a rule, denote actions, processes and states of the person to characterize inanimate substances. So, for example, theory, inflation, computer are inanimate substances (*His theory explained to me the behavior of chickens raised in factories; Inflation is eating up our profits; The computer went dead on me*), but they are given the features of human being, namely: ability to explain, eat and die [26, p. 35]. Thus, the presented above examples demonstrate the realization of the metaphor-personification: INANIMATE PHYSICAL OBJECT (THEORY/ INFLATION/ COMPUTER) is ANIMATE CREATURE (HUMAN BEING).

Metaphors, in which conceptual referent serves as the subject of action are of special interest for the researches. Such metaphors are presented in the following examples. M. Nikitin names such metaphors syntactical. Syntactical metaphors differ from the lexical ones by that that they correlate not with the single denotates from “inventory list”, but with so called “state of events” – events, situations, phenomena, that is, denotates, which interact within the special relations [15, P. 222-236].

Syntactical metaphors are interested in by the fact that they change onomastic model of the sentence. Onomastic model of the sentence comprises the typical structure fields, for fulfilling arguments, defined by the definite predicate. Besides of the meaning of words, which fill this

structure in, it has general syntactic value. Despite the abstractness of the meaning of such structures, the meaning is well-understood by the speakers and is the objective factor of their mental and speaking activity. In case of syntactic metaphors, the outer onomastic model of action [AGENT (theory, inflation, computer) affects PATIENT (definite individuals, their incomes), as a result of which PATIENT transforms into AFFECTIVE (becomes SUCH as a result of caused changes)] corresponds to the deep model of process, in which PATIENT-AFFECTIVE arises as a participant, who is involved in the situation out of control because of absence of the force, that introduces changes, because the introduced changes can be direct result of the action of AGENT, as it is not the living being.

One more special kind of ontological metaphor is the image-scheme CONTAINER / CONTENTS OF CONTAINER. In cognitive linguistics image-scheme is defined as the basic structural unit, that is supported by the sensomotor experience of the person in interconnection with physical world, which is gestalt-structured [24, p. 75] and is applied for the conceptualization of more complicated cognitive structures. It is organized in recurrent dynamic model of perception processes and motor programs, that give coherence and structure to our experience [24; 30].

Structural metaphors “give opportunity to apply one highly structured and clearly isolated notion to structure another one” [29, p. 61]. Based on structural metaphor conceptualization of abstract entity takes place within the frame of natural experience in the sphere, that is quite familiar for native speakers (WAR, GAME, BUSINESS). Moreover, the target source, as a rule has more complicated structure, including several objects, which depict various aspects [26, p. 33-34; 29, p. 14-16]. So, for example, metaphor WAR implies ENEMY, ARMY, WAR ACTIONS, REARWARD AREA, FRONT LINE, etc.

In the analyzed British newspaper discourse, both structural and ontological metaphors are realized, in general, through the verbal word-combinations, though their

number is not so numerous. For example, word-combination *to be a recruiting agent for terrorism* actualizes metaphor TERRORISM IS ARMY, and *to have a degree in terrorism* – actualizes metaphor TERRORISM IS EDUCATION.

Oriental metaphors “give the concept space orientation” [29, p. 14] based on opposition “up – down” (CONSCIOUS IS UP – UNCONSCIOUS IS DOWN), “ahead-behind” (FUTURE EVENTS ARE AHEAD – PAST EVENTS ARE BEHIND) etc. [the same, p. 15]. In the researched discourse orientational metaphors, as a rule, interact with ontological ones, reflecting space coordinates of objects. For example, *to live under tyranny* presents TERRORISM as a material object, located over the human being, pressing on him/her. The position “under” is associated in English-speaking culture with negative connotation.

Conclusion. To conclude it can be said that the main function of the cognitive metaphor is to characterize and to describe “complex mental processes”, which are impossible for direct understanding through the images of sense perception. General categorization of the world, taxonomy of the perception of the world and sensory experience is not possible without metaphors. Metaphoric model has dual nature, as it is based on the interaction of two mental units. The grounding of the cognitive metaphor is the linguocognitive process of mapping, which establish difficult systematical relations between the source sphere and target sphere. Metaphors are distributed into conventional or “erased” metaphors and creative, constructive or “alive” image metaphors. The level of the conventionality of the metaphoric expression is its’ classification index while the realization of the metaphor in discourse and is distinguished relying on such properties of metaphorical expression as: diffuseness and presence in its’ semantic common property (statics). Ontological metaphors are interpreted as the way of perception of events, actions, emotions, ideas, etc. as well as tangible subjects and things.

ЛИТЕРАТУРА

1. Апресян Ю. Д. Образ человека по данным языка: попытка системного описания. // Вопросы языкознания. 1995. № 1. С. 37-67.
2. Аристотель. Поэтика. Риторика [пер. с греч. В. Аппельрот, Н. Платонова; вступ. ст., коммент. С. Ю. Трохачев]. СПб.: Азбука, 2000. 348 с.
3. Арутюнова Н. Д. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт. М.: Наука. 1988. 341 с.
4. Арутюнова Н. Д. Метафора и дискурс. // Теория метафоры: сб.; [пер. с англ., нем., исп., польск. яз.] [Вступ. ст. и сост. Н. Д. Арутюновой; общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журиной]. М.: Прогресс. 1990. С. 5-32.
5. Баранов А. Н. Политическая аргументация и ценностные структуры общественного сознания. // Язык и социальное познание. – М.: Центр. сов. филос. (методол.) семинаров при Президиуме АН СССР. 1990. С. 166-177.
6. Белехова Л. И. Глосарий з когнитивної поетики. Херсон: Айлант, 2004. – 124 с.
7. Блек М. Метафора. Теория метафоры: сб. [пер. с англ., нем., исп., польск. яз.] / [Вступ. ст. и сост. Н. Д. Арутюновой; общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журиной]. – М.: Прогресс. 1990. С. 153-172.
8. Блек М. Метафора URL: <http://metaphor.narod.niMackmain.htm>.
9. Вовк В. Н. Языковая метафора в художественной речи: природа вторичной номинации. К.: Наукова думка, 1986. 142 с.
10. Воркачев С. Г. Счастье как лингвокультурный концепт. М.: ИТДГК “Гнозис”. 2004. 236 с.
11. Гальперин И. Р. Очерки по стилистике английского языка. М.: Изд-во лит-ры на иностр. яз. 1958. 459 с.
12. Дэвидсон Д. Что означают метафоры // Теория метафоры: сб. М.: Прогресс, 1990. – С. 173-194.
13. Ермоленко Г. А. Метафора в языке философии: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филос. наук: спец. 09.00.01 “Онтология и теория познания” Краснодар. 2001. 22 с.
14. Карасик В. И. Языковой круг: Личность, концепты, дискурс Волгоград: Перемена. 2002. 477 с.
15. Никитин М. В. Лексическое значение в слове и словосочетании. Владимир: ВГУ. 1974. 127 с.
16. Павлович Н. Язык образов: парадигмы образов в русском поэтическом языке М.: Азбуковник. 1995. 496 с.
17. Почепцов Г. Г. (мол.) Теория комунікації. К.: Наукова думка. 1996. 175 с.
18. Рахилина Е. В. О тенденциях развития когнитивной

- семантики // Известия РАН. Сер. лит. и яз. 2000. Т. 59. № 3. С. 3-15.
19. Слышкин Г. Г. От текста к символу: Лингвокультурные концепты прецедентных текстов в сознании и дискурсе М.: Academia. 2000. 128 с.
  20. Телия В. Н. Метафоризация и ее роль в создании языковой картины мира // Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира. М.: Наука, 1988. – С. 173-205.
  21. Телия В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты М.: Языки русской культуры. 1996. 288 с.
  22. Шмелев Д. Н. Современный русский язык. Лексика: М.: Просвещение. 1977. 335 с.
  23. Freeman M. H. Cognitive mapping in literary analysis // Style. 2002. № 36 (3). P. 466-483.
  24. Johnson M. The Body in the mind: The Bodily basis of meaning, imagination, and reason. Chicago: Un-ty of Chicago Press. 1987. 234 p.
  25. Kittay E. Metaphor: Its cognitive force and linguistic structure. Oxford: Clarendon Press. 1987. 358 p.
  26. Kövecses Z. Metaphor: A practical introduction in cognitive linguistics. Oxford and New York: Oxford University Press. 2002. – 304 p.
  27. Lakoff G. Women, fire and dangerous things: What categories reveal about the mind Chicago: Un-ty of Chicago Press. 1987. 614 p.
  28. Lakoff G. The Contemporary theory of metaphor // Metaphor and thought. Cambridge Un-ty Press. 1994. С. 202-251.
  29. Lakoff G. Metaphors we live by. Chicago Un-ty Press. 1980. 242 p.
  30. Lakoff G. Philosophy in the flesh: the embodied mind and its challenge to western thought. N. Y.: Basic Books. 1999. 602 p.
  31. Ortony A. Beyond literal similarity // Psychological review. 1979. № 86. P. 161-180.
  32. Я БЭС = Языкознание. Большой энциклопедический словарь / [под общей ред. В. Н. Ярцевой]. М.: Большая Российская Энциклопедия. 1998. 685 с.
  33. OALD = Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. [ed. by S. Wehmeier]. [Seventh Edition]. Oxford: Oxford Univ. Press, 2005. 1780 p.

REFERENCES

1. Apresian Y. D. Image of the person according to the language data: attempt of systematical description. // Voprosy Yazikoznaniia. 1995. № 1. P. 37-67.
2. Ariatotel. Poetics. Rhetorics. [tr. From Gr. V. Appelrot, N. Platonova; vstup. stat. koment. S. Trokhachov]. SPb.: Azbuka. 2000. 348 p.
3. Arutiunova N. D. Types of language meanings: Evaluation. Event. Fact. M.: Nauka. 1988. 341 p.
4. Arutiunova N. D. Metaphor and discourse. // Teoriia metafory: sb. [tr. From Engl., Germ., Sp., Pol. L-es.] M.: Progress. 1990. P. 5-32.
5. Baranov A. N/. Political argumentation and evaluative structures of public conscience. // Yazik i socialnoye poznaniye. – M.: Centr sov. pfilisos. (metodol.) seminarov pri Prezidiume AN SSSR pri Prezidiume AN SSSR. 1990. P. 166-177.
6. Belexhova L. I. Glossary on cognitive poetics. Kherson: Ailant, 2004. – 124 p.
7. Black M. Metaphor. // Teoriya metaphory: sb. [tr. From Engl., Germ., Sp., Pol. l-es.]. M.: Progress. 1990. P. 153-172.
8. Black M. Metaphor. URL: <http://metaphor.narod.niMackmain.htm>.
9. Vovk V. N. Language metaphor in the literary speech: nature of the secondary nomination. K.: Naukova Dumka 1986. 142 p.
10. Vorkachev S.G. Happiness as linguocultural concept. M.: ITDGK "Gnozis". 2004. 236 p.
11. Halperin I. R. Essays on English stylistics. M.: Izd-vo lit-ry na inoz. yaz. 1958. 459 p.
12. Davidson D. What metaphors mean // Teoriya metaphory: sb. M.: Progress, 1990. – P. 173-194.
13. Yermolenko G. A. Metaphor in the philosophy language: abstract of a thesis: spec. 09.00.01 "Ontologiya i teoriya poznaniya" Krasnodar. 2001. 22 p.
14. Karasik V. I. Language circle: Personalities, concepts, discourse. Volgograd: Peremena. 2002. 477 p.
15. Nikitin M. V. Lexical meaning in the word and word-combination. Vladimir: VGU. 1974. 127 p.
16. Pavlovich N. Language of images: paradigms of images in Russian discourse. M.: Azbukovnik. 1995. 496 p.
17. Pocheptsov G. G. (jr.) Theory of communication. K.: Naukova dumka. 1996. 175 p.
18. Rakhilina Y. V. About trends in development of cognitive linguistics // Izvestija RAN. Ser. lit i yiaz. 2000. V. 59. № 3. P. 3-15.
19. Slishkin G. G. From text to symbol: Linguocultural concepts of the precedent texts in conscience and discourse. M.: Academia. 2000. 128 p.
20. Teliya V. N. Metaphorization and its role in creation of the language picture of the world // Rol; cheloveceskogo factore v yiazike. Yiazik i kartina mira. M.: Nauka. 1988. – P. 173-205.
21. Teliya Russian phraseology. Semantic, pragmatic and linguocultural aspects. M.: Yaziki russkoiy kultury. 1996. 288 p.
22. Shmelev D.N. Contemporary Russian language. Leksika: M.: Prosvescheniie. 1977. 335 p.
23. Freeman M. H. Cognitive mapping in literary analysis // Style. 2002. № 36 (3). P. 466-483.
24. Johnson M. The Body in the mind: The Bodily basis of meaning, imagination, and reason. Chicago: Un-ty of Chicago Press. 1987. 234 p.
25. Kittay E. Metaphor: Its cognitive force and linguistic structure. Oxford: Clarendon Press. 1987. 358 p.
26. Kövecses Z. Metaphor: A practical introduction in cognitive linguistics. Oxford and New York: Oxford University Press. 2002. – 304 p.
27. Lakoff G. Women, fire and dangerous things: What categories reveal about the mind Chicago: Un-ty of Chicago Press. 1987. 614 p.
28. Lakoff G. The Contemporary theory of metaphor // Metaphor and thought. Cambridge Un-ty Press. 1994. С. 202-251.
29. Lakoff G. Metaphors we live by. Chicago Un-ty Press. 1980. 242 p.
30. Lakoff G. Philosophy in the flesh: the embodied mind and its challenge to western thought. N. Y.: Basic Books. 1999. 602 p.
31. Ortony A. Beyond literal similarity // Psychological review. 1979. № 86. P. 161-180.
32. Я БЭС = Linguistics. Big encyclopedic dictionary / [pod obsch. red.. V.N. Yartsevoiy]. M.: Bolshayia Rossiyskaya Entsyclopediyia. 1998. 685 .
33. OALD = Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. [ed. by S. Wehmeier]. [Seventh Edition]. Oxford: Oxford Univ. Press, 2005. 1780 p.

Editor-in-chief: Dr. Xénia Vámos

The journal is published by the support of
Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe

Készült a Rózsadomb Contact Kft nyomdájában.
1022 Budapest, Balogvár u. 1.
www.rcontact.hu